

రాయలైరము

[కవిత్వచూ ఉద్యోగపూర్వము మాతృకగా గ్రహించి చేసిన పదనము]

కర్త:

మొహమ్మద్ థాసింఖాన్, ఎమ్. ఏ.

ప్రకాశకులు :

లక్ష్మీ గ్రంథ ప్రచారిణి, తెనాలి.

1942

[కలం నెం 1-4-0

తొలి పలుకు

భారత సాహిత్యమునందువలె అంధ్రవాఙ్మయమున మహా భారతము తలమానికము. కవిశ్రయ రచితమగు అంధ్రమహాభారత మున తిక్కన కల్పన సాటిలేనిది. తిక్కన కవిబ్రహ్మ తిక్కన తీర్థులెదుగు తీర్థులు చిమ్మినది. తిక్కన తెలుగును రూపునకుఁ జెచ్చి వాఁడు; దిద్ది తీర్చివాఁడు; అమృతము నోసినాఁడు; బ్రదుకుదెలి నేర్పఱచివాడు. అందుచేతనే తెలుగుకు తిక్కన ఋణము తీర్చుకో జాలనిది.

కవితా కామరియందు తిక్కన వ్యాసుని మించివాఁడు. “అంధచందములఁ జూచింపని యవని పడుచుంజూని వ్యాసుని రచ నగు, తిక్కనకని వగలగుఁ దీది దిద్ది తీర్చి, మున్న ముచ్చటలం గూర్చి మాట మలుపులు వేర్చివాఁడు.... అత్త సుధాకరుగు భారతసంతానమునందలి వివిధ తెలఁజ్ఞునకి చిత్రవృత్తులను చిత్రిం పవాఁడు వ్యాసభగవానుఁడు బానికి తెలిచి, మోలులనిచ్చి వాఁడు తిక్కనకవి.”

తిక్కన మహాకవి శిరి నిరిలంగారము, నిరాదంబరము, నిగ్రహబద్ధము; అతని కళ వాటగేయము. అతడు చిత్రించిన పాత్రలు మన ఎగుట ప్రత్యక్షమగువల్ల చేయగల శక్తి తిక్కనది. పాత్రైచి త్యము, సన్నిభక రచనాచాతుర్యము, భావానుగుణ సంభాషణాక్రమ నిర్వహణమునందు తిక్కన యునమానుఁడు.

తిక్కన కృతమును ప్రతి పద్యమునకును ఈ కవిభావశక్తి కన్పించుచున్నను ఉద్యోగపద్యమున విడి విన్నవించినది. ఉద్యోగపద్యమున భారతకథయందలి పాత్రలన్నియు తమ తమ విస్తృతవృత్తులను ప్రదర్శించుచున్నవి. ఈ ప్రతిర్కమున పూర్వకవిభావముతో తిక్కనముద్రాకర్త నిర్వహించినాడు.

తిక్కన మహాకవియొక్క ఈ అద్భుత రచనను వివేచనము చేసిన యెట్లుందురో యది శ్రీకృష్ణ రాయబారమును విస్తరింపజేసి ఉద్యోగపద్య తృతీయాశ్వాసమును యెట్లుయెడల వివేచనము చేసి నా శ్రీయోధిరాధులగు సాహిత్యస్థాపక శ్రీ ఆచార్య పంతులగారు సుబ్బారావుగారికి జూపితిని. వాడు తమ ప్రహేళికాపద్యమున¹ దాని నావరించి వన్ను ప్రోత్సహించిరి. గురుసమానులయ్యె వన్ను మిత్రునిగ వాడరించు ప్రహేళిక కురుగంటి సతాచార్యునిగారి ప్రోత్సాహమును దీనికి జోతైనది. నీర యచరము మూతగా నీర ఉద్యోగపద్యము నీ విధముగ వచనమున రచించి గూంధిగోతము నకు ప్రదుర్పించ సాదాసిందితిని. ఇందలి గుణగుణ తిక్కనవైభవ కవిని జూసగులు నాది.

పైచరానామ, }
1-7-42. }

మొహమ్మద్ అసింహాన్.

రాయబారము

ప్రథమాశ్వాసము

అగ్రభివనున్వది పెండ్లియై నొల్లది పటం లా మెను. ధర్మశయముచేత
 తన తప్పులను గొనపడులును బలిజేప్పించియుంచ విశాల రమణీయ
 మగు విరాటకు కొలుపుహోటమగు కగిని యుంచు విరజుఁ
 పాండవశత్రు
 నును, బొంబాలులను, కృష్ణ బలరాములును, వారి
 యనుగు తనకాలును, బరిణామపరమగత్తులైన యథుల
 ధర్మగుణులును బలపియుచు సుఖసద్భావములు నేయుచుండును. ఇట్లు
 సభామండలి పరమావేష్టగా వానాదిధియులు కృష్ణ యుద్ధిష్ఠిరులతో
 సంతోషములు నేయుచుండఁ బొంబవికారాశ్వాసము కృష్ణుఁ డా సంతో
 షములుఁ బొంది వారలఁ గలయం గనుఁగొని యుల్లుదియె :

“పాండవులు గవటహ్యుతమున పొలుకుచే నాత్మీయరాజ్య
 కుత్రభంశము నొంది శత్రుత్వై యుండియు సత్యనిరతినిఁ గువిత
 నెవ్వంతులుగాక, తమ గొప్ప శపథముఁ బొలింది, వివినావాస
 మును, సుఖతవాసమును నలిపిరి. ఈ విధమున పాండవయులు
 కుండెంచు సువశ్చరములు క్రూరవృత్తాన ఎత్తిమీచ కావల వనించి
 తరావృత దుష్టగుణు సీ పరుమూఁడవ యేడను గడపిరి. మీరు
 భర్తృ సత్తన గొనవ పంతుఁగుచును కదా? కావున ధర్మహ్యముఁ
 దిప్పుక గొంతా గేయలకును పీలకును పితముగా నొక్క తెలుఁగు

నాలోదింపుడు. యుద్ధిస్థిరుడు భక్తులు వచ్చి యిట్లుగ్రహవర్తిని సేవ
 బడయ నొడలడడు. ఉచితగతి వెంట లభించినను మల్లుమల్లునూ
 కావునఁ బాండవులకుఁ బ్రత్యక్షమగు రాజ్యము గ్రహవర్తియొక్క
 దుర్యోధనుఁ జపహరించుటయు, పది వీరు దిగ్విజయమున నేసి
 యలవలించుకొన్న పదకుగుటయు, పార్థమాయ విజయభీష్ముని
 విచారితక భారరాష్ట్రము పరిభవించినను విశేష వారలతోఁ గీర్తి
 నేయ గోయిటయు విచారించుచును. కురురాజ్య విని వెంట పక్ష
 ములవారికిఁ బంచి కుడువఁజనుపదగుటచే నొకరి తనకు లక్ష్యము
 నెప్పు నప్పులు. నేనును నా గొప్పంత కాపైక వినును."

"కుంతీతనయులు శాంతియు సమయము పడిన, రాష్ట్రము
 కోపాద్రిక్తులై తమ భవబలమును దుర్బాహోద్యమన శక్తిగము
 వెలఁగింతు మునుచున్నాడు. వీరి తలఁ పుడిగిన
 వృద్ధ రాజ్యము గాంధారీతనయులగు బలము కొద్దిగనున్నపుడ పీఠిని
 జయింపవగువని తలచి తన సుహృద్బాంధవుల
 నున్నకొనును.

అనంతములగు శత్రువై న్యములను తగు బలము లేక సంతోష
 బలవిగ్రహించుకొన్ననను దోర్లక్ష్యమునై గలుగ వశమగుచు
 గదా! కావునఁ బాండవపక్షపు భూవల్లభుడై రాజ్యము గ్రహవర్తి
 పాండవశత్రువులతోఁ బోయెను. ఇది యిక్కడి సోదరులకు
 జోదిన తలఁపు. అక్కడి వారి చిత్రవృత్తి యెట్టిదో వివరించు
 గము. ఎదిరిమత పెంబుగక యెట్టి కార్యమునైనను విధియింప

వెదపు కాగ, కాపు, నిత్యవసరము, నిగద మానుష్య సచ్చటకుఁ బుచ్చవలయు. దుష్కృతము, నీతికి కాశ్యము పాలిచ్చిన మెలగును. లాల్ల చేయఁజేసి యప్పుడఁ జాలినవని చూచుకొండము. "

ఇట్లు కృష్ణుడు బలివిన విని బలరాముడేభః దీయకొని రాజ లోకము నాలోకింది యుద్ధము :

"కృష్ణుని వచన వినుదెంచుల బసవలగును పింతయును భర్త తరమునై యున్నది. కారవ పాపపురి సైగమా నీ వెరవువఁ దీర్చి బలరాము, మహా కర్మసిద్ధియే నాకుఁ జూచుచున్నది. తన సగ కాశ్యము పాలు నోలుకవి, బానిని యప్పు, నోగు నీతికి పాలిచ్చి, లేని సగభాగమును సంతోషముగా యుగవట సుయోధనువకు యుక్తము. ఒక పాపమును దీక్షము, పాపపురిను నోచుకొని బంధువులై యుండకర. లోకమునకుఁ గ్రయమాగును. కాపువ నీ కాశ్య పాపపురిగఁ జొంగ రాయనికొని బంధువులును. వాఁడనుఁ గారవ సభకుఁ జని మాఁక బాగ దెలిగి, కారవేగి బిశ్మత్తి కడుగున నుగా నాపతుఁగిగుమి గ్రహించి యున్నట్లు గాశ్యము పాను కులము గాదు. అది దెలియవ, భగ్గిసంకమము సుయోధనుని యుద్ధ తీగ సంతోషించి సభాతీలో విలంబముచేయు, జానముపంకి మోస బాగు చిక్కునఁ బుచ్చెను. అదియును గావ సుయోధనుఁ చక్షునివ్యా పాటవము తన కంఠగా లేకబిశ్మతయు, బంధులవములు దన్ను వారిం చుటయు, తా నామటమాని గాంధారరాజును నిలుమించినఁ దత్తకా కౌశలమువఁ బరిణత ప్రజ్ఞయ గాపున వాకరుని యాది గలుచును

వచ్చును. అట్లుగుటచే నాతనియంగన, గొలంత వేగు. ఇట్లుగుట
భారతరాష్ట్రలు ధర్మవతులని నిందింపఁజొరకు. అంగచే వీరలుపుష్పి
రాయగారి వివరమునొక యీ కార్యము గొప్పకొని రావలయును."

అలరామదేవుని యిప్పులుకులకు పాత్యకి కి పోయి అట్లునిలఁ

"అలరామా! ఇట్టి మాటలు నీచే కగును. నీ వ్దును నీరా?

పాదీగారి యీ మాటలకుఁ బెరిపొట్టి యాదరించునాని ననునెను.

ధర్మరామ దేవతపుష్టి నాదమాడనే? నారందరియఁ
దనుగోఁ గూడకొని పిలిచి, అలియని యాద కి పో
అయము నొంగి. గగి న్యాయమా? పిచ్చిగని
యందు కిష్టమును మోసి నువ్వనిది యిం నెఱియని

దనమాదముఁ బెందక పోగలరా? ధర్మగని గాక మోసి యింట్లో
వారిని భార్మికు లాగురు?

తమ సమయములఁ బాలించి, వైశ్యకమును తమ రాజ్యధాగ
మును అదయగోరి, అలమును చలమును పెరిపగడంగు నీ గగని
వేడఁబాదుర? కత్తిపులు పాధువుల సంతోష? రిణరంగము విజయ
లక్ష్మిఁ అదయటకంబు వేరు రాజధర్మము అలరా? సమాచితము
అను మాటల అక్షయదక కత్తి వేరు, కవలెతును భారతరాష్ట్రులగు
పాండవులకు రాజ్యధాగ మిచ్చునట్లు క్రురకరముల నే నింగ్యకొలుపు
దును. భీమావ్రునులను రణమున నేమియ లెగుంగునలగలరు? వీరును
నేడును నై న్యోజ్ఞాములపై పడచిన నే భూమికు లెతుగునిచ్చి అరికి
పోగలరు? కవలెను, కుమారులును, పాంచాలరును, వృష్ణివగు

అను కలిపి గీచి దుఃఖ్యోపవాది తతము నొక్క త్రుటిలోన విశ్వేషముఁ
 గలయుట? ఈ మత్స్యకతి సామాన్యపాఠములందు; తద్బాహు
 భుజాబల యుత్సాహం; సామాన్యవా? అతని సహాయమున మాకుఁ
 గిగ్గురారి కాశ్యపు గలదే? అంచుచే సంగ్రామము సేయుటయ
 కాశ్యపుని వాసుతము. ఇట్లు గాక కొరవలగినో సామవచనముల
 వాడ బుచ్చెద గేని గామాదూత యుదితమున నెట్లైనై న్యమును జూచక,
 కాశ్యపునియడకు ధర్మి గాన పాపముపాలు పాలు పుచ్చునిని చేయ
 చున్నాడని చచ్చునగ ను. అంత సామాన్యముని వాతల సంతోషముగ
 విద్విషుఁ అచ్చుకొందము. ఇతర గాన విద్యుకొనినో వాని ఘన
 మానా పమభవించు గాన 1"

అని ప్రవచనము: "ఇది యుదితముగ నున్నది. అలాచేపు
 మాకు నది గాన. అందుకే సుహృదులము, దుష్టాదుల నై
 గ్రహించి సాక్షాత్తులము, దేవగణపతిమల కాశ్యపుని ఎలిచ్చుట
 అశ్చర్యము. విద్యుకొనినగ. విద్యము; అతలము యుద్ధమువల గాని
 చక్కలవలము" అని పలికి మనోయు నిట్లనియె:

"దూర్జవహ్నిదయమలల న్యుగభాషణముల సప్రవృత్తులుగునె
 గురభిహు చుచుచే నుంకెన మద నుత్తును. అనియును గాక సాక్షాత్త
 నుండు గుమనినైనును శీవై గ్రామలు నుచ్చిలై వాని సమసరింతురు.
 ధ్వజ రాష్ట్రములు తుల కా తృప్తమానినవలము. రాధేయునివంటి తులువ
 తెల్లనును సరిపడే సన్నుతి యుండురు. కావున కతడు దుర్వినితుడై
 యుండును. ఎట్లు జూచినను యుద్ధమగుట తథ్యము. ఈ సమయమున

బలములఁ గూర్చికొని పిలువఁదగు రాజులఁ గిరిది పుచ్చవలెను. దుశ్శౌధనుఁడును దోషాపదతి మాతలఁ బంపును. ఉచితవస్తువులగు నరచతులు దొలుతఁ జెప్పిన నా రిక నవఁబయలుఁ జేయఁజూతును. మనము వడి గల కాలరుల చేగమ పుచ్చి కల్య కేకలు ధ్వజ్వలేతు జరాసంధతనయ ప్రభుత్వలైన భావతులకును, వారివారి బంధు ద్విశి, జనములకును నెఱిగింది పుచ్చుట కార్యము. ఇది వాకు తోఁచి యిదిధము."

అని వలికి తనకెలవ నముచితానఁమున నున్న విక్రవరుఁ బాటి:

"భతఁడు నా యగ్రపురోహితుఁడు. ఎల్లపనుల నెఱిగింది యిగ నిని ధృతరాష్ట్రవకుఁ బంపుఁడు. ధృతరాష్ట్రుని నెక్కులునును, దుశ్శౌ ఠాచతుల ధనుని కడను, భీష్ముని నన్నిధిని, క్రౌంచ నొగ్గను తాతకు బంధుల క్రమోచితముగా నీ యావిధములఁ గెల్గుమని చెప్పి పుచ్చుట యుచితము."

అనిన వాసుదేవుఁడు :

"పాంచాలవతి వచనము లుచితములై యున్నయవి. అట్లు చేయవలయును." అని వలికి మఱియు నిట్లనియె :

"కారవ్రలకును పాంచవులకును నే నొక్కసూడు నొకసూడు వారును మీరును తమతమ రాజ్యభాగములు నుభయముగ నొనకొనఁ జూడవలెను. పెండ్లి కి పిలిపించిన వచ్చితిమి; ఇన్నాళ్లు నెల్ల యొప్పికములఁ జూచితిమి; ఇయ్యడఁ దడవ్రవాఁడ నిలువఁదీయకు. మాకు పోయి రావలయును."

అని చరిత్ర గ్రంథము వ్రాసినది :

“మీరు మా కల్లరకును గురుస్థానము. మీ మాట యనిన ధృతరాష్ట్రము బహుమానము చేయును. మిన్న శాంతివైఖరియను గొనియుండును. మీయగు శ్రేణి కృపాచార్యులు సఖ్యము వాటింతురు. అట్లగుటచే పాండవులు గొప్ప రాజుగారిని వంపుట మీ భాగము. మీ కలు కంటియగును. మీరు చచ్చి న్నిచ్చి పోవగా మిగిలి యుద్ధేతరులై ఏవో వా ర్ చెప్పుదురు. ఒకపారి పొంపి వ ముందే. అటుగాక విరసెనుట అశుభవెల్లుడు ముందర రావించి పీడన మున్న గిలువలంపులను మీ వమపున భారతరాష్ట్రము పాండవయులకు రాజ్యము పోలికున్న వో భుజంగు వ భంజకరుడగు నర్జును రోపనలము వారి పెదరి ముట్టుకొన దుండువా ? ”

అని మిరాంతరుడు గమనోన్ముఖుడై గ్రహించును, భక్త సందదుడగును, పృథ్వీరాజులగు తగ్గులును, మత్స్యమహిభిక్షకును తన్నును, పాలాయుధి ప్రభృతి యాదవలోకము తోడరాగ నిజ కష్టమునకుఁ జొరును. వివాహ మహాత్మవమునకు వచ్చిన తత్కటి రాజులును సంగ్రామ సన్నాహమునై తమనకు పురములకుఁ జనిరి. శాంతియులు సమరమునకుఁ దగునుటోగమునఁ బ్రవర్తించిరి. మత్స్య భీమమును సన్నాహము చేసెను. గ్రంథకాండను సమర్థుఁ దయ్యెను. షట్ల సమర్థులై వెలిగిను విడిచి తమకు సమరము లేన రాజుల పాలికఁ దగు మూలకుఁ బుచ్చిరి.

పాంచాలవతి యజ్ఞాతశత్రు సమమతి విడిచి వగనూ భ్రాతృవృత్తి
దైవ తన పురోహితుని ధృతరాష్ట్ర పాలికి బుద్ధువాడై బాతని
రావించి :

“హితుఁడవు; మదిమంతుఁడవు, తత్తురవచనహిమిగుఁడవు; నను
యజ్ఞాఁడవు; దీన్నతహాశవర్జమఁడవు; ఇంగిత నీదివి; నాకు నచ్చింది.
నాకుఁ గర్తవ్యమగు పని నీకుఁ ఁను దగ్గు, గార్చుని బంపెనెచ్చిమా
ధృతరాష్ట్ర పాలి కరిగి నేర్పు నాటించి కార్యము తీర్చివలయును.”

అని చెప్పి యొడఁబరచి యాతనితో మఱియు నిట్లునడు :

“ధృతరాష్ట్రము కుటిలుఁ డగుటయు, ధర్మము దనుపమనీయఁ
డగుటయు నీ ముఁగనవు. ఇనను పాండవులకై బుఁగు పాపముగ
జూయి నీవు ధృతరాష్ట్రనితో ధర్మవిఘ్నము యొందిత మాడెను. పుట్టి
వారి మనస్సులు మన కనుకూలముగ మూరుట వింత నాచు. నుట
భీష్మాదులు యుద్ధమున కియ్యకొనకుండుటయు, పరిస్థితియే నాకు
కుడై యుద్ధము సేయఁ గడఁగుటయు విప్రము సిద్ధముగ నున్నప్పుడు
ములకు నిరుత్సాహకరమగును. మండిత వృద్ధ సైన్యముల పాలికిఁ గాని
పాండవసూత్రులు కడివ పాటలు బుద్ధువలెల్లఁ దెచ్చుచు, నిగి
కులోచితము కాదని చెప్పి, ‘ఇదియ మేలు; బుధాశచంద్రులు’
అని తర్కతాపాకు తలఁచుచున్నగాఁ తేడి నమి పై బనుల పాపవృత్తు
పాండవపక్షమున కనుకూలించునట్టి యుపాయము లన్నియు నమిగా
లింపవచ్చి. ఇచ్చట విరూపా కొలఁగొనఁజేయు కల్పనముల బుఁగు
లును వింటివి. త దనుకూలముగఁ బలికి పాండవులకుఁ దేజా

లార్థముఁ గావించుట కర్తవ్యము. ఏమి కలిగెనరమున వనియించి
 ధ్వజరాష్ట్ర ధ్వజరాష్ట్ర గారాగియ మహర నును ర్పిపాదుల కడ కరిగి
 నానాలోకి వారి వారి దిక్తముల నెఱఁ గజేఁగి ప్రవర్తింపుము. దైవ
 గణించి నీ యెఱుఁగి. సూత్రములకు నుయోధినుఁ డొడలుగ నేని,
 యెదలకు సోలఁగ నుయోధినుఁ డిట్లు. దాన నజారిత్రేయమును
 గ్రీతుఁడగును. బియ్యం రియ్యం అనిన నెఱుఁగి సువియోధుఁడు పాంచాల
 విభుని పుత్రుని, భిక్షుని, భిక్షుని, భిక్షుని, భిక్షుని, భిక్షుని, భిక్షుని, భిక్షుని,
 గని యెదురుతుఁడై పాంచవారాశ్వాసై కిరిపురమున కరిగెను.

౨

గుర్యోధనుఁడొ సకల రాజవ్యసాయావ్యమాగ గోపాలదేవు
 పాలికి మానియి బుచ్చుట దగవగునా కాదా యని విచారించి తాను
 గుర్యోధనుఁడు పృథ్వీకులకు వర్జిత బాగుండునని కలిగియచరితవ సకల
 కృష్ణ బలములు తనకుగ శ్రీకృష్ణు పురమునకు కులనము సాగించెను.
 పత్తింగులు అదే దివసమున ధనంజయుఁడను గోవిందుని చూడ
 వచ్చెను. ఆసయుయమున శ్రీకృష్ణుని కవశించియం చెను. కారతేవ
 నుండు తలయని చెప్పెను. ఆసవము నలంకరించెను. సవ్యపాది
 ముండు కార్తీక గుర్యోధుఁ డని వివర్ణుఁడ నిచ్చెను. అంతఁ గృష్ణుడు
 మేల్చి యెత్తుడు నాలోకించి, తర్వాతఁ గారవాధిపుఁ గని, ప్రసన్న
 ముండు లుచ్చర నాదరించెను. తదనంతరము వారలఁ జూచి కేక

వుడు “వచ్చినవార్యముఁ బెత్పడు” అని యిదిగ దుర్యోధనుఁ డిట్లనియె :

“కయ్యమునీయు వాలోచనముతో సహాయముగోరి భవి త్యాన్నిధ్యమునకు వచ్చితిని. గాంధీషముఁ కురుపాండవులు నీ కొంఠి రూపు నుండు నిన్నుఁ జూడవచ్చినవాఁడను నేను. నుజునొన పారు నుండు వచ్చినవారిక సహాయపడుచును. మరి పాండవుపా నియుతుఁడవగు నీ వవ్యధా చేయుదువే? కావున లోకంబు పాడి విచారింది నీవు నాకుఁ దోడు గావలయును.”

అనిన దుర్యోధనునకు వానుజ్ఞప్ర డిట్లనియె :

“ఇక్కడకు నీవు యింక వచ్చితిని నిక్కమే; కాని నేను పార్థునిఁ దొల్లఁ జూచితిని కావున మీ నిర్ణయమును సద్భావముతో దోడ్పాటానగు నుచితము డీనికే నిజంబుఁ దప్పక యుండున ప్లేర్పటవెదను. నీవును సవ్యసాదియు మీ మీ లున్న నులు నడుసరించి కోరికొందులు. నాతో కడివేపురు గోళాలందు గలరు. వారు సమర కోవిదులు; సాహసోపాధిరాగులు; చాపద్యాయుధ కళావికారములు; వారాయుధాధిభానులు. నాకు యుద్ధముఁ జేయుదురు. ఇంక నొక్కడ నే మింక యిహాత్మకంబైన నిరాయుధ వ్యాపారతమై నుండువాఁడును. వారొక తల్లి, నీనొక తల్లి; ఈ రెంటియుం చెవ్వారి కీడి ప్రియమొ చెప్పయు నొలితొక బల కులు గోరికొనుట పాడి.”

అని వలికి వారి కిరికిరి గని :

“నీవుఁ గిన్న వాడవు గావ ముందు గోరికొనుము.”

అన విజయుఁడు గృష్ణుని గోరికొనును.

ధార్తరాష్ట్రుఁడు దాని వార్తఁ గొని నైవ్యములన తాను
గై కొని గలదామ నదనగునను పంకోమముఁ గోయెను. అట్లు చని
బలదీపుఁడని నమ్మామునొంది నన వచ్చినవార్య మెరిఁగించిన
దాగోష్ఠ్యధనుఁడు బలదీపుఁ డిట్లనినె :

“అభిమత్య వివాహమునకుఁ బుట్టినట్లెట్లు నూపబడి యుంప
నా పథమునకు పంపి నీవు బానిగదిగిని బానిఁ గొంద ననువ్యాపణి
పొందు పక్షపాతమునఁ బ్రాణికుల పరిపూర్ణుల వలికిన నది కృష్ణు
నను ప్రణయింతులై యుండును. అట్లునుటఁ గేసి కృష్ణుని విడిచి యుండులేక
విఘ్నముచేగను, పితృపుత్రులఁ బాదపూజగఁయు నేమియు ననక,
నగున నశ్వయును విడిచియిచ్చునఁబడను. అది యేమంటేదని
వినుము : నానును పాదపూజకు యుగ్ధమునకు దిగినచో నే నూరక
యిరుండినను. ఎవ్వరినిఁ గోపఁజూచు. ఇది నిశ్చయము.”

అనిన విని దాగోష్ఠ్యధనుఁడు దానిశిష్యుకొని, పవనయముగా
బలదీపుని పంపెను. వానుదీపువానిగ్రామముపేసి, కృతవర్మ పాలికిఁ
బని, యాశయాగ్ర- యక్షపాణిగోడఁ దన్నులయవచ్చువాడని
యోజనఁబలికినఁ బ్రయాణమిది నిజపురమునకిరిగెను.

తదవంతరము కృష్ణుఁడొద్దకుఁ బిల్లనియె :

“భూరిపరాక్రములగు వారాయణగోపాలరను దుగ్ధోదను నకు విడిచి యుద్ధమునీయని వన్నెలగోరికొంటివి ? ఇది నీకు మోగునె ?”

బాని కన్నులులు పారబిల్లునను :

“నీకు రణమున నుజయముల్లను నుద్రవిస్ఫోటము నీవు యుద్ధములేసిన నీకేరీరగును. నీకెదురై యెట్టివారి బయముగొని పాభ్యముగాదు. అట్లుగుటచే విజయములయిగు నీకోడు నగు యును. నీవు నరురము నేయకుండుటయు వాకుఁ బ్రయము. కావున నియ్యఁ గోరికొంటిని.”

అనిచెప్పి యలీయు నిట్లునను :

“కృష్ణా ! వాకు పారధియై చిరకాల బాంధవీయగు వాకోర్చి ను తీయ్యును.”

అనిన యద్దకునకు పరియిల్లునను :

“పార్థా ! నీ కోర్కె తీయటయి వాకుద్రుతము యుద్ధమున నీకు పారధిగనుదును.”

ఇట్లు పీడిత మౌరవించి, యతనినిఁ దోడ్కొని కార్యగోచన ముభక్త పారి భర్తృతనూక నొడ్డ కరిగెను.

3

అంతః కేణ్యు పోలికే పోయిన మాత లతని గాంచి సముచిత
 పంచమముల సుమిసెవకయెలునుఁ గోరి పిలిచిన, వతఁడు ప్రితుఁడై
 గుర్యోధనుఁడు పుత్రు మిశ్ర పమేతముగా వావా సేనాతిసంకుల
 కేణ్యుఁడనియింతుఁ ముగాఁ గదలి పంపెపులున్న యెడకు నిత్య ప్రయాణ
 గోరిండు యిల వియఁచు సమీపావతర విచిత్రయంతయు విని నుర్యోధ
 నుండు తన యొత్తవలనలను నొక్క వాధుని మాంగ్గమున కిష్టముగఁ
 బంపెను. తానుఁగూడ నిరూఢముగా గురలుపెయిను. దుర్యోధనుఁడు
 వంచిన పరిణమం కేణ్యుఁడెఱుఁగి నిర్మలజ్ఞము గల ఎడమపులును
 త్రవ్వించి, నేత్రయగులగుమ, స్వయంభూతుఁ గోరియలను కట్టించి,
 యాగ్ధావమాంబుఁలయిదు, నియ్యంబులు, నేలు, పెరుగు, కూర
 గాయలు, వంటకట్టెలను, గడ్డి, గవళములు మున్నుగాగల సమస్త
 వస్తువుగవలయును వానిని తరచి. ఇవిధముగ విశిష్ట వస్తువంపు
 సంకటలు పొగవలకడ కడకు సుగంధిస్త సమస్త వస్తువుల యొక
 ల్యమువగు కేణ్యుఁడు సుగంధాంతరంగుఁడై నిజకలిజనముఁ జూచి:
 “ఇట్లు చతురసగా మనకు వలయువాని వాని తరచిన యుధిష్ఠి
 రామాత్యుఁడెవ్వరు? పారి గోడ గెలిగండు. పరు ప్రపాదవాసం
 బులకర్ణులుఁడనను. అగతమాన్య పరాశరాంగులఁ బరులు సేయుచున్న
 తగి వర్ణావరణమా వారిలోఁ గలది మోపవలయున్న తార ప్రశ్నకుఁ
 డహస్మింబులు విని, అగతమి కే వాదమాత నిగతు సమయమని సముచిత
 ప్రకారమున విప్రశ్నయింపకుఁ దన్నెలంపించుకొనెను. కేణ్యుఁడును

సంక్రమమునఁ గారవేశ్వరునిఁ గాఢాలింగన మొనర్చుకొని గవళాపద
మునఁ గూర్చుండఁజెట్టి 'ఇంతయు నిన్నుహాత్ము మతోన్యగమున నెఱుంగు
గావలయు' నని తలఁచి విస్మయముచి నీ పయ్యది యిట్లవేరా ॥ ౧ ॥
కొనుము, ఇచ్చెదను' అనిన గాంధారి నేనియుచు పరహాసంబహునఁ
బొంగి యుట్లనియె :

“సత్య సరస్వతి వగుము నీ చిత్త మాచిత్యవిశాదవగు,
నా కమాత్ముడవై నా నైవ్యమును నడపుము, నీరు తురు సాగంపు
లాక్కరూరు, ఇవను నన్నునుగ్రహించి వాగు మర్మిలగుము.”

అన శబ్దముచు దాని కియ్యకొని : “నా మనవగు పితృగచ్ఛని
లేదు, పాండవులును దూరును నా కొక్క హాస నీవు నన్ను
ముందు చూచితివి, కాన నేను నిన్ని గూడెద, మిగిల విలంబమున
కొరికొనుము.”

అనఁ గురుపుంగవుఁ జెంతయుఁ గొంగి : “సీత సమ్మోహము
సేసి నా కిట్లమాత్ముడ వగుటకంటె వారుఁ గోరితలపిన ఏని
కలదు ?”

అనిన విశవవదనుఁ డగుచు జులైశ్వరులు :

“సీత హస్తవగరమునకుఁ జనుము నేనుఁ గాంక్షులఁ జూచి
వత్తును, నారిఁ జూడక తప్పుదు, వియితచ్చెదను” అనెను -

గారవేశ్వరుఁ డతనిని వీలుకొల్పుచు :

“అట్లయగుఁగాక, అట్లగుఁజూయి వేగముగ మరలఁడు, పరము

మొదటికుండవలయు సుమా. మిమ్ము గూడేయే సేతు సెగింపవాయను-
దయయించుమి" అనెను.

మట్టికొవ్వకుండును తరహాసహితో వాలింగవముసేసి "సందేహ-
పడవల"ని భాగ మగుచుండును" అ నుట య గుర్తింపుమఁగ సంతోషించు
రంగుండై కలఁపునముఖమొకటి బడెను.

౪

అంత కాలమును నుత్తరాపద్మమునకుఁ జొరయు, సుందరావారము
దగ్గరకుఁగొచ్చి సర్వసంకుచుని నివాసమునందెరిగి, సతఁడొక జమ్ములం
కొల్లఁడు ఎఱుఁత గొనుచు, గ్రామిణి సుఖవ్రతలు, పథిసంస్కారభృతి
బలముల నెవ్వఁ డ్రుక్కినొక్కరుఁడు, పరిసరుఁడొచ్చి కృత్తికానాములై
వ్యయములొప్పున నొకటొకటిని, కాగవనాననమున, గుఱుచ్చుండ
బెట్టి, గొన్నకొనకొన్నులొచ్చి, గుఱుచ్చుండెరిగి "నెరవ్వమును కుశల
సంతసము" అని వారి మహా సభివందన యుత్పత్తియని బుర్రా
లింగము సేసి గుఱుచ్చుయె:

"భర్తృభా! బుర్రాసానియగు నవమాన పనుగమ్ములును గ్రావ
దయ సేపును నింత కాలములకుగే యుగం ను నేగు సమస్త-రము దాని
కంట నన్నతవంప మున్నొకాని భిషమహామలగు విగాను కష్టము
బడను మీ దయాశుభకృత్యంబల పంపు మిమ్ము గడివఁ బెట్టను."

“ధర్మజా ! నీ గుణమువలన జగమంతయు నొచ్చివది. ఏ నిష్కల జలం దులితములకుఁ గడచుటకు సమ్మతముఁ గొందెను.”

అది యుచితసంధాక్షణములు నేసి, భుక్యోధముఁ డిమ్ముఁ గాంచిన విధమును, వతఁడు ప్రార్థించి, శైలంబును, బానిఁ బానియ్య కొనుటయుఁ జెప్పిన ధర్మసందనుఁ డతని కిట్లనియె :

“మేలు నేసితిరి. ఒకరి పెచ్చి వారి కోరికీర్తుల పెల్లల గుణము కాదె ? అది వాకు పార్థాపుత్రమే. ఓన నొక్కటి వేడవ వవధరింపుడు :

“పార్థవకుఁ గృష్ణుఁడు సారథ్యముఁ జేయువాఁడై యున్నాఁడు. కర్ణుఁడు పార్థతో నెప్పుడు ముచ్చరించుచు నుండును. వీరిరువురకు సంగ్రామమైన యిట్లందు గృష్ణునకుఁ బ్రతి సారథ్యమొనరింప నిరాల కాని యెం దొకఁడనుట లేదు. కావున నవశ్యకం నిరాలఁ గర్ణసారథ్యము గర్తవ్యము. సమరసమయమున నిరాకరించి పనికి కల్గుచిత్తమునకుఁ గలఁక పుట్టించి పార్థ రక్షింపవలయును. అక్ష్పశిఖి యి యనుమానించక మత్స్యాశ్వమమున నెల్లఱంగుల నివిధ మనుష్ఠిం పుఁ గోరెడ.” అని యభ్యర్థించిన సమ్మతించి కల్యాణ తీర్థనియె :

“అట్లే చేయుదును. ‘కర్ణునకు రథముగడప నీవ తగుఁగవు’ అని దుర్యోధనుఁ డనిన నే నతని ప్రార్థనము నలుపవలసినచ్చును - కర్ణుని సారథి నై నను నే నర్జునునిఁ గాంచెదను - దుర్జయవిభాగఁ జగు కర్ణుని కరోరములాడి కలఁతును. కర్ణుని తేజోదర్శములను చెబిచి,

యతః యుక్తమున పీఠుచున్నట్లు చేయుచును. అప్పు డట్లును
డతనిని శ్రీవల్మీకచరితంబున పాలుపలుచును.”

“ఇది యితక-గీయ గాను. నీ డ్వైగోరిన వది చేయువాడ.
నా పదియతః గుర్తున పది నాచీన మూలయను బాల నొచ్చి మా
హృదయమునకు నీయను. ముచిత మూనియున్నవి. అదియుగాక
మీరు పదిని ద్వైగం లెవ్వరి నొప్పించుట? ఇట్లు పాట్లు పడితిని
పగిలకుము. నీ డ్వైగోరినిగ / ఫలించును. వేదాలైన నాకొక-
లాపినిరమించు. ద్వైగంబునను. తొలి ఎవ్వరిని సతము నిజకాంతా
సహితముగ పది ప్రసన్నము నొందెను. మీ సుమన దేవత? విధి
చేసి గతి గుడి యును. ఆ రిట్లునను వశమే?” అని సభాసదుల
గిలించి గనుంగని “కరివనానుచు నున్నాడె. తొలి నాశము
గొందును - ద్విగంబున ఎవ్వరిని సతించుచు బయము సేకొని
తత్కాల గిలిన సముల్ల భోగముల సమ్మలి కరును” అని తిరిగి
భర్తృకాంక్ష నిడు :

“భర్తృకాంక్ష! ఇట్లును, ద్వైగంబునను రిపువంశోపానుల
గుర్తు నివ్వించుచును.”

అనిన మీ భర్తృకాంక్షుడును ముచ్చటని ప్రస్తుతించి “మహాను
భావ! భవతియ భావ్యుని వలయునె. అట్లుగా కలిసి జేసెను.” అని
సునివొచ్చి యాచరి సమాచితముగా ముచ్చటభోగముల నొనరించెను.
మచ్చట ప్రయాణసమ్మోదించుటయు వతని పాగవంపజోయి
యొప్పించునె. మహానిమాను “యొప్పించునె మహా రాధేయని

దూలనాడుటను మరువకుడొని పొవ్వరించెను. ముప్పవని
ధర్మము నూరదించి, గాథాలింగన మొనర్చుకొని, తన సమస్త బల
ముతో పాస్తినాపురి శేగము.

౫

అట పాంచాలమునీచల్లభుడు కుపిత భూగోత్రుడు కరివగర
మును జేరి, ధృతరాష్ట్రుని గాంచి, కృప క్రోధ విచార గంగాదుతుల
మందిరముల జేరి వారిని గూచి, సమగ్రతాలాప
రాయకాశు ముల వారి స్రవస్సు చిత్తులను జేసి, హస్త్యధిపతు సుద
ర్శవమును నిర్వృత్తులచి, నిత్యవిపులా రాసకమాన ధృత
రాష్ట్ర పథిముఖుని గావించుకొని యొక్కవార గర్భారవేష్టకు పోయి
గమున సమస్త సేవాపతులఁ గలయు గనుగొని యున్నదియె :

“ధృతరాష్ట్ర పాంచాలాపతులు సహోదరు లగుటయు,
వారల యాత్మజులకుఁ దమతమ కేంద్రుల భవములు వంచుకొన భావ్య
మగుటయు మీ కందఱకును సప్తకమేకతా? అని యొక్కండు
తొల్లెటి విధమును మీన కందఱకుఁ జెలివినజే. ప్రాగ్గోష్ఠము లగు
పదుల నిచ్చి వారిని చంపఁ దలఁచినను, పున్నెండుకలిమిఁ జేసి యా
యపాయములఁ దర్జించుకొని, పాండవులు తమ బాహుబలముచే
నిజరాజులమును సంపాదించుకొనుటయు, తిరిగి వచ్చింది శౌరభము
వారి రాజ్యము నపహరించుటయు మీ రెఱుంగుదురు కదా? దీని

కంతకును ధృతరాష్ట్రమహిపాలుఁ డియ్యకొను పెంత విచారకరము ? సభలోని వారలు చూడగా డ్రాపది పల్లె చెచ్చి నీర నూర్చివను, గాఢ్యము నవహరించినను, నోణ్యముల నుండబంచినను, నేమి చేసి వనుఁ బడియుండిన పాండవులతో సంధి చేసికొనుట యుచితముకాదా? నీరి వృత్తమును, పాండుకుమారుల ప్రవర్తనమును, మాత్సర్యము లేక యాలోచించి, నిూరు ధృతరాష్ట్రభూపతి నేడి యుచితమో చెప్పఁడు. అఖిల భూప్రభా వాశవనుగుటఁ బి పాండవులు కొరవుల తోడి వగను నొల్లరు. ఇంతమాత్రమున వాని బలహినులని తలఁచుఁ బల్లెఁడు. పాండవు లభిక్త ధర్మపరు లగుటచే నింకగా వాలోచించు చువ్పారు. వారికిని సహాయముగా నే పిన్నహినుల బలములు కూడి నకిల కొరవకుమారుల గూడినవి వసుద్రాకం పిన్నహిను లని తలఁచు నేని వినుఁడు: గాఢ్యబలభునుఁ డగు భీమాఁడను, సాహసరసికాత్ముఁ డగు సాగ్వగియు వాహవభూమిని సహస్రస్రహినులకును బాలుడు రని నొం డెఱుంగెనే? అట్లునుని యుద్ధరంగమున మాన్యోపగోరుట కొంఁను పొట్టియి, దాశగోనుట మిగిలి. ఆ భీభత్సుని భూరిభూబా బలమును, గంగుచార శిగ్యమును, శిరవిద్యా బహుశతయునుఁ బండి కిన్ బవరముఁ పేషివట్టి హరుఁచే యెఱుంగును.

“అదియునుఁ గాక విద్విగోపాయతరాయణుఁడును, నిపుడొగ్గ రావృపహక్రియాప్రవేశోద్యోగుఁడును, మంత్రరక్షణ కళాప్రావీణ్య గణ్యుఁడను, ధైర్య వివేకాది గుణోద్ధితుఁడును, నఖిల విద్యాబాల సంపేదియు నగు మాధ్వఁడ చరిత్య న నుండ పాండవుల కసాధ్య

తోవెను. అరణ్యములపాలె, గానిభరవమును నిర్వర్తిరించి, తగుపండు
తొడిచి అడుగుట తప్పగాని యిందు సుయోధను తోప్పేమి కలదు ?
విరూపమును, స్రవహారమును తోడగ యుద్ధమువకు వచ్చి విడిసి బలిమి
వడిగిన సుయోధనుడు వెలచి శక్తిగా సగమురాజ్య నిచ్చున ?”

అనిత గాంధేయుడు గటకటంబడి కన్నన కట్టినయె :

“కన్యా! గొప్పకూతుడవులే! విష్ణువారు నవ్వునట్లు పెద్ద
మాట లాడెదవు! నిన్ను మొన్ని గదా యుద్ధముడం మనల వాద్యుర
నొకాడ గల్పెను! నీ డిక్కిడ రాజసభలో నతనిని మాటలతోఁ
గల్పెదవు. నగు కాలమెనక వచ్చినప్పుడు కురురా జనుఁగగా
నీవును గురుఁడను కృపాశక్త్యునులును వినుఁజ్జు పాండవుల యుద్ధత
వాస దీక్షాకాలము గడఁగెని నీను చెప్పులేదా ?”

అనిత ధ్వజరాష్ట్రుఁ డావగాతనయని తల్లి వసునయించి, రాణే
యనిఁ గిదిసి, ప్రియముతోఁప ద్రువన ప్రసోహితన కట్టినయె :

“నీకు రాధుపులును, మగ్గతలను, పుష్పలను మందిగ విచారించి,
ప్రజలనుఁ గ్రీడితుగజ్జులగు గిట్టలపాలికి సౌమ్య నొక్కనిఁ బుత్రుఁడ
వను. కొరవ పాండవులు గలిసి బ్రహ్మకుటకు సమ
తించుటయే కొరవలెనని తంతయు మేలు. నీవు
ముం దేగుము.” అని యతనికి విభూషణాంబరము

లతోఁ దమ్ములంబు బ్రా ప్తిమగో నిచ్చి పున్నగా వివ్రవనుడు బాంధ
సేయుల కడి తేగెను.

భృతరాష్ట్రుడు పుత్రు మిత్రు వృద్ధానాత్మ్య పహితముగా
వాస్తావాసీనుడయి యుండి సంజయుని రావించి యతని స్పృహను :

“పాండవు లాపస్తావ్యమనకు వచ్చి యున్నారు. నీ పేరికి
వాసుదేవసహితముగ వారిని సంవర్ణించి, విమోచకరమగు యుగమును
మానుష్యుల కలంకము.”

“మీ యయ్య మీరు వనవాసాయాసమును నివృత్తించి యభ్యు
దయమున నున్నారని విని ముచితాత్మ్యుడై యిటు వెళ్ళు పుత్తంచెను.”
అని మొదలగుము.

అని సభాసదులఁ జూచి

“దుర్యోధనుడు కార్యకార్యులగు గాత్రోత్పతచే నిర్భంగింక
గలిగెఁగాక, భృతరాష్ట్రులును రణధుర్యులును నగు పాండవులను దోసా
నిర్వతులే? మనమును వారును క్షీరోదకములవలె కలసి క్రొంగవలదే?
వా రిమియల బడఁ దగువాలే? దీర్ఘభాగ మేలుకొనుట గా లే ?
మనల నవృతాత్మ్యులనియు, నవ్యాచుపదలనియు, గర్వలనియు నించి
పాండవు లింక మనల నమ్మరు. మనతోఁ గూడి మనుట కిచ్ఛగోన
నేరదు. ఇవనుఁ దగవునదవుటకు ధర్మజుడు గలఁడు. రాజ్య మీయి
కుండుట మనకు సాధ్యమా? మనము దుర్మాదము వారించి వారిని
రా లీయక గర్వించిన కృష్ణుడు పాశభిక్షై రిథము వసమఁగా నిక్క
మగు నల్ల నర్జునుడు గాంచినము మోపెట్టి జగత్ప్రకృతను సెయ్యో
థము గాడే? అలఘుగడఁ బూని భీముఁ దరియమును గౌరవులపైఁ

దీప్రకోశముతోఁ గదియుటను నాత్మక దలఁచిన గంధముపుట్టెను. నిజముగ నతని మాఁకొని యెవ్వరు నిలువఁజాలకుడు ? కవలు తమ యన్నలకంటె దీసిపోవునాయుఁ గాదు. మఱి స్రుతముఁ దల్లుఁదా ? స్రుతపనుతులు బాపఁబగర్వపనులు. విరాటరాజును సామాన్యుఁడు గాఁడు. సాత్యకియు వృష్ణ సుమారులను యుద్ధమున సంతోషించువారు గారు. పాండ్యుఁడను శత్రువులకుఁడు నిలువ నున్న గు బంధు మిత్రులు యుద్ధమునకు బాకుచాను గారు. ఏ రాజుఁడు గెల్వవోపవడు, దుష్టతకుఁడు పోగొల్పించి ధర్మపుష్టి నొనఁకునకుఁ దలఁక వలదె ?

అనినది సుకముఁడును నతఁడేమి చెప్పెనాచును వివరించుచుఁ

“సప్త ధర్మ” నాటి కదిగొనును. అతఁడు చేశోలగమున నున్న పనుచునును నతని దిగ్విజయము. అదట సతసతని, సరిని బ్రతుకవర్గ మునకును, బాధఁపఱుకును, ప్రేయశునగునట్లు చూచును. నయ్యము ఎఱచిది, ప్రయోగపనునలు, పలుది లెల్ల గీలుపట్లు, కయ్యమును తలఁ పును ధర్మము. మఱుచునునునును నొత్తిను గార్యము సదతి యిరు వాగులు పోసి గొల్లు మునుగు నొనఁజూర్చి రమ్ము. రథమెక్కి పొమ్ము. అని తనను జూచును కేళకొనిపను.

—

సూర్యుఁడను నున్నాఁడ్యమును నేరి మాధవు మందిరమున కరిగి, యధ్యంతరి విహోదముల సరపపిఁతుఁడు యున్న నారాయణు

సకల దశరాశ నెఱిగింది పుచ్చి యభ్యంతరము బ్రసేసింది, భయ
 భక్తి వివరభంధ ముములుచెలుయ నారిలు గాంచి,
 సంబంధ
 రాయచారము
 యమ్మిహమ్మ లిరువుర సంభావనములును సంభావ
 నములును బడసి హస్తీశివేశ్వరుని ముందు ములు
 నాడు ధర్మతనయుడు పేలోలగమున్న సమయమువేది, సమాదిత
 ముగా నతనిం గని పాష్టాంగముగాఁ బ్రణమిల్లిత వత్సలము స్త్రీయ
 పూర్వకముగా నాదరించి సమీపమునఁ గుర్చుండబంచెను. ఇట్లు
 సముచితాననాసీనుడై సంజయుడు ధర్మజు నుద్దేశించి నిట్లునియె :

“భాగ్యమునఁ నిన్నుఁ గనుంగొనబడసి వాకన్నులు చరిత భీము
 లయ్యెను. మోశండ్రి ధృతరాష్ట్రజననతి యింతా మీ దంపతులు విని
 మీ యందరి యోగక్షేమములఁ గనుగొన వన్న నితాంతస్నేహ
 పూర్ణమని చిత్తముతో మీశదకుఁ బుత్తంచెను.”

ఆదిత సంజయువకు ధర్మవందనుఁ దీట్లునియె :

“ధృతరాష్ట్రజననతి! మాయందలి దయదలన మేము సుఖముగ
 నిట్లున్నాము. గౌరవమున నిన్నుఁ బంపుటకు సంతృప్తింకరంగుండ
 నైతిని. ఆ మృదుతేజ్వనువకు సేమమే కదా? కౌరవులు సుఖముగ
 నున్నారా? మనుమలు సమోదమున వర్ణింతున్నారా? దేశమున
 శుభసంపద లలరారుచున్నవా? భీష్మ ద్రోణ కృపాకృష్ణాదులు కుశ
 లముగ నున్నారా? కౌరవులు భీష్మవకుఁ దెచ్చితన మిచ్చి దుఁగను

గురే ? గ్రాహ్యములు నిశచింతలునున్నారా ? మే మిచ్చిన మాధ్య
ములు సాగుచున్నవా ? మా ప్రపత్తి యొక్కపై పవద్దుచుండునా ?
పాండవుల దివ్యజయయాత్ర తక్రంభ యొప్పున జరుగుచుండువా ?
ఎన్నిమానూ పాండవులు నిర్విఘ్నము యొక్కతోటఁ జిజ్ఞాసయు వాని
సృశ్యక్షుముగఁ గూచియు నెన్నరా ? అశోకుడు ధౌత్యయాత్రకు
గంధర్వులు వర్జివిస్సరి చక్కని గూచిలుగనరా ? పంజరము
పరిసరము పర్యవర్తనము నీచి నెప్పుడు యుద్ధమున నున్న నెడు
దూరవి యుద్ధమున నెప్పుడు ప్రాణహానినము దిశింతు ? దుర్యోధను
నిండు నిర్భయోచితవిధము పరాక్రమము యుద్ధమున శూర్యులగుడు
దను నేర్పును చాటుదున్న నెప్పుడు యుద్ధవిద్యయు తెప్పగ నెరుచున్నచా ?

అనిత మీని హుతు యుద్ధం నమియింతుని పుట్టుదు;

“మౌం గ్రాహ్యములు నమింతులు, నీతియగునూ, సత్త్వసంపన్నులు,
గురవారగులు మగు పలు అంశులగునూ చేయువారు. వారొక
శృంగిల్లికూటలఁ జూచుకొని గాని. అప్పుడు వారి నంగఁ జూడఁ
బని లేదా, వానిన్నియును జగ్గసింపుము.”

“నీ విదన తిశితమున పుణ్యహృదియముతో పొందునేయఁ
దలఁచితివి. ఇదియే పుణ్యము వారు సుఖులై యుండుననియుదను
నీకు పుణ్యము వారి సుఖులై యుండును. స్వార్థశత్రుమునఁ జిత్త
యొకవిధముగను నెప్పుడు గాఢభ్రాంతి నాడు సుతోష్ఠితిని మాపుఁ

జాలరామెను. పిదప మహాక్షతి పుట్టి యిప్పుడు శాంతిచేయెను. నీ యజాతశత్రుత్వము నిఖిలలోక విశ్రుతము అంగచే నీవు పుణ్యశ్రీని వృత్తిమి వీధి నెల్ల సైచవగును. మహీసురులు అగ్రసంధిగఁగి) సమంజసు పొందుటకై వరమిచ్చి నిచ్చి వెలులఁగాని అట్లని రా. సుప్రసిద్ధిచేడ దత్తములైన మహిమావ్యముల నెంతటి కరుణకులైనను లాగిరఁగా గలిగె

"శాంతికుమారులు దుర్వారబలలయ్యె వాగ్దహించి భగవద్దత్తమునకుఁ బూజకు. వారు శాంతాత్ములు' అని జనులు పొగడెదఁగాని. అది యట్లుండె. ధర్మబా! భవదనుజాలును, వాపులును, శ్రీసప్తశతము దినుచుండ నీకు విన్నవించవలసిన పలుకులు గల వివిధరూపులు."

అన ధర్మనందనుఁడు : "వాళే తిమ్మలను, గృష్ణులను; పీఠి యాపులు, ని శ్చేతునుమని పంచె పది యంతయుఁ గల్గెను." అనిన సంజయుఁడును ధర్మనందను గరువంపుఁజలుకుల విధమునకు వగది నులుగఁచు కృష్ణుని నెత్తి నీక్షించి భీమావృణ నకులసహజేవ గ్రహద నందనుని సవినయమునఁ గనుఁగొని, శాంతాలుని విరలుని శ్రీనివాసాది "సావధానులై వినుడ"ని పలికి యుద్ధిష్ఠిరు దేవకు దేవాఘ్ని గేలు నిగిడించి యిట్లనియె :

"శాంతకఁ బొంది కార్యమును భృగరాష్ట్రమహీశుఁ జాత్య నిశ్చయబుద్ధి గలవాడై శ్రీతిలో ప నియ్యెదకుఁ బంచదక్షులు నాకు రథము న్యయముగఁ బన్న నానతిచ్చును. నువిధ ముగ సంధికై యాతఁ జాతురుడై యున్నాఁడు ఇదే సమయమున మనము లాభమునొందవలెను. సర్వసిద్ధి

సంజయ
వాక్యములు

జ్ఞాననియు, శాంతినియుఁ బ్రసన్నులై పరమావస్థల నీర్జితముఁ
జేయవలెనని యెఱుఁగెను. మనము తరచుచు మన బాధలను సమయముల
మన గుణభేదమున నితరులకుఁ గల్పముగలిగెను. దీని వంతటను తాళిత
మునందు నీవ నేర్పించి, లోకలజనములకుఁ బ్రయోజనము నవలంబయివచ్చును
తుమిది సుఖముగాని యా పనికి నుత్తము లియ్యకొనురా? కావచ్చునట్లు
లను, గురువులను, బంధుమిత్రులను జంపినవచ్చు నీ నిధిల సుఖములు
నేమిటికి ?

“హరి నీరు పెట్టనికోరి. భీమాంబునులు యుద్ధమున కార్చి
చ్చుల వంటివారు. ఇంక సాత్వికమును విరాటమును సామాన్య
మెఱుఁగులా? స్రవణమును గీరాగ్రమును యుద్ధమునకు నీ
హుల్లవుగాని మరలెవరు నిచ్చుచిన్ని నిల్వగలరా? మఱి యుక్త
వనో భీష్మ ప్రాణ స్పృహవృద్ధిమంతులు, గర్భ భ్రాతృలును సుయోధ
నుని ప్రాణముల వదిలివోగ. నిరమణియుల యశోరావరాగ్రములు;
మఱి లంకయును; గాంధీకసోమగర్భము స్థానమున నోడరు. వారిని
బలులకు నెవ్వరి తరము? ఇట్టి మా యుద్ధములకును కలహము
నాకు నే లనిపించెను. లంకావర్జములకుఁ బ్రియమును హితమును
గోరువాని నడిగి చూపెదము.”

అని పలికి సూతపంచనమును గొలుపు గలయఁ జూచి :

“వాసుదేవునకుఁ బ్రాణైవము; పవ్యసాచికఁ తతులుమోక్ష
దను; తర్కటి మిశ్ర కాంధవ హిత ప్రియ మంద్రి వయస్యకోటికి

“ధ్వజరాష్ట్రభావతి నాడు తాను వక్రమై నీలివధమును విడిచెను. ఇప్పుడు 1946 ని తెలుపున ననువుడని మాకు బుద్ధులు సెప్పుచున్నాఁడు. ఒకప్పుడు తమవలెనే తలచినచో ననుకూలమును గాని, ‘మాకుఁ గుఱుమిఁ గలుగును మిఁగు ముక్తి-గొనుఁ’ డని యాదితి ముల్లంధిగాదివ నుండఁ నున్నందున కలుగజే చక్క-వనునా ?

“వంశవంశి, ఎల్లప్పుడు నుండించుకొనుచున్న మమ్ముఁ దిద్ది పూజించుట గత యెల్లటి ధ్వజరాష్ట్రమునఁ గల్గులమాట నాఁడె యేల నున్నింటఁజేయును ? ఇప్పుడుమాత్ర మురిచేల మన్నించును ? నీ వజీయానూల దిద్ది యుంటే గాఢివని మాయము ఆరిని చరిత్రము నీకును మాయకుఁ గల్గును. ఆదిగొనుఁ దెచ్చివైవ మచితవచన నూల కియ్యలనున ? విషయగ్రహణమున గాఢు శరణవంతుఁ డని నమ్మి నేరొందుటయు నాదృష్టిని కేశవన భావ్యుగాకాదిని మిఁగురుఁ డెప్పుడు నమ్మిఁగాఁ గల్గుననుల కలుగులు విని కారవేద్యుఁ డుచగివనిచో బాధునో పది అంగుల నుబాదియుంచును. నిజమతులంను శత్రునియు నుగ్రమతులంను నెల్ల పడిసిందివ ధ్వజరాష్ట్రంబున జేయుఁ గాగఁ కలుండగున ? పుట్టుపాతశ్రమ నుట్టు. గుర్యోధను చిత్తవృత్తి తెలియగ నీ ప్రస్థములం నగుటచే నిల్లఁపవచ్చుగాని గుర్యోధనుడు చక్రధరుని తెగి యొందు. కరాశ్రమనిధి యగు న్నాథునకు రాక్షసు భూచారిశ్రమయు నుని యనుకొని వాఁడు రాజ్య మిట్లుచే వనదే యని నిర్ణయించువాఁడు.”

అని పలికి వెళ్లెనద యలుగవోడమన మతీయు నిట్లనియె:

“భీష్మ ద్రోణ కృపాశక్వత్సామలును గుర్తించును మునుపు యుద్ధ మెందుగరా ? ఆకాపాశములు యుద్ధమొనరి రాగా యుద్ధమింకల తప్పునా ? ఎదిరింపల మెజిగియుఁ జావఁగోరి మోహింతురను. ఇంక కన్న జరుగువది లేదు. కపిధ్వజప్రభలు ధార్తరాష్ట్రుల సంస్థాపకులఁ జేయవే ?”

“ముందు మమ్ముఁ జూచి, వీరవ యుద్ధమున ధార్తరాష్ట్రుల గెలువ నపాధ్యమని నీవు చెప్పినమాటకు నే నొచలదను. వెంటయో! పక్షపాతము మానుము. గాంధీవశ్యారవ ముత్త-టచుయి నీ ప్రయోగఁ గ్రమ్మినవృక్షును, భీము బాహుదండ మేపారి శుంభదగ్ధ జడియును! రాక్షసుగాఁ దోచినవృక్షును, వేదందవ్యంధ్యము మాడ్చి- సగం రాకవృక్షును, గౌరవులకుఁ జావకుండ జావవశమే ? రాక్షస రణ మునఁ గౌరవులను గెలువరాదనువలని- లటుండనిమ్ము. స్వర్ణముండవని నీవు వచ్చితివి. ప్రకౌఠశదునుగఁ బల్కి-తివి. మున్ను శరాధన నింపి డియు వారి దుర్గుణములు పైఁచుట నీ మొగవదే ? ఇంకను వహింపఁ గలము. మే మొకరికిఁ నీడునీయ నొల్లము. బానికీ సుగదియను వలదు. ఆయ్యకు విచారము గల్గెనేని బాంధవము మరిల మొల పెత్తువట్లు, మేము మఱియొక మార్గము ననుసరింపక యున్నె, రంజని విలువఁబొంది, పా రిండని కొడుకులకుఁ చెప్పి, యంద్రస్థమో మఱొక పట్టణమో మాకిచ్చి పుచ్చుట యుచితము.”

ధర్మజ మాటలు విని సంతయుఁ డిట్లనియె :

“ధర్మజా! నీ విభవమును, నహింసయు, నీయనింపకరిత్ర

మును జూరమన్నది మీ పాఠియ్యక కారపులు దుష్టీలతఁ బెడఁ
 బలఁచి నేని దుధిరాధీలాఘముకంటె భీష్మమైసము
 మీ నలవడితి మేలని నా మతము. రాజసూయ
 నుపశయ్యి మూర్ధ్వి గిద్వాలను సురలను సంస్కృతి పరచి
 శాంతిని పొందితిని పరిణామముల చేతనుఁ జూడఁ బడిన పుణ్య
 మూర్తిని నీయి ధర్మని పరిరక్షణ హింసాపరితమగు తెంతయు నుదితము
 గాఁకు. అనియుఁగాక గుర్తియిమన దాహ్మ్యతము పుష్టిచి యింత
 చేసికట్టివారి గిద్వముఁ గెల్లనిచ్చి యశుల పశుపలఁ గుడుడుటయు
 నీ యుపాతక్యత్వము కథననే పా? ఇంత చేసి తుడకుఁ స్మార
 కిచ్చావైకమగు మాన్యము పవలఁగించి యుపరిమగు సౌఖ్యము నానించి
 బంధు గురలను వధించుట యాశ్చర్యనింద్యము కాదే! 'హలాహలము'
 పని పొంగు కఠినమును నిండుటలో నీవు నీలగళుక రాజమైక
 పాఠపు లెల్లుల కది చేసె యగుగాక. అట్టి నీవు గాక ను తెవ్వ
 కఠినును?

“అం ధర్మములఁ పూజయుమోముఁ జూచి యెల్లనిమి :

“నీవు పరిశీలని నీలము. గాని యొక్కొక-వ్వను కొన్ని కర్మ
 ములు ధర్మపుల్ల యుండి, జాతికు లరయవచ్చినవ్వ దధర్మము
 లగును. కొన్ని గిద్వ గాక యధర్మవ స్థముయగ తోచియుఁ గుడిని
 ధర్మముల పరిణామము కావున వన్ను దూఱఁదలఁచి నేని నా
 చేయఁబడి ధర్మమౌ యధర్మమౌ నిరూపించి మఱి
 దూఱఁబడు కొనునను నీవారయట భావ్యమే. అహిం
 సయు ను స్తమధర్మమే. అట్లునును చింతమామకులును

గిద్వాల
 కావ్యములు

లోకకంటకులు వగు పాపాత్ములను నిర్మూలముగా నింపఁయుట ధర్మమని పెద్దలు చెప్పు విందుము. అది యగ్నిదేవుఁగ్గు. సంక్రమము రాజులకు ధర్మమగునో కాదో నీవ చెప్పుము. అగ్నియుఁగాక ఇది కర్మమము, ఇది యకర్తవ్యమని నానని కానిన నామదేవుల ౨ అలఁకమున 1 విరళ-మెటికి ఇతఁడు ధర్మాధర్మములకు గుఱుఁచు; కాశ్యా కాశ్య నిరూపకులకు శిక్షగుఁచు, ఉచితాదుచితములకుఁ బ్రకర్మకుఁచు. ఇతని కుపువఁగాఁజె యనుభోజాంధిక వృష్టివృగజయ తేకఁబ్రశ్నని భూపతిప్రకరము ప్రశ్న ప్రతిభమునఁ గ్రహిల్లుచున్నది. విశేషించి మాకు నితని బుద్ధియ నొక ప్రపుకుపార్థిమాలకు పరాలకుగుట నితని వచన మవశ్య మిలంభునీచుము."

అనిన విని జనార్దనుఁడు సంజయన క్రిందియె.

"నేను పాండవుల సేవకుఁడే కోరుకును. పుత్రసత్తమహిమోజ్జ్వలుఁడగు నాచి కేయుఁడును నుంచితెమగులను గ్రహించినవాఁడు.

అందుచేతనే పాండవులఁ జేర్చగా నతఁడు నిండుమనమున
 ఈర్ష్య నిర్ముఁ బంపెను. దీనికి నేమఁ గ్రీడికొంగిలిని. నీవు
 నుచితమగువట్లు నెయ్యమును, ధర్మమును, విజయామును

గవలరచి పాండవులు కాంతిసొందువట్లు వర్ణనయు నాకు సంభవముఁ గల్గించెను. ఇది యంతయు చాల పొందుపడినట్లు దీనను ధర్మగాని పలుకుల చందముఁ జూడ సంధి కుడరపట్ల కాన్పిగాచుచున్నది. అది యట్లుండనిమ్ము. సంధి యెట్లు కల్లుదు? దుశ్యోధనుఁ ఁట్లు చేరొందినను నున్ననుఁడె కదా? ఇంక ధృతరాష్ట్రభూమి హ్యాయముగూఁక నవ

మణిఁగినట్టి ఆ రాజ సేయు నియ్యము మిక్కిలి నీటిగ నీవు చెప్పి దట్ర, కాని పాంపలులు నమ పాలు పడయకుండు నేర్పరితనపు నూట లకు తేలవ్వులే? నీవే చెప్పము, పాంపలులు వెనుకటి విషయములఁ దలచక, నేనుతో గరుక విధియు, శాసనము, తేటి, శాంతులై కారవ కి'కిఁ గూడి ముఁగోయకు నన్న నకుండు తాల్మియుఁ గారుణికత్వ మును నేమిశలకు? వ్యాయవ్యునిని గిగ్రహి లియ్యరని తెంపుతేని యుగ్మవస్థస్థునిగుట గ్రోహమా? సంవయా! వినుము, అతమాన పడియుండు పొంగు పొగఁగిగలు పరాక్రమముతో యుద్ధమునకు గిగిరియై లేవ్వు. స్థుల మాదివను పాంపలలకు యుద్ధమే మేలని నా మతము."

‘నిగ్రహము రాగలదు ధర్మమునకు’ కాగో నీవే చెప్పము’ అని యుద్ధస్థితుఁడు నిల్చిడిగనుగిచా! ద్విలతులకు యాదని యాజ నాట కర్మకరణవిభాగవని ధర్మశాస్త్రచాన్యూని విధించినవృత్తుల రాని లిద్దువానిగాని, నేనుకొనుటకు గారని చెప్పట’ సరల లోక ప్రసిద్ధియు, సర్వ వ్యక్తమధర్మ పరిపాలనము సేయువట్టి రాగాలు తామీ విలసిల్లినామను వదలుచురా? అదియునుఁ గాక పుచ్చిలోడి యుద్ధవనము వనుకు గల నిలిని యనుభవించుచు సత్పుత్ర మన నడచువండు, ని మ్మొగు లవ్యాయమా సేసియున్న యపయో గించుచు గదా యా క్షేత్రక్షేత్రధర్మము లింద్రానులకు పెద్దలు గాదెందరి? నీ చెప్పిడి ధర్మములు గలవులకుఁ జెప్పవలదా?

వారలు గదా వెనుక ముందు లరయక నడుచుచుండుటకుఁ దీసి చెఱు తెరువులకుఁ జోయిరి."

అని పలికి మఱియు నిట్లనియె :

"వాడు సభలో నేర్పరి కట్టమని గూలువలై ప్రపతి నిట్లవమానించుట తగుకార్యమే? లోకమున జూడమాదిరా యేమి?"

అచటను సంజయుఁడు : "చేవా! దీని నింతగాఁ చెప్పిక సభి కార్య మొనగూడునే?"

అనిన వాడుదేవుఁ డిట్లనియె :

"ఆ సమయమున భీష్మముఖ్యులగు వచ్చు వృద్ధులకులెల్ల ధృతరాష్ట్రుని యభిప్రాయము నఱుఁగనివారై నోరెత్త యొరకుండరి. ఆ ధృతరాష్ట్రుఁడనియుఁ గొడుకుల దండీది యిట్టి కార్యము నిలదని చెప్పు వయ్యెను. అట్లు కొడుకుల వాతఁడు వారించియుండనేని వా చిత్తమ కాదు లోకు తెల్లరును సంతసించియుండరే? నుక్కాసనుఁడు తిప్పుటఁ జోయి గ్రావదీని వలదెట్లుకలు త్పుకొని పెద్ది లుంగు సభ కీర్త్యగా మానుడై ధృతరాష్ట్రుఁడే యట్లు సహించెను? గ్రావదిమోఁపు లులుంగువ త్పు లోర్చును? ఇది యన్నియు మఱచి యిప్పుడు నిది సేమ మారయుటలై యెట్లు వదిలెను? ఈయకార్యము తగదని సభ్యు లందఱును వస్తువదక యొరకుండఁగా వ్రాతని స్వపరక్షణము చేసికోగలిగిన దగుటచేఁ బాదపులు బ్రతికిరి గాని యయ్యడరు రావ కుమారుల కోర్పువట్టడే?"

సంబయా ! అప్పుడు సభాసమలఁ గర్హరాలము లగువట్లుగాఁ గన్లుని పలుకులు వివరే :

‘నీ కిచట మగలు లేరు. వారలు నాదమున నిన్నోడి నిడిదిరి. నీపైఁ గూరిమి గల మగని నొరు నెవనినైన వెదకికొనుము.’ ఈ పలుకులు వరువకు వాఙ్మయమును శరమై హృదయమున నాటి పరిం పక దుర్భరజేడనఁ గల్గింపగా నింత కాలమువఱ కేదైన చికిత్స చేసె నేమో నీవే చెప్పుము?”

ఇంతియ కాదు. గుశ్పాసమలఁ ‘వీర లండణఁ గొన్నవోయిన వారలు. పేరువేము గల మోనినీ గయింపవ్వెడు?’ అనియె. అతఁడు వెచ్చిపట్లు పీఠలు గొన్నవోయిరిగాని వీరి వలనఁ గౌరవుల కేలు కిడు వాగ్బలెను ? మోకియుఁ దత్పమయమునఁ బుట్టిన మాట లుగ్గడింపఁ దగివని గాఢు. ఇట్టి పరిస్థితులలో సాధికార్య మత్యంతము దుర్భటము. దీని భుటియగుఁజేయ సహ్యంబు తలంపెదను. ఇతను పాండవుల నెగ్గని నేడికొని నేనే యచ్చటికి వచ్చి కౌరవులకు బుద్ధిచెప్పెదను. నామాట విని రాజ్యము కంచుకొనినచో వారు మృత్యుపాశమును దప్పించుకొంగురు. అటుపై న్యాయమును నీతియు ననువుట వాకుఁ దప్పకాదు గదా ! అన్యాయము కాని నా మాటను వారు మన్నించిన మన్నింతురు. అట్లు గాక యుపేక్షించినచోఁ బాండవబాణాన్నిని గాదు తమ లోభమును చిచ్చునవే పఱింతురు.”

అని పలికి శ్రీకృష్ణుడు మోకియు నిట్లుచెయి :

“నుయోధనుడను లోకమును మహాతనువు! లంగులలో
గర్జించు సోంధము, పాల్కులలో గొమ్ము గుళ్ళాపములను గుసుమ
ఫలము, మూలకీర్తి తండ్రి, ధర్మములను ధర్మశాస్త్రము, లాజునులను
భువనసోంధము, అనిలసంతులను శాఖ, కివల పుష్పఫలములు, నేనును
భూసురులును, వేదములును, దీక్షితులైన మూలచాయము, ఈ లెంకి
యందును నరసి ‘యిది యసారము; ఇది గాధ సారసమిశ్రము’
అని తెలిసికొనవలయును. ఏది చెప్పును నీర్వచేల? ధృతరాష్ట్రము
కును వాని పుత్రులును నమము పొదివారు. కుంతిపండులు సింహ
ములు. అనెహ్యైవ విషమును పోదించుట లోకసామాన్యముగదా? కాని
వనావృత వృక్షములు కాని సింహములకు నేను గొడవను. అట్లు
గావున పరస్పరము సఖ్యులగుట యుభయులకును శ్రేయోకరము.
పాండవులు ధృతరాష్ట్రమునకు నేవకులై యుత్తర శత్రువులకు గుర్తయై
యుండుదురు. అట్టి ఏరిని తన కొడుకులను వలె జూచుకొనరాదా?
నేనీ పనికై పాస్తపురమువకు వచ్చాడను. ధృతరాష్ట్రము సంధికోసిన
మేలు. అట్లుగాక మేమువిధముగా తేయవలచిన-లో మేము చేతనయిన
కొలది చేయవారము. ఈ మాట కొరవవదిలీ చెల్లుము.”

అనిన విని సంజయుడు ధర్మశాస్త్రముని గనుంగొని:

“అట్లయినను గడు లెప్పుచా? బేవా! నా వచ్చినకార్యము
సఫలమయ్యెను. పోయివచ్చాడను.”

అని వాడుచేవున క్లిష్ట విషయించి భీష్మార్జున వరుల సహాదేవ
సాత్యకి విరాట క్రుపదుల పక్షించి “నూ యందలచేత వనుజ్ఞాతుడ

గదా ? నియమవృత్తము వా యాచీనమాటలయం దేమియుఁ దగని యట్టివి లేవుగదా ?”

అనుటయుఁ బాండవాగ్రహఁ దత్తని నీట్లనియె :

“సంజయా ! నీవు వయోవృత్తుఁడవు ఎదుఁగివారి యుష్మ
 యావును నిర్భయాముగఁ బలికెడివి. దుర్లయమును,
 ధర్మరాజు నీర్హుల
 జ్ఞానమును గెంచును నగు వలకు నీకు రాదు.
 జ్ఞానార్జునులకు నీవో విదూరుఁడో చాలుదురు
 గాని యంత విషయమును వర్షును గలవా రిం తెవ్వరున్నార ?

“నీవు వాస్తవపురమున కేసివచ్చుచు వెల్లలగు విప్రులవెల్ల
 గాంచి, యాచరమును వారి సేవ నూగిసి విదవ వాకుఁ గూర్చు
 వాస్తవ భీష్మ క్రోధ నిర్మలము వా పరుష-రణము గాఁగ నభిశ
 క్తియొనఁగి మనుషులంపుము. మంత్రంక్షిని గని దండప్రణామము
 వాచరించితి ననుమా. గుర్భోధనునిసేవ మడిగితినిని చెప్పుము.
 అతని తన్నుఁ చగుటకు దగు దున్నెసేనునిసేవ మారయుము.
 తక్కి ను ముంబుదగ్గలను వనితాబుమును నుచితముగ నుభయము
 గుము. విదూరుని కలంబుని గాంచి విషయముతోఁపఁగ నాచుము. క్రోధ
 తనయు నకుఁ వసేర్చికొంటినుము. బాష్టాకుని సోమదత్తుని భారీ క్రవ
 నుని దలఁచి నియమసంభ్రమము నుజ్జయు వంశవంతులు, వయో
 వృద్ధులు నగు భావతులను, గృతవర్మను, గర్జ శకుని సైంధవ ప్రభు
 తులనుఁ దగ్గఁగి రాజలోకమును, గయ్యమునకుఁ దోడువచ్చిన సకల
 దేశాధీశులనుఁ గని యెవ్వరితోడ నెవ్వధమున బలుకఁదగునో యయ్యె

ప్రకారములు బ్రాహ్మ విషయ బాంధవ ప్రాప్తి వాత్సల్యములు మధ్యవసములుగాఁ బలికి యాచితములయి నుపచరింపును. ౧౩.) దాసజనముల కుదాసీదముగాకుండఁ బ్వరలో మిశ్రసంగమున కష్ట నిరాసమునర్పి తమ్ము సరసేదనదుము. పాస్తినాపురము శ్రీనివాసాంబున నీ పంపఁ జేయవలసిన వంతులయఁ జెప్పితిని. దీనివీడవ మా హయాద్ధ కొలువుతీర్చియున్న సమయమున వాయోదేవ యిట్లునుమా :

“అనఘా! భవద్బలంబునవ యాపద యింతుకయు లేక పాంశునందనులు నిజాక్షబంధుసహితముగ సుఖముగ నువ్వాని. శైశవంబునవ వారి జవతుని రాజ్యదీపమున సమృద్ధియొగ నిగ్ని ప్రభుత్వ విద్యి తగఁ జ్రావించి. అట్టి నీ విప్రు దావేక్షఁగిని స్వీయఁ దనై పాండవులు వారిద్రవ్యము కనుభవించుచుండఁ జూచుట కగువా ? ఇంతనే సంతసించకుము. రాజ్యత్యక్త కంఠము కలవా ? అన నాగో భుల గర్వ ముదలవట్లు కూచి మునుట యెప్పుచా ?”

అని తదవసరమునఁ విశామహునితోఁ నిట్లునుము :

“కంఠసుని యభ్యయ మడఁగకుండ నీవ కాపాడితిని. ఇప్పుడు కూడ నీ యిష్టముచొప్పుననే పాం దొడనూర్చి పాత్రులను సేవించి, వధర్మవృత్తిని, జాత్రవతును, బాలుకాకుండ కాపాడినచో సమస్తజన ములును, బ్రభువులును, భూసురులును నిన్నుఁ బ్రస్తుతించునే ?”

అని వెండియు

“ఇంతయైనను కాంతివరుడై ధర్మజుఁ బాలము పొంతనై మను బోనొల్లఁ దోనుము.

ఆ సమయమున వచ్చుటివారెల్ల విమవట్లుగా నుడొధనునితో నిల్చునుము :

“బాహులుభ్రమల బలవిహీనుల క్రియ వెడలపడిచిన బెట్టితనమును, బలకాల ముడ్రుగను, గొంపలను బాధలఁబెట్టిన పరువదనమును, సభాలోప పట్లు పాంచాలినిఁ దలపట్టి యాచ్ఛీన తులువతనమును ధగ్మపుష్కరము పైరించెను. ఇది తభ్యము. ఇంగ్లఁ గురుకుమాగులను యుద్ధమున ప్రంగిగొనుంగుఁ దలఁచుమా. ఒడల సౌభ్యుత కానవంఁ దగినను. వారిపాలు వారికిచ్చి నారితోఁగూడి బ్రదుకుము.”

“యను కలనం మొల్లది పొంగు నోరుట తనకుమేలు. తన మనమున నిరిగొను తృప్తియగు మాచ్చ నొరు లష్టము రాకపోవుటచే నేనఁ బుచ్చి చెప్పుటలసిపెచ్చెను. నేనఁ బుచ్చు గల యోధునియెడలను నేనిచ్చుట వల్లంబయియును, పూరుఁ గడియ ధర్మము గలను. అదియును గాక పరిభ్రాలోక సేవకుఁడైన కృష్ణుఁడు మాకుఁ బెనుఁ గ్రావు గావునఁ మనస్సు గలుగ నారి కపాధ్యము. అది యుద్ధమై నేను భీమసేనాగులకును, దనుగును బుద్ధవాఁడ నగుట, మీరును వారును మదీయ ప్రాగ్వాళంగముఁ జేయక నాదగు కాంతియు, దాంతియు బోలెంది, అన్నిటజడైబట్టక, గోరత ముడిగి కమతమ ధనములు గుడిచి నగుముం. ఈ మన పట్టలనును, దక్షిణ బుద్ధిమంతులకును సంతోషపగుము. ఎరుల ఎగి మీయ నోవఁడేని కుశస్థలమును, వృకస్థలమును, వాసంతియును, వాళగావతమును బాలును. కాదేని మఱియు నెందేనియు నొక్కటి యగునట్లుగాఁ దన తోడఁబుట్టువు

శేషులకు నిలువ కావు లయితిచ్చిన సర్వ శాంతియగును. అట్లుగాన నిందలి యందలి బంధు మిత్ర సహాయజనములు గలసి, స్వార్థముఁ దెగడుచు నుండుట యందరకునుఁ బ్రయముసేయును. కుట్ర నొనఁపాల యావన మాతృవులు పరస్పర ప్రేమిసాహిత్యము సంగమమైన బ్రగు కుట నా కోరిక. ఇంతయు నమ్మకావుదువు. కుఁ డెరియఁబడదు.

అనిన విని

“దేవా! నీ యానతిచ్చిన మాళ్ల మంతయు నడపెద. మీ తండ్రిని నీకును దమ్ములకును వాసుదేవునకు స్వామి, ప్రియమో యట్లు చేయువాడను.” అనుచు బ్రణామముచేసిన సంజయునకు ధనంజయుఁ డిట్లనియె.

“బాల సఖుడవు. నీ లెప్పుదనము వాగును. మేము నీరివిడిది దుర్బిలురమగుట నీకును శ్రేయమాది తెలియజే ?

“సంజయా! బలమంతాకృతినైన ధీమండును శుంభతుంఁగని సంరంభమును ధర్మజుడు వాఁడును నంకుశమై నిలిచెను. తుగిది నేడును దడుద్రేకము నలఁచుటకు సజాతశత్రుని కృపామూర్ధ్వ ముండగా వారికి నయనిత్ర మోదిత విచారక్షేపముల ?”

అని కదిలి ధర్మజనయుడు తన యనుమతమున సంజయునకు సహరివారముగా సముచిత ప్రకారమున మత్తన భోజనము లొసరింపించి, మూల్యాదులేతనా ద్యుపచారములు చేయించి మణిభూషణ దీప్తాంగ రము లొసఁగి ఏడుకొల్పిన వరమును బాపపుణ్య వాసుదేవుని దీక్షించి చనియెను.

రా య బౌ ర ము

ద్వితీ యా శ్వాస ము

ద్రివిధమున కేవలము నూనెనందమునకు భవనజనములగు
 తులంగములను దుష్టుల ప్రాప్త్యంతకుం గరిపురి పొచ్చి నగరి
 కరిగి యంతాపుగమున నున్న ధృతరాష్ట్రనకుఁ జన
 రాజు వెలసింది పుచ్చి యతనిఁ గాంచి యుపగుల
 కలుగిని, ఎఱ్ఱపీఠములను నత్యాజగమున నెత్తి
 సమీపమున నునిదిం గొలిచియుండి చేతులు మోడ్చి యిల్లనియెఁ :

“దేవిగ బగదంగా జని యుగ్ధస్థితునిఁ జూచి వచ్చి నాడను.
 అత్ర మేయ నుగ్రాహ్యులెనిమిది వా ధూనివలెను మీకు నమఃకరిం
 చెను. నను నన్నామె చెను. ఇతని బంధుల నల్లఁ దలఁ దెను. మీ సుఖ
 శ్రీవిధివమానము, నుతుల సేయించు ప్రసన్నులై వచ్చుచిగెను.”

అనుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లు నిను

“అజాతశత్రువును సేయమి ? అతని యనుబంధు లెల్ల సుఖులే ?
 బంధులు, శ్వశువులు, సఖులు, ముగ్ధితులు నవల నెంద్రీతియి
 నున్నవారె ?”

అనిన నంజయుఁ డిట్లునియెఁ :

“వా లెల్లరును భవద్బలమునఁ జని సుఖమున నున్నామనిం.
 జననాథా ! వాస్తవమును బరికించిం నో వది నిజముగాదె ? ధర్మజా

నకు ధర్మశ్రవణ భోగము లింపుగావు. ధర్మశూలలో¹ సహింసానుష్ఠాన
నరసిక్రీడిత బంధు కురువంశధిని! ధర్మశూల మూచునతి ||
యొల్లండు అతడు దైవమున యాశ్రయించియుండును. అతడు
నీపైన పుణ్యమును కావవగు సన్నివాసము నీవు నీ పాపములకు
వశుండవై యుచితమగు విధమును తలచివు. ఇంక కార్యనిర్వహణ ము
కర్త పౌరులార్థమగుట నిశ్చయము. నీ మత మిదియు నొప్పును.

“అటు విష్ణులు లేని శ్రీమృరియగు కొయ్యగాక కుసుటునుండు
బెట్టి కుడుచువా రిట్టి క్రొవ్విడములు సేయశాస్త్రు బిచ్చిగించి
చూతురే? వృథు లెంచెనను నకుంతితలలగు కొడుకుల గానరే?
ఇట్లు చెడుతెరువున బద్ధితో దగ్గరెప్పుక యుపేక్షింతురే? కొంప
శ్వరా! ప్రజ లెల్లరును నిన్ను తిప్పుచుండిగా విని మనస్సు నొచ్చు
చున్నది. చెవులు చీకులుగట్టిపడి మన్నసేయించును సామంతులు
మిమ్ముఁ బట్టి యాదించగా నీవును సుయోధనుండును శాస్త్రువుల
నాకుచుండును. తుద కలసి పొంగునుతు లాగ్రహము విహించి
యుద్ధమునకు దిగి లేని నీ చలమును, బలమును గులమును క్షణములో
పరిగతః జేయరే?

“కారవనాథా! యుద్ధిష్ఠిరుని సైరణను మవనారణు బెటపుగా
సమర్థింతును. ఇది యొక పాశ్చ్యలు పర్యవేక్షకునుఁ దానికి కొండ యొచ్చి
నని చెప్పినట్లున్నది. అనుజాలకు వద్దపడి వారి నేమియుఁ జేయనీ
కుండుటను నీవును పెచ్చిరివి కదా? పాధులైగ నుండువాఁడు గీగి
నతోఁ దుదముట్టఁ దటుమక నిలువకు నుమా! అప్పుడు బాదమునఁ

గీడు పుట్టును. నీ యుపేక్షయే గుఱతగా నప్పు వెట్టి కాల్చివది. ధర్మ
బాగు పరీక్షితదిత్తుఁడే కాని నా క్షుది పులి. ఎల్లగును నీ వయి వధర్మ
మగును మోపుచువచ్చును. ధర్మమే వాగ్రహించివచ్చో పతని మరల్చు
సాధ్యమే ?

“జననాయకా! నేను మిగుల బలవతితిని. ప్రాప్తమనోయె. ఇప్పుడు
మెంపు గైకొని లేపు పుష్కలము, బంధులగును, వాస్త్రులును నీవును
విడువకును నును. కార్యమోశయం పది సైరముగ విప్పవించెదను.”

అని, ‘వల్లకాశ’ అను సంగయిది పీఠకాలితి కొంత ప్రాప్త
గురువిధులను కార్యదిశను ముదిరి, కంఠుని హోమని నిలిచి వేగ
మగ విగతుఁ గొలచుకొని రమ్మని యానరిచ్చెను.
అప్పుడప్పుడు
విగతులతో
భాసించుట
వాడును సుగ్రుతుగాఁ జని లోతుని గోపాద్వివ న
వ్యసీనుఁడై డక్కాగిగును. విగతుని కుమారుడై తునిది
కొని యుత్తుతితితి.

“పాపంబులుగులల పాపిని సంగయిది ఇప్పుడు పోయి వచ్చి
సమృద్ధిగును. ఎన్నె లాని మోక, నే వచ్చునీ వసులు చాపుచుని
వచ్చెను. అప్పునిమగియు పవర్గగ కచ్చికొనిన నక్షమై నీ గలగెను.
మీను వివ్యులం గానిది, ల్లనుచువచ్చిది. నిద్రవచ్చును.”

అనిన విచుతుఁ డిట్లనియె :

“అధిపా ! బావంజూడు నైవె త్తివచ్చినప్పుడు బలహీనుఁడను,
ధవము గోలుపడిన యగేఁడును, గ్రూర్చిల వేచు వాఁడును, గామా
కులదితుఁడును నిద్ర లేక కుంగుచును. ఇకొ రగాములలో నేదైన

నీచిత్రవృత్తినికొనెనో, యెరులపామ్మని కాపబడినో నురేమో చెప్పుము.¹⁰

అనిన ధృతరాష్ట్రుఁడు విచారునితో నిట్లానియె :

“ధర్మసుతుఁ డెవ్వడనో తెలియక యెల్లఁ దినిశిల్లించువాఁడు. నీవు నాయులమఱుఁ దీర్చకాలంచువు.”

అనిన విచారుఁ డిట్లనియె.

“వృక్షవరేణ్యా! ధర్మసుతులఁ దీరక గాంగువుల నుడువఁగివాఁడనుచు భటులనుఁ బ్రక్షుడయియు నురులను గాఁడె? పత్నియు నంగయుఁ డును, కాంతయూర్తియు విచారునినేఁదీరిండును నని నాగఁడం దీని వల్లనో? నీవును సుయోధనుఁడను నొకరి నప్యాదించున గాఁధింపితి. అదియు చాలును ఇప్పుడైనను ఎఱివ పాలి పంఠియగు నీవు వట్టి న యాదువువలె యేమి నెల్లఁ చెల్లెను? విచారు ఇరుది కర్మ కుశ్చాసనులమీఁద రాజ్యధారియు న్నెట్లొన యున్నాను. ఇది తుడిముట్టనేరదు. ఎల్లటివేది : తమ్ముఁ నా మోలుగుట, నేగనుమిది తాలియ, త్యాగము, లేని ప్రభుత్వము పొగునే? ఎఱిలో నవ్వని యందైనను నీ నుగులములయం దొకటియైననుఁ గలదో? యుధిష్ఠిరుఁడు నీవు విడిచితి కండ్రివని, తగవు నట్లు చాల నైరించెయిట్లు చాచు. అది నీవ మోలుగుచువు.” అనిన విని ధృతరాష్ట్రుఁడట్లనియె :

“సంజయనిచేతఁ గార్యంపుఁ జందమెల్ల, లేవు నేనినెఱిగి మన గొడ్లి చేయవలయు నది నీవ చేయించుము. ఇప్పుడు నావనమగు

జెల్లనిల్లుచున్నది. హిశభాషణముల దానిని పించుకొలుపుము. నీవు ధర్మాధర్మవిచారముల నయాపయజ్ఞుడవు. నా సంతాప ముపశమించు నట్లు భజిష్టచనాశ్వుతము నాయుమోచి వెలిగింపుము."

అనిన విదూరు డిట్లనియెను :

“రాజా! జనుల కొడఁగింపగువిధమున నడచుచు, లోకనింద్య వివరణి మొల ముగించు, పదులకొనియ కులుకక, యెందరతోడనుఁ జొంది పొనరి మానుట తగును."

“కౌరవశ్వరా! క్రోధమాను, శ్రుశృపాకును, గర్వమాను, సోద్యతేయము, గురభిమానమును, నిగవ్యపారత్వమాను కాపురుష గుణములు."

“రాజా! ఏమియు, ప్రతిపాదు, వాల్మీకి, బుధులను ననుచి తారాభిస సంతాన ప్రతులఁగిని పలుమఱు సేధముల కాసింప నున్నాము."

“యువయు విదక్షాక్షు, తిరామ్యులు నమ్మిగలవారి నొల్లదు; త మొల్లనివారి పెనుకఁ బు నగు. అధిష్ఠి గలవారి నాశ్రయి తురు."

“రాజా! భవమును, మిద్యము, మగిమమును, గుర్మదలకు మదముఁ గల్గించును. ప్జునుల వివరుపయ విమయామును గల్గించును. విరాధిని యుజ్జ్వలవిర మోగినిమాత్రమ నొంచును. తప్పిపోయ నను తప్పిపోవును. అని నేర్పరించువారివీతి, పగతుండగు రాజును, నతని భూమినిఁ గూడ నెంచును."

“రాజా ! వినుము. మధురాచారమాణు గొనుటయు, పెళ్లి-గొట్టి నిర్వహించుటయు, మేల్పనియగుటయు, గార్యాలోచనము సలుపుటయు నొంటరిగానిది కదా.”

“నడవడియను మున్నీటిని గడవఁజూపుటకు పక్క మోక వంటిది. దానికి మించిన గుణ మింకొకటి కలదే. ఏ?”

“క్షమించువానిని గని శక్తిహీనులొకరిని. ఐనను క్షమించి నిలుచు భావము. భ్యాసిని గొరివవారే దానిని జూచురు.”

“వరుసములు పలుకఁకుటయు, పాపకార్యముల సల్పుటయు నుత్తముల గుణములు.”

“కురువారేగ్యా ! చెల్లియొడియు సైకల చేయకలఁచు, వేదవడియను వర్ణిఁ దవకుఁగలిగినతత్త్వముఁ గ్రామముతో నిప్పు వడఁచును పుణ్యపురుషుని యాత్మలు చెప్పిరి.”

“స్వాయాద్విత్తుమగు విత్తము వపాత్రుల కిచ్చుటయు, పాత్రుల కీయకొందుటయుఁ జేటు పుట్టించును.”

“వెలఁడియు, జూదమును, నుద్యోగమును, వేటయు, పలుకు క్కులదమును, పరుషముగు వండ్లమును, నిష్ప్రయోజనముగ సొగ్గు వచ్చుసేయుటయు వివి సత్తవ్యవము లవలయును. వీని వనిలంబిగా జనదు.”

“తన స్థితికిఁ దగిన వేషమును, తనుఁజూప భాగముకొన కుగొనుటయు, నొచ్చియునుఁ గడు పలుకకొందుటయు, నిచ్చి వగవకుంచు

టయు, తా సంత చేదరికమం గున్నను వ్యాధుము తొలగకండు
టయు, నెత్తవర్తిస మదిసిండుకొనును."

"చలిమియు, సంభాషణయు, గలిమియు, వివాదమును
దిమికు నమాన్వదననాలతో, న్నాడుగాని కులహీనులతో పరిపడును."

"సరచాల! కొగిచ్చెనునుఁ బందికొని కుడుచుట మేలు.
పదులమెది గొట్టుచున్న యల్పముఖము పుంభాషించుట యే హితము.
అడిగి, శిష్టులగునను విన్నుట లేప్ప. ధర్మమందముఁ నీ ధర్మములను
పాఠించువాఁడు."

కాని మిగిలి మిగులు పోసి ప్రవేశించుగాఁ బాంశులఁ బ్రకంపించి
"నీవు వారిలఁ జెంది న్నట్టిది నిట్టిగది, గుండ్లు పెట్టేట్టిగది నారలు
నొకరుండు సూరమండు గుంపనే? తగు చాలిద్ది వారి రాదించి నీ
కొండులతోఁజీవంగిగా భిమింతుట, పునుసంకము, మియను వారు
మోగు గిల్లు యున్న పేదలలక్షణం బేని మాపరాదు." అనిన నమ్మా
టలు విషయత గుఱాకొని ధృగ్బాష్పము మిగులున క్లింబయె:

"కొంతమునుఁ గిర్తివ్యులగు నీ వెఱుంగునపు, ధర్మగుతు చంద
మును నీరు విదితము. అంగంచే వా చిత్తతాపాపశమ మగునట్లు
కార్యస్వరూప మంతయుఁ జెప్పుము."

అని విచారుఁ పట్టు క్లింతు :

"మిగులవిచారా! భవ్యధమున నన్నొత్తుదీగివఁ జెప్పుక
తప్పును, అపధానముతో విరుము."

“కార్యముదశ:- పదియ బాలునిని తమ్ముని భాగమువ్యక్తం న
హొంటరిగ మ్రొంగజూచెదపు. అది యెట్లులుగును? అమిషము వదిలి
లోలతచే మీదు గ్రతుకున గాలము మ్రోగివట్లుచ్చుది. ఇంతియను
నుక్కిపుచ్చైవ నీకొడుకు నుం నిచ్చి నిచ్చిలులాడి యేమి కాళ్ళు?”

అన విని భృతరాష్ట్రమును సంస్కారం విని స్త్రీయములు కొంత
సేపు ప్రాప్యది తలపులు పెనగొన నిద్రలేమి దను వసుదాన
విచరునితో నిట్లనియె:

“ఇంచాక నీ పలుకులచే పెంచులు తాపము గొంతి దింతు
వదను. నాజవ్యనిధి! నాకు ఎమావయముల చందిమిలు చెప్పు
చుండును.”

అనిన విని విచరుఁ డిట్లనియె:

“కమియి బంధకుండఁ గాఁగనుగొనిన, తది సమయముగాక
విత్తువకుఁ జేటుగలుగును. పుష్కరింపిదకు గోసివ ఫలమా లభించును,
రీజమా చెడను. కార్యసిద్ధి చందమును నిట్టిక.”

“మూలకది పుష్పములు గోయివట్లును, నేటి పుష్పవేది
యనుఁ గ్రోలేదీరిని, నెదిరి కంఠకుండఁగఁ గార్యఫలమా గొనువది.
బాధలకునై చెప్పును నలుకుదురె?”

“అధిపా! పరుల భవమును, విద్యాపరిణతిని, నేజమును,
బలమును జూచి యపవ్యాపమువాఁడు చెవులులేని వేదవంశుడు.”

“ఏకవచనంబిది హితమును న్నియమును నింపునుగాఁగఁ బలు
రీతు లెన్నఁ బలుఁ గానిచో నిది యిది యిది యూరకుండుట
యు శ్చదు.”

“కురువంశనిధి ! నీ స్తుతగాని న్నీ స్తుతగాని వలనను ప్రమాదు
దిగిర్చిన దిగుర్చుచున్నను. ఇది పలుమంది చేపగునిగిని కార్యము
విజయ నిర్వహితులను నిను నేరణు.”

“అధికా తమలను విడిగిని యిచ్చుట వచ్చునఁ బుచ్చుచున్నను.
ఇది యిది నిర్వహిత యిది మనమును పోనినమాట లెన్ని యిచ్చుచు
ముల వై యు మెఱుంగు ?”

“కాల వ్యవహార ! నిర్వహితులను నోటి నొకనాఁడును గీడు
కాదు. కాల వ్యవహార ! నీ కాలము నింపించి మితి పెట్టుచున్న
పాపములు పెక్కు-భంగముల గ్రహించును న్నీ క విదురుండకట.
ఇది నీకు తగునే ?”

“చేతనమును వచ్చుచున్న పక్షములను, సుఖముగాని
శరతును, విజృంభములును నుచితములు, కోరును. యోగ్యము
లయోగ్యములుగఁ గన్పట్టును.”

“నీ బుద్ధి పాపములతోడి విరోధమునను ముదిలకుండుట
పాపము కాది ? ఇదియిది కాక యేమి సేయుదము ? మన కులమునఁ
దేని 'నిర్వహ' భాగ్యుని న్నాదించుముగ గరిష్ఠజ్ఞత యుద్ధియించు నీ
సరిత పరిణామములు దగిమగునే ? ఏపెద్దరిము జూచి నైరణ

శేనీ యున్నచాడు." అనిన విడుతుడిస్తే ముగ్ధుని భస్మశాస్త్రము :
 "నీచెప్పిన నీతివాక్యముల నా మనము వనినోచిన. ఇందు తెచ్చుము."
 అనవుడు పరేడు పెండియు నిట్లనియె :

"నకల వుణ్ణకర్మచయమును నొక దిన, పాడి నప్పకుండుట
 యొక్క డిక్కని శ్రుతులు తెలియెను. పాడి కలిగినగో నిహోగ
 ఫలము తెల్లఁ గల్గుటయతాగు; కీర్తియు లభించును. భూలోకము
 సంతకాలము కీర్తి నిల్పుచో యంతకాలముఁ బుణ్యలోకము నల్ల
 నందును. తొల్లి ప్రహ్లాదుడు ప్రేక్ష్యుఁడై సూర్యుఁ డయ్యును ఏల
 కొడుకు నిరొచ్చనుఁడును, ఎంగరముఁగును నిప్రకొవన సుధన్వుఁడును
 వడు తడు ప్రాణము లొడ్డుగా నొడ్డి హుక్క భర్తసంపదహామహానఁ
 బన్నివము సజుచి వచ్చి తప్పిడిగిన, నితడు కొడు కిరింప లాచి లభి
 తలఁపక మధ్యస్థుఁడై సుధన్వు గలిసింది యితనిచేత నిలఁజియుని
 తదితము చానముగాఁ గొని వారిని బ్రదికించును. కావున నీవును
 భర్తము నిడువక యభర్త్యచేతులైన నీ కొడుకుల వలని మక్షచాతగు
 విడిచి వ్యాఘ్రమూర్ఖము ననుసరింపుము. వాగును వీగును నావక లేక
 బ్రదుకుదురు; నీవును శోకములేక తరుగదువు." అని చెప్పి
 మఱియును :

"పాపములు కర్మములని చేయ వనియు నింపగును. భస్మ
 వ్యాపారములకార్యములై పరిణేతిఁ గాంగెవేని యుట యిట్లు
 కాన్పించును.

"అయ్యులు లేని సభయు నొక సభయే? సమంచిత భర్తము

పరిచి యాత్మలాత్మతే? సత్యము కానిది యాత్మలు పరిచిన దైవము భర్తృమగునే?

“నీతిపథమున గ్రతుకనేర్చుట యుత్తమభంగి. శౌర్యసంహిత ములైన సంపద గొంగుట మధ్యవృద్ధి. గౌరవహీనముగు భారవాహియగు భీషణము కన్దీపము. నీతికి బాహ్యులైన వారిని నుత్తములు పెండ్లులే?

“ని పుష్కలైర్ల కయ్యమాన తత్పరాను కాలుద్రవ్యదురు. వారి మంత్రు లంతకు ముదిరు; దిరుచు నుగలు, ఇంక నీవో నీతి మోగ్ధము మునుపగవపు.

“పాంశులు శౌర్య మొప్పుదు. సేవిని తెచ్చుదురు. ఎదులేది వనోఁ గుగిది మంహనము. అప్పు సేవించిని నా మంట నార్ప నిశిష్యునిగుడు.

“పాంశులు సగుణులైన విల విషయము త స్త్రిగ్ధులతో సేవించు వారు. సీపు వారినిఁ గెప్పుకొనుదుల వలె గాముకొనుము.

అని పరిశి మతీయు నిట్లనియె :

“రాజు! భారతము లేకయే యుధభారవరత్వమున నొరుల గార్యమాలకుఁ డోద్భవవారు పాంశుల మేలగడయై యున్నారు.

“దురువంశ మ్భవంశముగా రాజు! ఒకని చేతిప్రాపును, ప్రాపును, నున్నదియుఁ బడని యాత్మనికే సేవదలచిన కృతఘ్నుని నీకుండునైన లోకపుష్పక కంఠింపఁ గుత్సలు నొడలుతునే?

“కాశ్రవః గృతముః దలంపమి గీను. పాండురాళా నీయం బరహు
భక్తుఃకు. పాండువులు దేవోలాభములఁ గాంచిన వారు. వారిల
నాదరింపుము.”

అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె :

“జవిత మరణములు, భూషణ మాషణములు, లగుజన
యాజనములు, నుఖ హానిములు నెవనెవవచ్చును. వాని కిగత
వగవనేల ?

“దుఃఖముచే బలమా దలుగును. చేయ గల్గును బుద్ధి తెలును.
తెవులు వచ్చును. మిక్కిలి వగచి వలఁగినఁ బగతిరకు ప్రయోనిగిను.
అంగచే మహారాళా ! వగతుల యుండుము.”

అనిన భృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనియె :

“రిత్ర యగు నవచారవాక్యములచే వే నుత్తముఁడగు ధర్మ
తనయు నుడికిందిరి. గుర్రవృత్తులగు మర్దుతుఁడు యుద్ధము.
మృత్యువగును. కలహములచే నాఱుము పుట్టావా ? అంగచే నాఱు
నివారక పెద్దియో దాని నెఱింగింపుము.”

అనిన విదురుఁ డిట్లనియె :

“కాశవేంద్రా ! నియత కథమును, నింద్రియ నిస్సహమును,
విద్యయు కాంతికి కారణములు. వానికంటె లోభ ముండును నీల
యన కాంతికారణము.

“మావవేంద్రా ! జ్ఞాతులగో జగద మాదరాను సోవ్రాతము

వాక్రమిండుకో నగగను విప్రవర్ణములకుఁ జన వీయఁగూడదు.
వాతులఁ గారెండుఁజుచు.

“అలమిగొని లొంబొగుల స్త్రోవులను బ్రావులను నెలమి
కలిమిఁ జొగది ప్థాతులు పెరుగు గూడి యుష్మత్ప్రదే దామరకొలని
వలె నీరి కాకున ప్థురుగురు.

“ఒంటియున్న కరువును కరి తురగాది ఘట్టనయును గారి
యును నొంతుని? అంగుళ యనేక భూతపావిత్రము గుంజయి
యున్నచో నుతగ్రహముగల్గినే? అట్టి యాత్మదగ్గు నొద్దికగా
నున్నచో నెట్టి పాతశని నుపాధ్యక్షునిగురు. అంగుళ నిచ్చినచో
తెలని గొలిచిను మెంతయుఁ బరిసేగురు.

“కామఁ గరభానామ గంజపులును నొంతుగుఁకుఁ బ్రాప్త
నొగిగుడిసి పక్షికి ఎఱియులగు సగు. పరుల గొంతునీ లేని రాజ్యము
పూర్వకానిగాను గుఁచును. విభవాపగముఁ గుంజిత కంగియెలను
కడిఁదాక నెచ్చి యుచితవన మిచ్చి మిలపుట, ఏకొంతులకు నేరు
మొదగుచ్చుట యగును.” అని చెప్పి నుండు నిట్లందు :

“స్త్రియావాచు లెండును గలరు. అస్త్రియామగు గా కేయియని
చగ్గము చుండువారు నేగు. జూడమానప్రపంచ నే నడ్డరది, యస్త్రియ
మగుటకు కంఠంపక న్యాయము పలికిరిని అని నీకు రుచింపక,
రోగిని బహ్యహారము వల కంటగింతు నిట్లయ్యెను. వివ నిపుడుఁ
జెప్పెదను వినుము. కాకములఁ గైకొని మాయహారములఁ బరిహరింపు

విధమున, మార్జాలముల బాటించి సింహముల యొక సవా
దరము నేయు విధమున సుయోధవాదులను బట్టి యుద్ధిం
ప్రముఖుల విడిచితివి. నేడు కార్యము వచ్చివచ్చును గోర
మిడుంగులు పోడినట్లు తలచిందెదవు. కులమున్నై గొంత
దొరంగులయు నీరి యని పెద్దలు చెప్పుదురు. గురియవడువై
సద్బుద్ధి చెప్పు వినఁదేని మనము దుశ్యోధనుని దొరఁగిన నేమిఁగును?
అది యట్లుండె. సంతద సహాయము నపేక్షించి యుండును. సహ
యము సంతద నుద్దేశించి వర్తిలును. ఇక్కడఁగోరకటి పాత్తునఁ గాని
నీర్థించవు. కాన నీ సంతద పాండవులకును, వారి పాహాయ్యము
నీకును ప్రియంబావరింప నొందుదుల కలయిక మేలు గాక మాన భావ్య
వలీసేయుట లెన్నయగునే? కురువంశ విస్తారకులగు భీష్మయుధిష్ఠిరు
లును, నయ విక్రములగు కర్ణాశ్వునులును, బ్రతాపభార్యులుగు భీమ
దుశ్యోధనులును, కప్రాత్ప్రచారగులగు ఎళిమన్యు లక్ష్మణుభ్రుతి
కుమారులును, కాపాడుగ్రహ సమర్థులగు గోర, గ్రువచాడి కర
మాపులును వారి వారి బంధు మిత్ర జనములును, నొకట యొక్కట
నీకునుపు నేయును నయవిక్రముయు లప్రతిపాతములై యుండు, తృప్తి
కానింప భవదీయ విభవ ముజ్జ్వలై యుదుల తెడలేక ప్లాచున్న
నెంత యొప్పుగునో విచారించుము. పాండవులు భీమకులై వైర
మైత్రక యవారక తొలఁగి యుండలేనియై గతిపను వినముఁబో
చాకుపడి చెడునుగాక గాంధారసంకనునిచే మనుంధరా పరిపాలన
భారమునిర్వహించబడునే? యనిప విని భృతరాష్ట్రుఁడువిదురుఁడనియె:

“నీవు చెప్పిన మాటలు నిర్మలములు, నిర్మలా సమృతములు, రాజనీతి మార్గశాధకములు. ఇవను బుద్ధు విడువనోచను. ధర్మో జయతీ యని యుండువాఁడను.”

అనిన విని విగురుఁ డిట్లనియెఁ :

“జేవా! స్వశూన గుణహీనులైనను విగురుఁడగరనిన, సకల గుణసంపన్నులై భవత్ప్రసాదముఁ గోగుచున్న కాంక్షేయులను దిగ విగువడగుగే? ఏను వీరు హితము గోరికావాఁడని నిశ్చయించి నా బాధి వినుము. ఎరి నీయునునుఁ గొన్ని యలంతి బల్లియై నను గురోధను నొందఁబడి యెర్రుఁబడి హింస వలచిన లెన్నయని హాసకము. అది విగురులయునిని చిప్పితి నని యుద్భమున లభ్యా గ్రాహము పుట్టును. బాధి కిష్టుఁడ ప్రతీకారము లేకు. కావున నెల్ల భంగుల నియ్యకొని పాపములతోడి సుఖి చేయవలయును. అట్లు గాక దాననగింపి పరస్పరము పాశ్చికొలకు సమరము చేయవలెనే? శరీరము లాధి బుద్ధి జరా సమన్వితములగుట మృత్యుత్ర సహజము.

“గజతురగాది సుపదలు గలిగి, ప్రభాసురంజకముగు పరిపాలన యుపద్రవి విజయశీలుఁడై, సమ స్తభోగభాగ్యము లనుభవించిన రాజులు నురణించక నిచ్చి రే? కావునఁ జెవికిఁ జేద్రెకను నామాట వినినచో నిహపర శ్రీనిభవములను గీ గియును గగ్గట నిజము. మఱియొకసారి యూహించుకొనుము. ధర్మతనయు వెట్లునను దిగవిగువడుము. భృథ ముల్కివై కొడుకులకు లొండగు చందము జెప్పుము.”

అనిన నాంబికేయుడు :

“నీ పలుకులను గలఁజేటి బుద్ధి తెలివి నొందెను. ఇట్లు చేయువాడను. కార్యమును, ధర్మమును, యశమును, లాభమును, గూడ నిదియ.”

అనుడు మువ్వనును, వచ్చుమియు వాత్మఁ బెంఁగొని నట్లు తోడ వినుడుఁ దీల్గుడు :

“పెద్దవడికి నీ మువచ్చు కార్యవృత్తి మాఁగి, నియ. మయో ధనుని జూచి యగుంజితముగు నిశ్చయముతో వలఁప న్రాలిన యెవఁడు న్రాలకుండితచో మములొంటులకుఁ బ్రియమగును.”

అని పలికి నిష్క్రమింప నిడింది

“దైవమ నేర్చుగాక, ఇటు వివేచనము, యట వివేచనము జూచ్చుని నరులకు పలుక వలెమి ? ధరణీనాథా ! పౌరుషముకంటె దైవమ యధికము.”

అనిన వినురువకు దైవీ శ్రవీన్యఁ దీల్గునియె :

“ధర్మపథమును నీతిశక్త్యము తెరువును నిర్మలమైన నీహుల కులచే నాకు దెలియఁజెప్పితివి. ఇంక పారమార్థికత్వ మెట్లుగల్గునో తెప్పము.”

అని యడిగిన వినురుఁ దళని తీల్గునియె :

“నాకుఁ దోచిన యన్నియు నా నేర్పినట్లు నీ తెలింగిందితివి.

గావించి రక్షింపవలయును." అని ప్రార్థించిన బాగ్యపుణ్యముఁ దవను
 రూపములగు బలుకుల నారాధించినఁ బ్రసన్నుఁడై నెనత్సుబాతు
 దధ్యాత్మవిషయములగు వివిధవాక్యముల పోపాశ్చర్యకారమున నంత
 కంటకు సూక్ష్మములగు కర్మముల సమర్థించుచు, పంపిఁ గ్రహించుచు
 వెయ్యది యేర్పద నిడిగి నిది యెల్ల వివరించుచు హృదయ పుష్ప ర
 కరితముగు వరకర్తవ్యము ప్రపాదించునట్టి గూఢోత్తలను గ్రహించు
 చుండ, నెట్టకేలకుఁ గృతార్థమగుటయు, ధృతరాష్ట్రవిడుదుల
 నాచుంత్రిగముచేసి య ద్వైపముని యంతర్ధావమునొందెను.

ఇంతలో తెల్లవాడెను.

3

ఇట్లు సూర్యోదయ మగుటయు ధృతరాష్ట్రము దశా గోవి
 తారాకములు నిర్వర్తించి, తగు తెలుఁపక నలుంకృతుడై యాస్థాన
 మండపమున కరిగి పేరొలగింబున్న గుంభసంభవ
 కథలో నుజయిం
 బాగ్యములు కృప కృతవర్మాత్మస్థామ కర్ణాకములగు దొరలును,
 భీష్మ వినుక బాహిర సోమదత్త భూరిక్రవస
 ప్రభృతులగు బంధుజనులును, దుర్యోధన దుశ్శాసన ప్రముఖులగు
 కుమారులును లోనుగాంగల సమస్తవరిజనములును వచ్చి బలసి
 యుండిరి. ఆయ్యవసరమున సంజయుఁడు వచ్చి వాకిట నిలిచి కణిహ
 రులవలనఁ దన్నెఱింగించి పుచ్చి వచ్చి సమయిత ప్రదేశమువఁ
 గూర్చుండి, తనమాటలు వినుటకుఁ జదిముడి పడుచున్న కొలువు
 నలుదిక్కులఁ జూచి యిట్లునెఱుఁగె :

ద్వివేచనాశ్వాసము

"ఏ సుఖస్థావ్యయమన కేని తొలక వాను బేవాల్లుదులుఁ జూచితిని. వారు నీతివధము దప్పుని మాటలు బలియఁ దోచునట్లు నాడిరి. చెప్పెద వియఁగు."

అయిన విని ధృతరాష్ట్రుఁడు "అ వానుడేపురిక్తం జెల్లున్నది ? అతఁ డేమనియెను ?" అని అడిగిన నతనికి సంజయఁ డిట్లనియె :

"అ ధృతరాష్ట్రుని హృదయమన నీదెసకూర్చి యెట్టిదో కాని తానును నగుఁడును సత్యభామాగ్రావకులును రహస్యగోష్ఠీ నిగతాత్ములై సుతులు సైతము చోరని కాంతానివహముతో నుండిన చోట నకు నమ్మ నిల్వఁబడెను. ఏనుడు వత్సకాంతము పరిహారులవలన మున్న యెఱింగినవాడ నగుటఁగెనీ గండుకమును తిరోగేష్టవమును కరించి విసేనవేడుచునై బోధనప్పుడు స్పష్టాస్థును లనేక మణిమయ భావగు ప్రభాభాసితులై గంజక-సెట్టన యున్నవారు. శృష్టయ పన్నినిదియండి వాఁడైన చరణములు దొడలపై నిడికొని యుద్ధ ములు సూర్యుని వాఁడు. సత్యభామయుఁ గాంచాలియుఁ గర్ణియలపై నున్నవారు. సవివయముగా నేనును దండప్రణామము చేసిన నన్నాద రించి, కృష్ణుని చేపన్న బిడ్డను పదుభువఁ గనకరత్నమయమగు నతని పాదపీఠమున నవలను నేర్చిన గాల్గు గిరిచికొన, నిర్జలు ముద్రియ లై గి వెచ్చి వాఁడు జెట్టన, నేనును కానిని గరళలమున పలుకు భరణీతలమున సూర్యుండి, కేలు ముగిచ్చి ఫలతలమునం గదియించి నీలబద్ధులు భావలయమదళరితులును నగు యేనుఁగుదోయయుం బోలె నున్న య మృగవధవంబయులఁ జూచునప్పుడు నాకు హృద్య

పులకలును, చదవంతరంత భయమును బాపెను. అంత నన్ను హనుభావులు నన్ను సంభావించి తామువలెగొనించునట్టి యన్న పాపములను, చమకుఁ గట్టఁదగినట్టి వస్త్రములను, దాగుఁ దొడగునట్టి భూషణములను వాకుఁ బ్రయంజొంగి గారవించిరి నేనును నా పోయిన కార్యము విన్నవించిరిని విజయించు బాపయెగఁమునో దాని నీ నుత్తరము వలంకఁ దొడంగిన వారందఱి వారిజోదరుఁ డీయియెను :

జంజారులగు భుక్తరాష్ట్రము “సంజయా! భుక్తరాష్ట్రవిభుని పెద్దగొలుపు నకుఁ గన్పించుచున్నవనంగు చక్రవర్తులు, గురులను, గృహులను, మాట తెలియించు భీష్మునును వెుదలైన సోలజహులను వినుచుండగా నిట్లుచును.

‘అకారకర్తృ దలుగుట నిర్గుణ నగ్నిపుట్టి నట్లయ్యెను. దివిగాదాని నాత్మలేయ. కాలేన దివారు నేర్పుతోఁ జేయవలయు చనునను వినుడు :

“ఉన్న భవమంతటిని సత్సాధనము నేయుడు. చెలలను జాట్లములను నాశ్రితులను రావించి సత్కరింపుడు. ఇచ్చాదుగులముగ నింద్రియపుంజము లనుభవించుడు. అంద్రును నిర్గుణ నైర్ద్యునిభముల గారవించుడు. దివి వాంఛలను వెంటనే తీర్చుకొని మానసగ్రామము లుంచుకొని యుండును” అని చెప్పెను. ఇంత యీయికి కంటివేసి పతరాని పాల్లుపడి గ్రామది దృశ్యమునను నన్ను ‘గ’మిదా! కాలేము’ అని పలవించుట నాకు తీర్చిరాని యప్పుయొన్నది. అంగిచే

నేను⁹ తేరు నడిపించగా నీటిని గాఢివ మెతులై పై నేజో నేపా యనికీ వచ్చును. మీ పుట్ట తప్పించు కొందురు ?

అని పలుకునప్పటి వారి మైత్రితోలును, నీ కొడుకు వియబోవ నియును దలంచి భయపడితిని. ఇతఁడు వారల నెఱుంగఁడు. భీష్మక్రోలుల ప్రాప్తును, కర్ణ గర్వమును దన్ను గలిపించునని నమ్ని యున్నాఁడు. అనిన విని ధృతిరాష్ట్రుఁడు "అర్జునుఁ డేమనియెను ?" అని యడిగిన సతనికి సంతయుఁబోయెను :

"వగ్గోదా ! నను నేనుక పోడమియు నుస్థిరుఁడై నూనని గాఢమువలె నెఱుఁగె గెటామరలవలెను ముని తవకన్నుల విరుఁగొచ్చి నింతగా నిట్లనినె :

"సంజయా ! నుయోధమఁడు, సతనికిఁ దోడ్పడవచ్చిన రాజులును నినుచుండ మావనసమజులగా నిట్లవవలయును :

'ధర్మజుఁడు పాలకుఁగ నుయోధమఁ డీడు నిరాకరించినచో నది మేల' పొగరుచే మున్ను కాను చేసిన గుహ-గర్వములకు నుఱుఁగుపై నెఱుఁగెను. నేనును వృకోదరుఁడు ప్రియ మందఁ గుము. మా యిరువురితో దుర్మోధమఁడు కల్యణము పెప్పుకొనినచో ధర్మగా కార్యమిచ్చి లగుట నిజము. అంపకయ్యను దుర్మోధనుఁడు రుక్మా¹టి బడక తక్కినగో వనవాసమున భూకల్యణను ధర్మగాఢున్న యాయాసము పోవున ? సత్యమును నమ్ని యవమానములను మనస్సున నుంచక లోన నడచి యుంచినట్టి కోపాల మెండియున్న

నిలిచాటవిదైఁ బ్రసరించు తీవ్రదావాపలము వలె కాశ్రమలపై
గవియించి నిల్చినగాని భారగాఱ్ఱులు యుద్ధిష్ఠికుని సరకుగొనరు.
అత్యుక్తాల విచలకా-రాశ్వతియై భీముడు గదసారించుచు మన్నన్
మాతంగచయము నుగ్గుసేయుచు, రథభారమును చదియుచు,
హయప్రపగును పొడిగావించుచు, సంరంభతేనుగాంగునై కిడియఁ
జూచి సుయోధనుడు రాజ్యభాగ విచ్చును. క్రొవ్వులి తేల్లై
యొలుకుచున్నను, పెనుగాలి శవదాతబృందముపై వీచుకొనును,
నాకొన్న లయమృగజాగ్రహమున జగత్ప్రళయము ముట్టుభల్లును
సాత్యకియు వకులుడను నభిమన్యుడను, నెదిరినబలము నెల్ల
నట్టియు చేయజూచి కొరవులు సంధి కిచ్చుగింతురు. అప్రసవ
వీరులగు గ్రావడేయ రేవును సుంహాశిశోరములు మదోష్మత్త
గజావళిని దరియొనల్లరాతిబలమును ముట్టి నెత్తును నీటఁ బోగ్విఁ
గాని కొరవులు సంధిచేయును.

‘అద్యుక్తుడు కాలక్రీడి మహాసురప్రకరమును భంగంబుడఁ ?
అతనిని శ్రీలోకములు వారాధించుట లేద ? అట్టి మహాత్మునే
సుయోధనుడు సరకుసేయఁడు. మే మతని లోక దాకియా ?

‘మేము వీరామహా గురుత్విపాచాద్యులకు వసుసం-గించి
యన్మదీయ రాజ్యభాగమునై శివరి కయ్యము సేయవారము.
కొరవుల పక్షమున నెవ్వరేని మాతో యుద్ధము చేసినచో వారి
శస్త్రాస్త్రములు ధర్మప్రతిహతములగునని తలచెదము. కుంభంబు
సంసర్పకములు పనమున నట్లడుమలఁ బడి, జవపదమునఁ బడుము ॥

అచ్చట నొకసిగ్గుని యనుగఁ గూచి 'నీ తెవ్వకు నీ ఇష్టము మీదకుం
సరకునేయని యట్లు పోవుచున్నాడు' అని బృహస్పతి ప్రహ్లాదాది
నిన చతురాస్యుఁ డతని కిట్లనియె : "తపము పెంపును, నలకార్య
వర్జములును గలిగి లోకహితార్థముగా నవవారాయణులను ప్రసన్న
మును లన్నియుగమాలంగును చేరింతురు ముఖ్య వారినిమిషహిత
మును, దనుజవాళినిమును చేయుదురు. అధర్మనిగ్రామము గల్గిన
చోట ధర్మపక్షమును గలిపింతురు. దేవాసురులబుద్ధిశాలముని నిం
ద్రుడు నీర వారాధించి తో డడిగినఁ జనునెంచి నీ లోనుకాల క్షీయ
కులగు సనేక దైత్యదానవులఁ జంపి యుండుట విజయము గావించెను.
అది మొదలుగా నీరల నెల్లకును వెంటఁబడుదురు ఇది రెండవ
తేజును రెండు దెలుగులై దెలుగుచుండును అని తెప్పెను. విశ్వా
కర్థము జన్మాంతరము నొంగిన య బృహస్పతులు గవా యీ లోకపు
దుండను వాసుదేవుఁడును ! అర్జునుఁడు సమస్తాత్మరమున హిరణ్య
పురము పోడిచి నివారణవరులను నులువని పేర్లన నిర్జించి లక్ష్మమృదకుఁ
నియము చేసెను. వాసుదేవు పరాక్రమము కింసవగ్గానుర ప్రమాణ
నిధిల దుష్టనిగ్రహమున బ్రసిద్ధుడు కాదో ఉన్నట్లు చెప్పువడు విరులుఁ

‘అ యిరువురు నొక మొగ్గునై యుద్ధమునకు వచ్చిరని మన క
కాదు వారువలెనను వెగులై దాక శక్యమగునో సారథియు రథ
యనై యొక తేరుననే కృష్ణార్జును లిరువురును సతి హిత తేజస్సార
స్సారతఁ దోచిన చూచిన వచ్చును పేరుఁ దెలియును.”

అనుచు నా సుయోధను నుచలక్షించి కాంతసప్తయ మతోయు
నిట్లనియె :

“నా మాట కొకింతయును తెదకక, లాకార్యమనిన నీకుఁ
ప్రసరింప. కార్యలకుఁ గురిగాలయు వచ్చెనేమో? లేనిచో నిట్టి
గర్వితుని నేనుగనెను? హింసకులగు నా మాట లిక్కను వివరపొలి
నేని యాకాశం ‘నాగు కుడి, మీరు పాద’ యను పలుకులు వింగువు
గానె! శకుని పుట్టి సంశ్లాపను లప్పుడు పెరుక్కుతును. నుష్టకష్ట
విశ్వస్థిత్యులగు ని మ్మిష్టస్థిగుఁ / పైను బంధులు గాని యెందఁ వివ
వోల్తు, ఏమి చేయవచ్చును?” అని పలికినఁ గాననుచు గనలి గాం
నయుట నిట్లనియె :

“ఇట్లు లాఁకకునె? నే నేమిచేసిని? కొలిచి కుడిచి,
పాదీయు, నొక్కరు, బలమును, నగు మాట అనుట యెక్కగునె? నేను
కుడిచి, పుష్టిలమును, మానుచులనును హింసకునట్లే వర్తింతును.
అట్లు గానిచో ఎన్ను రారా నాతఁడనిగా నెంపకు చేయును! నిండు
సభలో నిట్టి యవ్యాధిఁపు మాటలు ఎవోట నడలవగునె?”

అనిన విని భీష్ముఁడు భృతరాష్ట్రున కిట్లనియె :

“పాండవులలోఁ బాతకవారగు పరులపరచోద్యమలో నే యొక్కరి
యైనను గర్హించు గోలయు ఇతను పెద్ద లేక పాండవుల గల్తువని కర్ణుడు
పలుకుచుండును. మీ మాటలెల్లయును తులువలను విందురు. మగటి
మిగో వారికి మీను సరియని నమ్మి సుయోధనుఁడు విరోధముగొని

సర్వగుణాభ్యులును, బలవంతులు నగు పాండవుల సమమానించెను. పాండవులలో నొక్కఁడొక్కఁడే యనేక యుద్ధజయములు గొన్న వాడు. ఇతఁ డెక్కడ యేడుచేసినో చెప్పడు. ఉత్తరశాస్త్రపాణతాల మున వీతని తమ్మునిఁ గూలనేని యుద్ధాశీష పాఠ్యునిఁ గవియిగ ల్లెనే? దనులను గ్రహురించుట కాతఁ డక్కఁడ లేకపోయెనే? ఘోషయాత్రలో భవరాత్నజుని గోల్పడఁడ?

‘ఈ దురాత్ముఁడు కర్ణుం యెఱుంగక నీతిరాజువృత్తి వలపెట్టి, ప్రేలరిమాట లాడుచుండును. నీవును సైకొని వినుచుండువు. మీల కాళ!’

అనిన భీష్ముపలుకులు విని క్రోధుఁ డన్యుహాసాలతో నిట్లు నియె :

“కాంతనవ్రుడు సర్వకురుసంతతిని గావలసినవాఁడు. ఇట్లు చెలుకు లత్యంత హితములు. ఆహవనుదేయు నొప్పును. భగవదా తిలో, బాంధవము మేలు. అర్జునుఁడు సంజయుతో నాడివి యాగి కయోక్తులు కావు. ఖాండవదాహుమాది భువిశాస్త్రములు మీరుఁ డెరిగినదే.

“శరశరాసవములు లోకమున నెవ్వరు భరింకరు? నుగతన మున యుద్ధముల నెవ్వరు జయము సైకొను? కాని అర్జునుఁడు డొక్కఁడే విజయుడని ప్రసిద్ధియైతెను.

“మన వీరున కాదు. అర్జునునకు సరియగు విలుకాయు లోక మున నెందును లేదు చెల్లము. అట్టివానిని తొలరవగునే?”

అని చెప్పి యచ్చటం బరమహితోపదేశముచేసిన భీష్మ
గ్రోహుఁ బలుకుఁ రావరింపక, వారికి సమత్తరము లీయక, వారితోఁ
దడదుమాటముగ సంభాషింపక, ధృతిరాష్ట్రము పెండియుఁ బొంద
వులవలని వాగ్దలఁపగుటకు సంజయుగింపుఁ మొగ్గెననఁ జూచి కురు
కుక్షువీరు లగదఱును గ్రాణములదెస నిరాశులై యుండ నమ్మహిపతి
సంజయునితో నిట్లనియె :

“ధర్మపుత్రుఁ డిందఁ విషయములను గురించి యేమి కలఁడు
చుండును ? ఇచ్చట సైన్యములెల్లఁ గూడియుండుట విశేష ? ఎవ్వరిని
గొని యుక్కఁ ? కొరపులమోగి తెల్ల రా గలఁడు.

అనిన విని సంజయుఁడు పెక్కు సంగితి జేర్చవడి మూర్ఖు
పోయిన చందగున పొదిము మగువ చేష్టలు క్షీణింపింపి కొంతొక
సేపునకుఁ జిక్కి పొక్కింకఁ బక్కించేసికొని “అక్కటా ! ఈభూపాలుఁ
డిగత లేల యగునే ? యుద్ధిష్ఠినిఁ పెవ్వరించొని యెన్నిదప్పువాఁడని
యఁపగుచున్న వాఁడు ! ఇంత మోటుఁగని వాఁడంత చెప్పినను
దెలియనేర్చునే ? ఇతని భంగి యట్టిగనివఁ గొడుకుల తెజలర మో
యెప్పు నేల ? నే నింక నేనుచుఎఁడను ? విషను నన్నడిగిన మాటకుఁ
దగిన మాటుమాట పలుకవలయును కాదె ?” అని కలఁచి ధృతరా
ష్ట్రున కిట్లనియె :

“రాజా ! వినుము. ధర్మవాదు సంధిఁ జేయ గోరును. మీరు
సగము పా రియ్యొకపోయినఁ గాని మీ కొక కీడు కలఁవఁడు. భరణ

బలముననే రాజ్యము పొందించడలచేనేని మీ బలమునెల్లము నీగిరి గొనఁడు.

“అత డెవ్వరినిగొని యైత్తివచ్చువాఁడని యడిగితిని నీ యెఱుఁగనివార లం చెప్పగు గలదు ? అవధరింపుము :

“ఒకవిధ్వంసీయు, జటాసురాంశుఁడును, హిడింబాపాణిసాగ పారీణుఁడును, కీచక నిర్ములవ శ్రీగోలుఁడును పగు భీమాని ధర్మజుఁడు గొనివచ్చును.

‘ఫాలాక్షుని నెక్కిటి కయ్యమూసఁ గన్న ప్లముని భరిబిగిర్వమును లెక్కింపుము. అంతటివానినిఁ గొని ధర్మమాతి సహకారస్వరూపుతో నైత్తివచ్చుటకుఁ గొంతువే ?

“గ్రావజేయులఁడు, సుభద్రాసుతుఁడును నుక్కులనిలంబలుల వారు గారె ? ధర్మజుఁడు యుద్ధమున కుమారవరులను గొనివచ్చును.

“వృషా ! వృష్ణికుమారోత్తముఁడగు క్షిప్తిని తమ్ముఁడొసార్యుకియు, దవనపానాత్మ్యప్రతాపదీప్తులగు కృష్ణసౌదమాల కేవలురె ?

“కౌశ్యోజ్యులుఁడగు పాంచాలభూవాధుఁడును, మహితద్విగముఁడగు మత్స్యనిభుఁడును, పరిని తమ్ములును, సుతులును, ప్రతాపి వృతులగు కేశయవతులును, జరాసంధమానుఁడును, సహదేవుఁడును, జయశ్రేణవిభుఁడును, శిశుపాలతనయులగు భృష్మకేతు వృషభులును, యదుధర్తయగు చేకితానుఁడును, దర్పకురుఁడగు శైబ్యవృషాలుఁడును

గలనగాదె ? భీమసేనమానుడు ఘోరములును దండీకంటెను
లావును వీరమును గలవాడని మాయాబలమున మనబలమెల్ల
గలఁచును. మోయునుఁ దూర్పుక నుత్తరమునను గల నరవాయు
రాలు నానాసేనాసంబ్ధితులయి వచ్చి దిచ్చయినను నిడికిలింత మను
చున్నారు. అదియును గాక ధర్మబాగు నకల భవములు నట
చేతఁ జేటలునట్టి భీమంతుఁడ జేవకికొను గలఁడు. ఇక ధర్మరా
జెత్తిరాక నిలుచునె ?

“అది చెప్పిన మాళపుష్పకకు సాగి శాపుష్పఁ డిట్లునెఱుఁ :

“సీత చెప్పిన యారధికుత్సాగును ప్రగాలులే కాని బలక్రమా
ణములంటి వా రెల్ల ధౌత తలయి, మాయతి గొని తలయు. భీముని
దలఁచిన వా మనస్సు భీతిచే గలఁగును. లేలు నిద్ర రాకు. యుద్ధ
మున నొదిలి మాగొని నునాఁ ఁ మొను లేఁడు. అతఁ డలుకతో
నెక్కిన గద కాలగండము. చిలుకవాఁడను వాఁడు వాయ్యాజ్ఞ నను
సరించినవాఁడు కాఁడు. ఏను నెరఁగి కలహించుచుండును. చేదఁ
బడియును మానరు. ఈ భేదమున కెల్లఁ గారణ మిదియి గాదె ?
మనముకతన నెదిరిని దమ్మును నెఱుంగఁగూని ప్రళయ కాలనెముగ్గుని
ఁగి పొంగు భీముని గదచుట్టును, వాఁడుటకును వా పుత్రులకు
బాకెమె ?

“భీమాన్బతుల కొలఁగలు భీష్మగ్రోములకంటె నెవ్వరెఱుగు
భాగు ? ఎఱఁగియు మానుషుడని వాటింది సేవనెఱుగఁకున నిలంతుడు.

కీర్తికొలుపు ప్రాణములు విడుతును—ఇంతియ కాని చేయునది లేదు. అదియును, గాక పాత్రులగుటయు శిష్యులగుటయు గాంగులు... గురువకును సామాన్యంబగుటా దీని రెండు తెలుగుల వారికి నీ రొక రొక. మనదే నున్న తప్పునకు మన ముండట నిలువనిలయు వను నింత మాత్రమేగా వీరల కింత వలసె. నేను జైవాధీశత కతమని విద్వం నా తిచ్చెను. నియమింపను జాలను. నెందల విడుతును చెప్పివల్ల వాటిల్లెను. జూదము నాయునుండియు, గురుజాతికిఁ దేలు మూడుట దోచుచుండును. మందగించియు, లోభోపహాతుఁడును నయి మరళితావమున మర్యాదనుఁ దీసివేసె. కాలవికల్పమునఁ గారవులకుఁ గడవరాని యవస్థ వచ్చెను—పంజయా! సనాని చేయుదును? ఎందుఁజాత్తును? ఎద్ది తెలుపు? ఎవ్వరు కరణము?

“కావున పాండవులతోడి భండవచునఁ గులక్షయమగుట తప్పదు. కాంతిఁ బొందుటయ మేలు. మనవారల కిది సేయగ బగు నేని చానిఁ దగిన యత్నము చేసెదను.”

అనిన విని ధృతరాష్ట్రునకు పంజయు పిల్లనియె :

“దేవర యానతి యిచ్చిన యీ మాట కడులేస్సె. వాడు నీ వ్రవేక్షించి పోవించితివి. ఇప్పుడైనను వినించినది లేదు. పాండవులు నీ చేతికి వస్తారు. వారు కారవుల చేతున కొప్పుడురే? వారు దిగ్విజయ మునర్చియు ధరారాజ్యమును మీ కిచ్చి పోలేదే? అగణ్యనాసా యాసముఁ బడియు రారాజును చెలునుండి విడిపింప లేదే? అట్లు

యెవ నైవను కాచింది తగవునై సుభావించ వైతిని కాని వాడే
పాండవు లయక విడువరే? వారు నీ మాటకు మిగులుదురే?
ఇప్పుడైదు వారిని లిలిచి వారి భాగమును వారి కిచ్చు.”

అనిన విని దుర్యోధనుఁ ఁ ఏండ్రి కిట్లనియె :

“అడవులను గొలచెలను గడి మహాపద లొంది శౌర్యమును
గోల్చడి యుల్లివారినిఁ గొనవచ్చి స్వప్తఁ డొకప్రేవుగ
కలశ్రీ, గుండు
మోము
సూర్యమునాకను సూర్యునితో మాత్రమునఁ బాండవులు
సాగిరయెల నురా? రాజా! యెందల కింత ధీతి?
నా కిదియిటు లాఁగను నీ వసునగా గలుకొనకుము. ఎవ్వయినైవను
మేమీ గెల్గుము.

“మరకురాముని గొదిల బల్లినిఁ ఁ ధీష్ణుని. ఇతని వేరు
విని యునినగులు పాలుచింపుట నీవెలుగదే? ఇతఁ డలిగనేని
పాంశువుస్రవణ వెంత? కృపుఁడును గురుఁడును నయోనికాదు; ఆచరి
మిత భ్రమబలాఘ్యులు. ఆపాద కేరీ నిపుడులు; లతేయులు. వీరలు
కుపితాత్ములైన హరుఁడైదు వీరిని మూలొననునే?

“అశ్వరథవి జనితుఁ యువలదశ్వప్ర సిహువ కేజిఁడును, సత్ప్ర
శశని శ్వశ్వస్యసంగభంగుఁడును నగు సశ్వశ్శాప గలుగ మనకు
యుద్ధమున వెలుపెల?

“సహజ కుండలుఁడు, శౌర్యధుర్యుఁడును, సమదీర్ఘ బాహు

బలుచును వగు కన్గడం మా పక్షమున నున్నాడు. ధర్మగ్రాహ్యమున నితనికి సమాను నొకని చూపుము.

“అరేబ్రా! కర్ణుని పెంపు వినుము. మహేంద్రుడు వచ్చి కచితై తన్నుల్కింప గుండలముల నిరిఁ దీచ్చుట లోకవిస్మయము కావక

“ఇట్లు మన పక్షపు వీరులు ధర్మపుత్రులకంటే కాగ—ఎవ్వరి కిని వశయులగుట చెల్లము. బ్రాహ్మిణ, సోమదత్తి, భూరిశేఖ, శంఖ, సింధురాజ, గాంధారరాజ వ్రథ్పతి మహావీరులు వారలకుంటే తల్లి సమగ్రులు. తక్కటి రాజలోకమును, సహాయులై వచ్చిన వివిధ దేశాధీశులును నాలోకి సుఖగుఱుముల నియ్యకొని, యగ్రగణితుల నగ్గినైవ నులుకను, సమద్రులైన నీడనుఁ దెంపుచేసి బంపిరిపోవు చున్నవారు—కావునఁ బాండవులకు మాదెస దేతఁజూపనుఁ గొలఁది గాదా. ఆదుమానింపరుము. ఇట్లుఁ గాక నిం నెవ్వరును లేక, చుట్ట ములును తెలులును విడిచి, తోచివచ్చినవారును విచ్చిపోయి, శృంగులను విరిక్తులై యుంట మాకును, నట పోయిమానిమాంను, బంధు విశ్రాంత, సహాయులును, ప్రజాదురాగమును గలుగుట వారికిని నైన నది ప్రాప్తప్రకారము. ఇంతియ కాని మే మింక వారి యంగుల లొత్తనుఁ బాటిపోవనుఁ జాలము. ఎల్లభంగుల సమరము సేయుదుము. తలపెట్టిన నా తలఁచినట్లందఁ, వాసుదేవుఁ గలఁచినట్లందఁబయ్యెడు—ఎత్తువను మేలి. ఇది నిష్కయము.”

అని పలికి, మఱియు నిట్లునియె :

“కులములోఁ జలమందును కూడు నుపమఁ గంఠఁ జూచెదన్తు-
పగతుడు పై నెత్తి విచ్చివ ‘బోలి నోవము’ అని చెప్పుట పితరీతనము
గాని పొందుగాదు.

“నిపు కొనుకుల చాచునగు శోకులందు భయపడి, యీ
విధమున వాదిచేచి గణించితి గదా లేమియులే ? నిన్నేనుంచును ?

“భీమసేనుని పేరుని పట్టచేసి పెండ్లి-భంగముఁ గెన్నిదిని,
‘అశేషు బుగవెంతుఁడ, గదయింప నేర్పరి’ అని యెంతయు తెదలెదన్తు,
మరవలేణ్య ! అతఁడు ఎన్నుఁ జూలని చెలఁకుచే ? గణాయద్భమున
వాలో నెరి గుముట్టు. శోకులగుచును లేడు. చలమెత్తి యుట్టు
నీఁడై భీమమును ఎన్ను యుట్టుచును నెగురొనియో వస్త్రప్రహరమున
గూలు చర్మతనియవలె భూముఁ నుల్లవేసెదను పెద్దకాలమునకు
గవారణము వచ్చెను నా బోలి యాచేరను. భీమమును వడివ
శత్రువుత పొంపవసేవల వడిగిగువఁ జొక్కెడును లేకపోవుట
పిగ్గము యిది యంతయు వెలిగి మోదిగాచె ‘ఎ చూర్జ వసుదనుకుఁ
జూలను’ అని భర్తనుంచును చడిగడు.

“అట్లునుఁ బున్నాంబు తలఁచితివేమో. పట్టుని శక్తియుండలు
నిలిచి ఎగునగు పునఁజిమ్మున ? అదియుఁ గాక యంతని భీష్మాది
రథుకుల యాశ్రితమగు నిష్ఠుబాణములు క్రుంగికొనవే ?

“గొల్కావవ గుమ్మనా దమ్ముని వివింశతి వికర్ణ ద్విసెనాను
లను నీ కొడుకు శూరమౌనం జగములెల్ల జయింపఁబాలుదును.

అందఱు నొక-మొగ్గునై త్రోచి పడనిన సవ్యసాదికి నొక, వివేగాహ, పాండవుల నల్ల నొక, మున వైచి కొన నోపుచును. అట్లునుగాక మా బలములు కడునొక- యశ్శోభములు. వారి బలము లేదన్నపొలులు మాత్రము మా సైవ్యులు సారించుతము. వారి బలము నిస్సారము. వారు మున్నెప్పటిమన బలముల నోపుచును? ఈ యెరుకవడకుం- పలు విచారించక ఎలవని వెలుపు గట్టికొని ముగ్గురి వగుచున్ను వాడవు. నిన్ను వగవకుండు నుడువజాలము. అంతయ కాని తక్కి-న కురులకు జాలుచును." అని కలికి, సంజయదేవఁ గనుంగొని సుయోధనుఁ డిట్లనియె :

"అ య్యనునూచుడు సమత్సరబుద్ధిలో నానాదేశముల పెద్ద మనుష్యులకు గొల్పికొని యేమనెనో చెప్పుము; చూతము."

అనిన విని సంజయఁ డిట్లనియె :

"ధర్మజుడు భండవహనిన సంతసమున మూరెను పెరుగును. అతని తమ్ములును పెండ్లికి పోవుచున్నవారివలె నున్నారు. అందరి నాయకులు తమ భుజకంఠాతి యెవ్వడు వడలునా యని యాతురగ కడుచున్నారు. వరుని పాశురతాది బాణముల పెంపును, భీముని గదాకొశలమును వచ్చి యుక్కడి బలము భయముడిగి కలగ్యమునకుఁ గాలుఁ ద్రిశ్రవ్యున్నారు."

అనఁగా దుర్యోధనుడు :

"సంజయా ! నీవు కొంతయులైన మారము చేసెదవు. పా

“శయే రణసాధనములు గైకొని కొరవలపై వెలువక పైకొన జూచు చున్నారు?”

అనిన సుయోధనుడుకు సూతసదనుఁ జన్మును దివ్యరథ శ్వేతాశ్వ కదింపితి జేపగ శ్రుణుల పువఁనుభావములు జేటువేటు బిల్లించి వెప్పి యుద్ధిర భీమ పతుల సహజేవుల యురదములు, తురంగాది పరికరము లొక్కవని యేర్పడఁ బరికి, విరాట ద్రుపదాదు లకు పగయు మువరరణములు కొలుల రేమియు నాకీగించిన,— ధృతరాష్ట్రుఁడు, “ఇందుఁ గల బలుమామను వెవ్వరికి నసాధ్యులు. వీరి సాధించు తెలుఁ గూహించినారే?” అని యడిగిన వత్సకి సంజయుఁ డిట్లనియె :

“గంగాసుతులఁ శిశుండిపా అనియు, ఎరనికి పుష్కేశ్వరు బలము ప్రాచనియు, ద్రోణులఁ ధృష్టశ్రుమ్ము పాలనియు నతనికిఁ దోట గ్రాహియులనియు, రాజాగను నతని తమ్ములును మానుని పాలనియు, నునూరు లభిచుమ్మ పాలనియు, శకుని పైంధవులును, బశ్వత్థాను గిర్జులును నవ్యసాది పాలనియు, కృతవర్మ సాత్యకి పాలనియు, బోగుదత్తులఁ చేకొనని పాలనియు నచ్చట నిశ్చయించుకొనిరి. పతుల సహజేవులు నునూకాది సుతులను, సార స్వతులను, బాహింగతులను శినుగయింతురట ధర్మరాజు శిష్యుని గలుచునట.

“అట్టి పలుకుల నమయమున నచ్చటి బనులు కొందరు ధర్మ పంథను నుద్దేశించి :

‘ఇక ఇక్కడ ? కల్యాణ ఇక్కడ ? ఇతని కథలు పాటియే?’ అనిది. బానికీ నేను కల్యాణి యని బల తార్థములు వారికిఁ జెప్పితిని.

“ఇంతయ కాక యుద్ధమున నెవ్వ రెవ్వరి తెలుగు పడినను వారితో వాడు బోర నిశ్చయించుకొనిరి. ఇంక నీ కొడుకులగును నీకును నెయ్యది కర్ణంబని తోచిన నది చేయును.”

అనిన విచిత్రవీర్యతనయుఁ డిట్లనియె :

నా కొడుకుల నీ తెక్కడి గ్రతుకు ? యుద్ధిష్ఠిరుఁడు రాగై హరి యగ్రనికీ జయ మొనఁగూర్చు నుండిన, నచ్చారి నైవ్యమును రారా శివధముగ సరకునీయకుండుట నా బుద్ధుఁడు దుష్టభాజనగుట యే నుమీ ! ఇక్కడ కూడిన భావతుల కిది యంగ్యకాలము జాపురించినది. నాకు నిదిని మాన్పుట కేల పాధ్యనుగును ? నీ కి వగ లేల ? ఇంక మాటలు నిలుపుము.”

అనిన విని దుర్యోధనుఁడు నిజజనకునితో నిట్లనియె :

“మేమును బాండునందనులును నేగ్రతులమునఁ బుట్టి నెరిగి-
తొటనే వర్తించిన వారము. అట్టియెడ తార్థబలదర్పములు వారికి
కల్గి వాని సంగ్రహమున జయింతు రన్న నిశ్చయ మెల్ల గల్గెను ?

“పాండవులను, వారి వారిని నిల్లు వర్ణన చేయుదువు గాని
మమ్మును మా వారిని కలఁపవు మేము రాజ్యము చేయుటయు,

వాడు రాజ్యశ్రేష్టతలగుటయు విధి నిర్ణీతము. దీని నెవ్వరును మాన్పు
జాలదు. అకారణముగ దుఃఖించు కేల ?”

అనిన విని మారతనందనువారు పంలికాసందడిట్లను : “వా కొడు
కుస్యత్రప్రలాభములు చేయుచున్నవాడు. ఇంతియ కాని సత్య భర్త
నయి కర్మాదు సహాయ సంపన్నుడైన పాండవులను గెలువ
సాధ్యమే ? తాను ప్రబలుడయినను యుద్ధము కీడాక మేలగునే ?
అది యట్లుండె. ఒక్కటి యిచ్చిగదను చెప్పుము.

“సంజయా ! సమరమువకుఁ బురికొల్పుచు, మమ్ముడలచి
సంరక్షి యుల్లికొట్టు మాటలచే వారి చిత్తము లుడిగించుచు పాండవు
లను యుద్ధసన్నద్ధులను గాదించుచున్నవా రెవరో నుమా ?”

అనిన సంజయుఁ డిట్లను :

“దేవా ! పాండవుల యలుకను భృష్టగృహముఁ దేదెకత్రమాట
న్ననను నేలుచున్న సేవ భగ్గమనునట్లు నిగుడఁపెయును. అతఁడు భర్త
భవయుతో : ‘గాంధారి కుంభసంభవాది మహావీర క్రూర
సన్ని బతులకమును, కరిభుగా నిరికడంబ కలితమును, తురంగగజర
తరింగకరంబురా కైంశమును ఎగు కొరవసేవా నయుద్రమువకు నే
నొక ఇలియలికట్టపై నిలిచెదను.’ అనగా యుద్ధిష్ఠిరుఁడు ‘నీ వింతకుఁ
జాలుట యెవ్వ రెఱుంగదు ? ఎట్లను సంగరమున మమ్ముద్ధరిం
పుము.” అనియె. ఇట్లు గొనియాడిన వాతఁడు వాడెన గనుకొని :
‘సంజయా ! మీ వారలకెల్లనుఁ దెలియఁ చెప్పుము. ఈశ్వరాది దేవ

తలు కూర్చున సవరణ గల యోగముచేత నిర్జింపఁబడిన యుగోన్నత
జాతు లనేకు లుండుట యెఱుంగుచుండుకదా ? మనుష్యు లతని ఎవ
పెద్దా ? ఇట్టి తెచ్చి పెట్టుచున్న చూడఁగలవాఁడు గావున మనుజులం
ట్లులఁ బోక పెనఁగివచోఁ జోద భారంబగు. తర్వాత గ్రామములపై
వచ్చు. అంతకుండును బరమపయోగముఁజైవ పాండచాగ్రహ ముఱువు
చొచ్చి బ్రదుకుఁ దనుము. అంతంతలు వచ్చులు చేసితిమని తలంగ
వలవడు. ఎంత చేసినను కొంతేయపూర్వకము కాంతినుభవించి
యగుటఁ జేసి, కరణు జొచ్చిన గాయను' అని పలికెను"

అనిన విని భృతరాష్ట్రుఁడు దుశ్యోధనున డిల్లనియె :
భృతరాష్ట్ర) "నీకును పరిణమలకును సగము రాజ్యము చాలును.
తనవయసు" తనకంటె సగమును పాండవులకిచ్చి నిర్జింతతోఁ బ్రసక్తుము.

"యుద్ధము వాకె కాదు. మన పెద్దల పెద్దరికిని నియ్యకొలు
గాదు. యుద్ధ మునుదిత మగుటచే గురువాది బంధుమిత్రులు పోరి
శియ్యకొనరు. భర్మపుత్రుఁ దకుంతకఠోగము. అతనితోఁగూడి బ్రతు
కుట కొరవబాటి కంతుటిగఁ గొరవనవచ్చును. కష్టము లేచి పెట్టఁగ,
దుర్లయవచులైన కనుని దుశ్శాసను లీ నిర్ణయమే మేలనఁగ నీ కర్ణ
ముల ! మాటతెల్ల దుదించును ?"

అనినఁ గుటకటుంబడి సుయోధనుఁ డిల్లనియె :
సుయోధను
సఖ్యులు "సివు చెప్పెడి పెద్దలు ద్రోణాచార్యులు మొద
లైనవారు యుద్ధమున కొల్లని కైక్కిననులైనచో వారిని
గొనియా నేకు పాండవుల నెదుర్కొనువది. రాధేయుఁడును దున్నె

సేనుఁడను యుద్ధమునఁ బ్రాప్తుగాఁ జూడవలెనభివ్యంబుల నాత్తును
గాని మొండొకని సహాయము పొందునే? పన్నియ భావపెట్టునుము.
వాఁడీసూచియొన మోపజాలువంత భూరునైన వే నీయను.”

అనిన గాంధారివల్లభుఁ డనిని కిట్లునియె :
“నికొఱ కింతిగా వగవను. నీ బిల్వ తెరువునఁ
బోవన్ను వాగిల్ల విగచుచున్నాను. యుద్ధము వలదు.
మర్శనము మాని శాంతుఁడవు కమ్ము.”

అని విలికి యతని వలనఁ బలుకు గాఁక, మనము మరలం
చెప్పకొని కొడుకులు బయింపు నోపునురా యను నాసె, సంజయ
దిక్కు మొగముచేసి, పాండవ కొరివనక్షమాలుఁ గలవారి ననుగుచు,
కొలఁదులు తలబోయుచు, సంజయుని వచనములను, తన విచారము
నను బలాబలములు నిర్వూనించి పాండవీయు లెక్కుఁడగుట యెఱుఁ
గుచుఁ గ్రమ్ముట నా సూరపుత్రుతో లెక్కలు పెట్టెను, పోలిండుచు
పెన్పింపి పురిపించి, శాంతియుల శక్తి దేవశక్తిగను, గాంధారి
శక్తియుల శక్తి మానుషశక్తిగాఁ జెలిపినవాఁడై, యంబికాపండనుఁడు
నిజనందనునితో నిట్లునియె :

“సేనుఁ డగ్నిదేవు వారాధించి కేతుస్సురణమాది సంకరచరితర
ములను పొరినాఁడు. అనియునుఁ గాక ధర్మదేవతయు, వాయుదే
వుడును, వాసవఁడును వాల్మీకియును వారణసుఁ జూడురాజు తోడి
వారలు. వారి కొక కిడునుఁ జారయింపవల రక్షింతురు. కావున
శిష్యులైన ప్రముఖులకుఁ శాండ్యులను చరిత్రవెంపరాదని తెల్లము.

“దేవత లేటి ? పార్థుడు దేవసముడు గాఁడ ? వాయు దీవి జాలచేత నోడించబడని నైత్యులను జంపడ ? ఏమ్రును ఏవారును వరని నెఱుంగఁ ?

“కారవులకు వచ్చిన యున్నవశయమునకుఁ బ్రతీకారము కాంతిని గడచునది కాదు. ఎన్ని భంగులఁ జాలినఁ గయ్యెం బునుగు పయ మనకుఁ గర్తవ్యమై యున్నది. ఉపశమించవచ్చు, దీని వరము వలదు.

అనినఁ దండ్రీకిఁ గొడు పట్లయె :

“దేవత లక్ష్యమునకుఁ దోడై వత్తు రనవలదు. ఏలయున దేవ త్వము రాగద్వేషావేశము లేనిదికాద ? కావున వా హాశ్లనారు గారు, అట్లు గాఁ నక్షపాతులై పూనివత్తురేని యిది వేదశ్వము గాదు, అట్టి దేవత్వమున వర్ణములు సురక్షితుఁడు గానేరఁడు. ఏను నాపనికిఁ జంకవలదు” అని వలికి వింటియు నిట్లనె : “పెరిగినప్పు కాల్చిచ్చు నుడువను, పాపానందమును వారించను, మహావాయువు నిలువను, నీళ్లు గట్టిగా నభిమంత్రించి వానిపైఁ గుఱితురగాదల నది సింపను, నాసేన వడచునస్వము వలసినచోట జలము నుత్పాదించు జాలుచును. సింహ శరభ కార్పూల భూతభేదాఁది క్రురసత్త్వి సందంభ స్తంభన ప్రకారముల నెఱుంగుదును. మిశ్ర శక్తు విషయం బులైన కుఠాశుభములు వలయుభంగి నావహించ నేర్తును. మఱియు నానావిధ సిద్ధి ప్రపములగు మంత్ర ధ్యానానుష్ఠానముల నాకుఁ

గొంతలేదు. నీ చెప్పిన యన్నిప్రముఖజేవజీవులును బ్రహ్మలగునట్లుగా వారాధించినవాడను. వారికి వాకువలె మహానుభావము కలిగినఁ బడయూడు. వత్సరము లట్లడుమిలఁ బడుదురే ? వినుము చెప్పెదను.

“నే నలిగిన వారిని నుగలై ఎరు రక్షించనోచదు. నేను బూధితివా యమరు లలిగినను వారిని కాతును. మావపులు వాకొక లక్ష్యమే ?

“ఇవి గర్వముననాకు మాటలుగా తలఁచటలగు. ఇదియంతయు సత్యము—నన్ను నీ నన్నులైనఁ తొప్పించుకొందునే ? ఆత్మసంస్తుతి పొందుటే ?

“భగవత్పయాది పాండవేయులును, గ్రుణవాది పాంచాలురును, విరాటాది మాత్యులును, వాసుదేవాది యాచవులును, శీకయ పాండ్య మాగధదైత్యప్రముఖ నిళల వంశనాయకులును, వావారిఁ బడి మున్నీరుసొచ్చిన యోగుచండమున నవఁగిరోత్తట యవధరించె డిపుగాక. వారెల్లరును దేజోక్త ర్యజరాక్రమీపాయ విచారవిశేషముల నాయెత్తువత్తురే ? విరాటపాత్రోగవృషాశ్వత్థామలు కస్తూత్రునిషయములుగా నేమీని యెఱుఁగుగో, యెంతెంత నేర్తురో, యవియెల్ల నెఱుఁగుదును, లంతయు నేర్తును.” అనిచిరికి యందఱు యెఱుఁగువడి యుండఁ దాను సంజయుతో సంగరము తెఱఁగు నాలోచనముగాఁ బాండవులదేస మాటలాడుచుండఁ, గర్జుడు భృతరాష్ట్రుని గ్రహింక తా రరాష్ట్రవకుఁ బ్రియముగా నిట్లనియె :

“గురుని యలుకను నాకత్త్రస్ఫురణము చెడెనని జనులందురు.

అది కల్ల, ఆ ముప్పిశ్యోన కరుణలదని మరల ప్రీతిబదయ
 గాంచిరిని కావున నత్త్రశక్త్యముల ఖండిత సంకుచ నొంది
 యుండ జేవావల్లికైన నన్నుఁ బెనయ నసాధ్యము నే
 నుండగా మేదిని ఎర్ఠనఁజా విడిపించువాఁడు ? నీవును మన బలము
 లును మెచ్చఁగా యుద్ధమున నిల్చెదను. పాండవులను గెల్చెదను.

“గాంగేయాదులు నీకడ నిల్చి వేడుఁ జూడఁగా నర్వశేనాం
 గములదొండను గాలియుఁ జ్ఛాదనీక పాండవులను చాఁచి యుద్ధ
 మున ప్రీతించెదను.”

గాంగేయ అనిన విని యననందనునకు మందాకిని నందనుఁ
 డామె డిట్లనియె :

“కాలుఁడు ప్రేరేపితగా నీమ్లు ప్రేలుచున్నావు. నీ మాటలు
 విని నీవు దొడ్డవాఁడవని మేము కలఁచుము— ఇంక చాలింపుము.
 నర్వకార్యములను సాధింప నీవ చాలుదువు !

“పాండవులు హలువారా ? యుద్ధమున నీవు చెప్పిన మొద
 గొల్డందఱను ముందు చాచఁగా, క్రమమున నేనలగ్నియుఁ
 గూలఁగా, కొరవులు వివరంబున నుండుదురు. ఇంతయేకాని నొంచేటల ?
 వృధాభిమానమున నేల ప్రేరెదవు ?

“వివిజవతి నీడిచ్చిన తీవ్రకత్తిచే గవ్వడివడునని జూతుమేని
 ‘కానుకేవునిచే నది వ్రయ్యలై, తునియలై, పాడియై భరణినిబడును.

సర్పములు కరముగలవను దర్పమున వర్ణము నెదుర్కొన సంభవము. అట్టివాని నెన్నిటివైనను జగదైష్ట్య శ్రీకృష్ణుఁ డబ్బముని రక్షించును.”

అని చలిః ధృతరాష్ట్రునితో నిట్లనియె :

“రాజా ! జ్ఞాతులు వనులో నొద్దిక గలిగియున్నచో కలసి మెలసి పెంపున నుండుదురు. అయ్యదిక చెవినచోఁ జేవజేగమునఁ గొఱవికట్టెలవలె నొకనినొకడు చూచి మండుచు రాజులు నుండుదురు. గావునఁ దమలో విరోధమున్నను. సంభాషణ సహభాషనాది సత్కారములను సవినయనర్తనములను న్రీతులైన జ్ఞాతులిహవరార్థ సాధకులగుదురు”. అని చెప్పి మెటియె :

“అనినీతులైన నీకొగురులు పువసగుల్లను వారయేలందుమని చూచెదరుగాని తమ పోలివోపుటఁ గానరు. వీర అర్జునునితోడఁ దెనఁగి మానప్రాణములు దక్కించుకొనువాలే ? అల్లుగాక సమబలులైనను గయ్యమునఁగదా నీరాజుడు వారాగు రవవచ్చును. అది యేలకి నీ లోనిః ధర్మనందనునిఁ దెచ్చుకొనుటయ నీకుఁ గర్తవ్యము.”

అనిన బాహ్లికుఁడు ఛాత్రరాష్ట్రున కిట్లనియె :

“కన్న బ్రతునీవ తెరువని తన కవహయమైన మార్గమరసి తెలిసినవారు దెప్పుగా గ్రహించకయున్న చోప్పున నీవు తగుమార్గము నకుఁ బోకున్న వాడవు.”

అనిన కైదిత్యవీర్యుఁడు దుర్యోధనున కిట్లనియె :

"కుమారా! నేను నీ కెట్టులో యటలునే బాహిరంఃను నీకుం
కుదిరంగను. సూర్యువాఁడు ఏరి మాట వినుచు. మేము ముప్పు
రమును నీకుఁ బూజ్యులముగాని యన్యులము గాము
గదా! అట్లుండియు నేనే విన్నుఁ బ్రార్థించెదను. భర్మజాఁడు పైరము
పెట్టుకొన దగినవాఁడుకాఁడు. పాండవులకు భూభాగమిచ్చిమనుచును."

అని చెప్పి మఱియును గొడుగు సమ్యుతించక పోవుటచే
మిక్కిలి కిదిని కొలుపున నున్న వారలందఱు మిం నిట్లనియె :

"వాఁడు వివ్వచ్చుఁ డొంటరిగఁ బశువులను మరలించుకొని
పోవునపుడు నీసేన యెడిపోలేదా? నీవును గర్జించును ననిటలేరా?"

అని రాధేయు దిక్కు-యొగ నై మలియు నిట్లనినా :

"ఇప్పు దప్పుటివలెఁ గాదు. వారాయణుఁడు నొగలేకొ,
క్రొక్కన భీముఁ డేలి నమవఁగా నరుణ తమజ సహితుఁడైవచ్చు
వివ్వచ్చుని మనకు మార్కొ-వకకమి? నీవు పాండవులను మార్కొ-ఎ
బూనుట పాపాసము. మత్సరమున సుయోధనుని చావున కేదియు
నిష్పదముదన్నావు."

అనిన విని కాసీనుఁడు సంతోభిరమావస్తుడై యిట్లనిన : "ఇది
యెల్ల నిట్లయ్యె. వడిసూనుఁడు వన్న నిరాకరించి పలికిన వలుకుల
ఫలం బనుభవించుఁగాక." యని యతని నుద్దేశించి యిట్లనియె :

“నీకు యుద్ధమున వాలాపు తోడ్పాటు లేక యుండవలెను. నీ క్షుణ్ణ తేగువంతవలెను యుద్ధమున నిలువను. ఆయుధములను విడిచివేసి చితిని. నీవు కడివనీమృతు వాలలనిక్రమములను జూపెదను.”

అని యస్త్రసన్యాసము చేసి కొలువున నిలువ నొల్లక దిగ్గవ లేచిపోయెను. అట్టి యొక కాంతవపుడు సప్తమ దుర్యోధనున కిట్లునియె :

“కర్ణుఁ డంతకును జాలఁడా ? వాగ్దానముచేసి యంతకు ముం దెన్నఁడును బాంకణ ! ఇంతటి మానినీ యలిగినాశోఁ కాండపు లిం జ్జులై ప్రతుకుడును ?

“అపియుఁగాక యాతని మాటలను నమ్మి నీవు ధర్మరసయు నితో నెట్లునను యుద్ధమునకుఁ జూచుకొందువు. నేను రాక్షాశ గ్రోణ ప్రముఖులుఁ గనుఁగొనుచుండఁ గ్రతిమీరుల ననేక సహస్రము లను సమయించెదను. వివర రాధేయ రణమును జూచెదపు గాక !”

అనిన విని దుర్యోధనుఁడు గర్జనచేసియు నవినిర్యుఁడును నగుటఁజేసి సహింసక పితామహునితో నిట్లునియె :

“ఎఱిగియో యెఱుంగఁయో మీరెవ్వఁడును ‘పాండవులే గెల్తురు’ అని చెప్పుదును. నిన్నును ద్రోణకృపులను నమ్మి నేను యుద్ధమునకు దిగుటలేదు. నా బలవరాక్రమములే నాకుఁ జాలును. కర్ణుఁడును దుస్ససేనుఁడును గల్గి నా కొడులేల ? మేము కత్తువు నోడించజాలుదుము. నీతియైనను నవినితియైనను తుదకు చూకే యాసను ప్రభామియుఁ దఱుకును——”

అని దుర్యోధనుడు పలుకుటయు భృతరాష్ట్రవిభుడు ననవంశను నేమనియుఁ జెప్పఁజాలక వెనుఁబాటున విడుదలనో నిట్లనియె :

“నాతమాజాడు మృత్యుశాశోకహతుఁడయ్యెను. కన్తునిఁగూడి యంతఁడు నాశముఁ జొందువాఁడు. ఇంక మన మేమి చేయనచ్చును?”

అనిన విని విడుదుఁ డిట్లనియె :

“మనవారలు మున్న దుర్బలులు. తమలో వానూ వెనఁగుచు నిరసనవచనము లానుచు వింతలు పుట్టించుట యిది యస్థమనకుఁ గార్య మనుకూలించుతేయును. కాశ యేమనువారము ? అక్కడ బంధుమిత్రసహాయులును వారును నొకట కలంపుచాచై యున్నారు. వలపని యీ పెంగలి మాటలు విడిచి పొడవులను చిలువఁబంచి తగవునడుపుటకల్గి- మనకుఁ జేయఁదగుపని మేలొందు గలుగునే ?” అని చెప్పిన భృతరాష్ట్రుడు సంజయుఁడు చెప్పిన కార్యవచనముల కొంత వివరగంపాఁడై యతని దిక్కు పెంగముచేసి :

“అర్జునుడు ముందు కలఁచునవియన్ని యు నీతం భృతరాష్ట్ర మఱియె చెప్పి నిన్ను వీడుకొల్పునప్పు డేమి చెప్పినో సంభాషించు. చెప్పుము.”

అని యడిగిన సంజయుఁ డిట్లనును :

“నరేంద్రా ! శత్రుఁడు తుదినిశ్చయముచేసి ను యోధునితో నిందలి పెద్దలు వివరగా ననుమన్న పలుకులు వినుము ;

“కురువంశోక్తముఁడైన ధర్మజుఁడు ‘నాతండ్రి పాలురాజ్యములో సగమిచ్చు’ని యనుసంగఁగా వినియొనర్పముచే నియ్యక తక్కిలేనిఁ జలులమైన యశ్వదీయ విశిఖాన్నివాళిలలందు వరుసగా వారిని యైశ్వర్యముతోఁబాటుగ వాహుతి జెప్పుదును’

“అని చరిత్ర గాఁగిరించుకొని భావజాంబరాది కమనీయ బొమ్మపు లాసఁగి నేనునుఁ బాండవులను వాసుదేవుని సవివరముగ విశ్రింపి యంతవప్పును దేవతకు నితంసింప వేగంబ వచ్చితిని.”

అనిన నమ్మాటలు దుశ్శోభనుఁ బాదరింపక పెడఁచెపులఁ జెప్పెను. ధృతరాష్ట్రుఁడును రిచ్చవడి యూరకుండెను. ఆశ్వుతయ్యులు పురపాలకు సంజయుఁడొక్కఁడుతొక్కఁ నయ్యాస్థానమునకున్న సమస్త జనములును దిగ్గజ లేది తమతమ నివాసయులకుఁ జొరయిరి. తదనంతరము తమజవళవర్తి యగు సమ్మయకేంద్రుఁడు తన సుతుఁడు యుద్ధమున పాండవుల మర్దించుగ నోపునో యనుకురాళచే సంజయునితో నిట్లనియె :

“సంజయా ! నీ వీ రెండు వక్షముల తొరతమ్యముల నెఱుంగుదువు. సోలైన నెవ్వరోదును. ఇది నిశ్చయింతయా ? ఏవక్షమున నుపాయమునుఁ జారువమును గలవారు కలరు ? చెప్పుము.”

అనిన మాతవంశముడు :

“నన్ను దీగవచ్చి నీ యయ్య సాత్యవతేయ నిటకు రప్పించుము. గాంధారిదేవిని విలువఁ బంపుము. వారు నునది రతులు.

విశ్వయవినలు. భర్మజ్ఞలు. నీకుల్లమున నమాయాను లొడవెనేని వానిని మాపుగా వారు వేర్తురు."

అనిన విని యంతిరా నందనుఁ డిట్లుగాఁ జూచి యొక కంఠఁగి

గంధాకీ నీలిచి వానిఁ బుచ్చి గాంధారిని రావించెను. నీక్కులు
కాశ్యప రా నారఁడు పద్మ కైతాత్పర్యముఁ గల్గుచున్నవాఁడనమహా
మునిఁ డలఁచిన దివ్యగాఁగిమహాసయింపున యున్నవాఁ

క్కుడు విజయము చేసెను. అందఱు డండప్రణామములు చేసి
సమున్నతాసనమున నుంచి యర్హవాచ్యాది విధులఁ జూచిని బాజించి
యున్న సమయమున, భృతరాష్ట్రుఁడు డ్దుకము చేయక యొచ్చి
నమ్మిహాపురుషుఁడు భృతరాష్ట్ర పంజయుల చిత్తివృత్తులు ముచ్చి
యెఱిగినవాఁడగుటఁదేసి, పంజయు దిక్కు-ర్రసన్నదృష్టి సహాగించి
యతని క్షిరియె :

"నీవు నను స్రము నులుఁగుచువు. కానన నీవూరకుండఁ జగదను.
భూచిరుఁ డడిగిన పని యూచిధమని నేను వినునట్లు తెలియఁ జెప్పుము."

అనినఁ బ్రసాదమని పంజయుఁడు భృతరాష్ట్రున క్షిరియె :

"నరేశ్వరా ! అసేనకు నీసేనకు నీవు వాని యడిగడవు. ఆ
సేనయందు వాసుదేవుఁడు గలఁడు. నీసేనలో నెరినికి సమానమైన
వానినిఁ జూపుము. వాసుదేవుఁ డెట్టి వాఁడని యడిగదేని చెప్పెదను
దినము : అగముల నన్నిటిని వశపరచుకొనిన వాఁడనుమని నొక్క-
గడిమలో గర్వించుఁజెను. ను రేంపుని కల్పకమును మిక్కిలి చులకన

గాఁ జెచ్చెను. హరి పరాక్రమ ముప్రసిద్ధమే? అధిక దుష్కరము లైన కార్యములను సైరిము కృష్ణుడు క్రిడవరఁ జేయును. పూర్వభవ ఫలబుడగంటచే నతఁ జేశాన్తుఁడై పాత్య నెవనియందును. అట్టి వాడు దేవుని చక్రము నిజమాయా బలమునఁ బొందవుల సర్వ సమక సాధ పముల యందును సూక్ష్మహాసీమై నిలిచి వారికి విజయ మొసఁగు చుండును." అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె :

"పలుమలు పొందుకొనినారల కొలది వికల్పించెదవు. అది నిగూఢము. రాహు! పొందవుల బలమును సత్త్వమును హరియే నుమ్ము.

"హరిసహత్త్వము విన్నవించెద నవధరింపుము. ఒకతల సమస్తజగములును నొకటై పు జహర్మనుఁడును నిలిచి యొక తలయైన పరి దూశ్త్వము సకలము ఒసారఱుగును. అతని బల మొక్కటియే యుక్తిశ్చయగును. వాడుజేయుచు తలఁపునన జగముల నెల్లను గలిగించును, నిలుచును, నడచును నోపును. కొరజేశ్వరా! హరి శేవలము శ్రీచార్మము పలుసోకలఁ జొప్పుచుండును. ఎక్కడ భక్త్యము నడచునో, యెక్కడ భగ్గము వరలునో, యెక్కడ నీతి గలుగునో కృష్ణుఁ డక్కడ నిలుచును. అతఁడున్న చక్షమునన జయింతుగును.

"పురుషోత్తముఁ గెల్ల భవనములను దాన యుఖలభూతార్థ కుఁడై విహరిల్లలను విచేష్టించును. ఈలోకముల మాయచే నొక్కొకటి పుట్టి పెరిగి కర్మానుచరిణములు గ్రహిని వర్తించును. శిష్ట రక్షణమును దష్టనిగ్రహమును వన పను లగుటచే బొంద

పుల నెక మిడుకొని, ధర్మబాహుళ్యైక నీ తనూజల వమ్మ హత్తుడు నిగ్రహించి నలదిఁనాఁడు. అతని యిట్టి వాఁడని యెఱిఁగి యెవ్వరాశ్రయింతురో యిట్టివారే బ్రతుకుదురు.”

అనిన ధృతరాష్ట్రుఁడు “విష్ణుని నీ పెఱిఁగిన తెఱఁగుఁ జెప్పుము” అనుటయు నూతనుతఁ జిల్లనియె :

“విద్యయు నవిద్యయు నన రెండు గలవు. అవిద్యామాఁడి తుఁడై తమోగ్రస్తుఁడైనవాఁడు పిల్లు నెఱుంగఁడు విద్యావంతుఁడై నెఱుంగును” అనిన “విద్యయనునది యెట్టిది ? ఎఱ్ఱాన నీవా నట్లే శ్వరు నెఱింగితివి ? ఆ విద్య యెట్టిది ? చెప్పుము” అనుటయు, వాంచి శేయునకు సంజయుఁ జిల్లనియె : “పాశ్చాత్య రాజున కామన వికార ముల శ్రీశృలనుబడక ధర్మమాచరించుచు భావశుద్ధి గలిగి యుండు నును. దీని నే వయ్యతు నెఱుంగుచును. విద్య యెట్టిది నీశీరాశ యెవ్వరికైనను నతని నెఱుంగుటకు నిది ॥ తెలుపు. ఇట్టిది కాని విధ మవిద్య” అని చెప్పిన, నతను నిజవంతును ॥ జిల్లనియె :

“సంజయుఁడు మన వాస్తవ్యుఁడు. ఈతని యుపదేశము నిది ధర్మ మున ముకుందు వాశ్రయింపుము. అతని శరణుజొచ్చిన నీవును నుతులును, దమ్ములును బ్రతుకుదురు.”

అనిన సుయోధనుఁడు దన తండ్రి, కిల్లినను : “ముకుందుఁడట్లు నుని నెచ్చెరి అని చెప్పుటలే నిధియు నతని నెట్లుశ్రయింతును ?”

అనిన గాంధారిః ధృతరాష్ట్రః డిట్లనియె :

“ నీరహాజాదు దుర్మావగున నీతిబాహ్యుడై నామాట
విసయ—ఏయ వశించుట తథ్యము—”

అన సుయోధనునితో గాంధారి యిట్లనెను :

“పుత్రా ! తపమును, సంపదను, భోగములను, మమ్మును,
గాంధారి: 1-తపము నుహ్యజ్ఞనులను విడిచిపోనంచుచున్నావు- నీయగ్ని
యవిసితులును గలరె ? విధి పృకోదయఁడై చంచలూ
నగా నెవ్వరావగలరు ?”

అప్పుడు కృష్ణుడైపోయినందు ‘ధృతరాష్ట్రున డిట్లనెను :
“శ్రీకృష్ణునకు నీయంగుఁ నీతిగలదు. నీవును గణమాత్మఁడై న సంజ
కాశం వచనము యుని నతని పాలికఁ బుచ్చితివి. అది లెప్పుకార్యం
బయ్యెను. దీనిని నమ్మకముభావు నుపాసించుచు భా
వంబున్న దావెఱుంగును. దీనిబుద్ధి విని యుద్వేగువాశ్రయింపుము. ఆరఁ
జేకాగ్రచిత్తులై యారాధించినవారికిఁ జేయవలయు. కాదుక్రొధోప
హతులై రమతమ భవములఁ దృప్తులుగాక, యన్యాయమున వర్తించు
వారలకు దూరమై యుండును. ఎల్లభంగుల నాతని శరణుజొచ్చి
బ్రతుకుము.” అనిన “ప్రసాదము. లట్ల చేయుదును” అని విదిత
వీర్యసంపదనుడు సూతసంపదనునితో, “అవ్యాసుడేవ నామనిర్వచనము
నాకుఁ జేటవడఁ జెలిపి యతనిఁ బొందు నుపాయమునదేశించిన”
అని యడిగిన “సమస్తమునందును భావవసించుటయని, సమస్తము

దనయందు వసించుటయు, వాసుదేవుడను పేరున కర్థమందురు. ఆశునిఁ బొందు నుపాయ మంతరంగనిగ్రహమని యాచ్యులందురు. చిత్తవికారము లుండి యేకబుద్ధిని గొలిచిన పక్షుడు బ్రహ్మతఁ బొందును. సీత్రమఁ బలుబుద్ధులుండి గోవిందు వాక్రయింపుము" అనిన బ్రహ్మహతుఁ డిట్లనియె :

"వాకు నయశములు లేకుండుట కంత వగవులేదు. అఖల మనోన్మోహముఁడైన వారి వాలోకింపఁ జాలకపోవుటచే వగవుకలుగును.

"అమృతాత్మనిఁ గన్నులార నహర్నిశముఁ జూచువా లేతవ మాదరించిరోకవా ! ఆశ్రిత వత్సలుఁడను, వినిష్ఠాతకలంకుఁడను, ధర్మనిరతుఁడను, కరుణాకరుఁడను, సర్వలోక విఖ్యాతుఁడను, బదిత్ర మూర్తియు, శరణాగతరక్షకుఁడను నగు నుచేగ్ర వాక్ర యింపెడిను."

అని పలికి తరమకాంతుఁడై పారాశర్యు నుద్దేశించి : "దేవా ! నేను వాసుదేవుని కరణబొచ్చి బ్రతుకుచున్నాను." అనుచుఁ గృతాం జరి యగుటయు, వ్యాసమహామునియు వాశీరావడముచేసి యంత వ్నికుండయ్యును కారవేశ్యుఁడను మర్యోధన సంజయుల నిజ విజృంభములకుఁ జోచఁబంది తానును గాంధారియు వధ్యంతర మందిర ముఖలఁ జదిరి.

రా య బా ర ము

తృ తీ యా శ్వా స ము

౧

సంజయుఁడు దన్ను వీడ్చిని చెవివీడవ, మఱునాఁడు భర్మ
మఱుఁడు దమ్ములను మఱులను నిష్కల్మషమఱుఁడు కొరలను చిలువఁ
బంది యెల్లరు విసఁగా నిల్లినను : “మనము జనార్దనుచాలిఁ జని
యతనిని గౌరవసభకుఁ జనుచుని ప్రార్థించిన మేలు. వానివలన బంధు
హిత గురుజనములతో రణముగాక సంప్రీతియగును.” వాని కంద
మిను “వల్లె” యనిరి. అంత వారందరును తోడురాఁగా భర్మజుఁడు
మూఢప్ర మందిరమున కరిగెను. కృష్ణుఁడు వారల నందఱ సత్కరిం
చెను. భర్మజుఁడును సమస్తజనములు దన్నుఁ బరిశేష్టింప, నొక్క
పార్శ్వమునఁ జాంచాలియు నయిదితరచివార పరివృతయైయుండ,
శ్రీకృష్ణునితో నిఘానీమఁడై యుండి యతనితో నిల్లినను :

“మహాత్మా ! మహ్మౌరవలనుండి రక్షించుటకును, కుఠముల
నొడఁగూర్చుటకును పాండుశ్మేచాలుఁ డి పుష్కపునకు నిన్నుఁ జూచి
చరమపడించెను. మిత్ర శార్యముఁ జక్కఁజేయ నిప్పును సమయము
వచ్చినది. నీ కరమున మేము నీరిమానుఁడైన సుయోధనుతోడి
పోరాటఁదక్కి మా యంశమగు భూమి సమభవించుము. నీకు మేము
ప్రద్యమాన్నది కుమారులతోడివారము. మమ్ము మరితములు
లొరలుకుండ నరసి రక్షింపుము.”

అనవుడు వానుదేవుడు “నీపంచినయట్లు చేయఁగలవాఁడను. నీతలవెయ్యకెడో సెప్పుము” అనెను.

దాని కజాతశత్రుడు “నీవు కరిగకరమున కరిగి కారపులతోడఁ దగిన మాటలాడి మాతగవుఁ దీర్చవలెను” అని ప్రాప్తింప శ్రీకృష్ణుడు దండుల కియ్యకొనెను.

అజాతశత్రు దంత శ్రీకృష్ణుడుద్దేశించి: “అనఁగా! మాతండ్రి తలఁపును, వాతని సంపదను చెందమును, నిష్ఠు సంజయుఁడు పరికిన నలుకులును నీకుఁ దెలిసెనుగదా. మా పాలు మాతం పంచి యూరకు కొయ్య క్షత్రిదువు మాటలతోడ తుమ్మలక దీర్చవను. మేముభిక్తుమన-రములైన పదిమూడెండు గడిపి వచ్చినను కురువతి కులము పాడి ననునను. చెడఁదలది కొడుకు వక్రత మాన్పలేకున్నాడు. మూలంత కంటె యెడకు కలదె? జననియును సనుస్త బంధు జనములును ప్రియమందువల్లు వారిని శాంతులనుగాఁ జేసి, మఖముగ నొక్కటియై మిను నుపాయమెద్ది? ఇచ్చటి బంధులును నీవును నచ్చారువడి విరుచుండ, నై మాన్మైనను మాకిచ్చినఁ జాలువంటిని కదా! అదుకొడ్డిధనుఁ దంతమాత్రము కూడఁ చేయలేకపోయెను. ఇ ప్రారత కోర్పు లెట్లు? నే నీ రాజ్యమును గోరుచున్నది స్వలా లము నపేక్షించి కాదు. దాని వలన నాపై నాధారపడియున్న చుట్టాలకు గ్రామవాసములు నిర్విచారముగ లభింపవలెననియే కదా కారపులను మేమును రాజ్యమును పంచుకొనుట యెంతయు పంజోపాదహాసు.

“అయ్యో ! లాతులనై నను బగలనై నను బంపుల నేల యుద్యమింపవలెను ? మఱియొక విధము లేదా ? కరస్థుల పక్షమున మా బంధు సుహృద్భవములున్నారే! బంధుభావమును గలుగింపక సంపత్తవారిని వధించి నింజచాలగుటయు బాపము నొడిగిగ్నికొనుటయు నేల ?

“క్షత్రిధిర్మమంత కష్టమెసది ? పెంధర్మ మాచరింపక దగదందురు. అందుచే క్షత్రియులకు శత్రుజీవితయే తగియున్నది. అయినను వంశనాశమున నే నొప్పుదు;

“యజ్ఞములలని భవలాభమగును, కాని ప్రాణహనికాచరగును. ఇదిమాత్రము నిశ్చయము.

‘జయింతుము : ఓపరుచు’ అను నిశ్చయములేటిలేదు. ఇంక సమరమునఁ బరాబలము నెలిగెనా ! మరణముకంటె నది హృదయపుట భేదనము నేయును. అందుచే నెవ్వఁడు పెంతువగాని యుపాయమున శత్రువులఁ గడ నేర్చునో వాఁడుఁ గుండవైఁ జేయిచ్చుకొని నిద్రించును. అట్లుగాక పగుయే నెలిగెనా పామున్న యింటిలో నున్నట్లు చిత్తమునఁజూపుచుండిన యుండెను. కావున వధికర్షిర్థమైరవృత్తి తగదు.

“పగయచగించుట మిక్కిలి ముఖ్యపాపము. పగచేఁ బగయనఁగునా ? పగగొన్నప్పుడు మారొకవయఁ బలుకయు నుండలేము. మూలమట్టముగ బగ దీర్పవలసివచ్చినచో నది క్రూర్యమగును. ఎట్లు

హిందవను చగటానుటవలన లాభము లేదు- కావున శాంతిబాంధుల య కర్తవ్యము.

"జనార్దనా ! యుద్ధములేకుండ మాకు సుఖమి కలుగుటయే నా యభిలాష. భవనవ్యయమును కులక్షయమును నే నిచ్ఛసింపను.

"శ్రీకృష్ణా ! మా యెహఁ బక్షపాతము లేక మాటలాడుమి. భర్తసీతి వర్తనముల రెండు దిక్కులకు హితమును పెంపును గణుగి వట్లు విచారాది పజ్జనులకు నచ్చుట్లు పెంపును పరుసంపదమును నేది యుచితమో యట్లు భూపతులెల్ల రెలుగఁ జెప్పుము.

"తగవునతోక చుర్యోధనుఁగు పడిదములు చుగ్గి-నచో సహించి యుండుము. ఎందుకనగాఁ గురువతి పెద్దలహాట నాలింప వడుట ప్రసిద్ధమే గదా! మనము గౌరవముతోఁ గురువృద్ధుని వట్లును తలఁపును సాగనిచ్చినచో జనులు మనలను మెత్తుట.

"ఒకసారి భృతరాష్ట్రము సుతుపక్షమువాఁడై మా విష్ణువము నాలింపక, యేమిచేయవలెనో చెప్పుక, యదిసీతి తేసవను, నింక సంధించుట కవకాశము లేదని నొందరపడి మరలిరాకుము. ఒకసారి తెంటే కరణ్యమైనచో లోకమెల్ల మెచ్చునట్లు మనము భర్తపక్షమున నే యుండవగును. అప్పుడే మాకు నిశ్చింత చేయరును. శ్రీకృష్ణా ! ఇంతకు నీకు నేను చెప్పవలయునా? నీవేది చేసినను నాకు ప్రీయమే.

అని చెప్పి కొంత తడవారి ధర్మజ్ఞుడు తిరిగి యిట్లనియె :
 “జనార్దనా ! నీవు ను యోధను పాలికి జోరలవనియు నొక్క బుద్ధి
 జూడమోడు. నోవించా! అతడును, పరని మంత్రులను పొగరుజోతులు.
 కార్యవచనములను చదివినరు. వారు క్రూరకర్ములు, అవిధితులు,
 కుశిల మతులు. అట్టి నీచుల కడకు నిన్నునుచుండు నీవు సంకట
 పడియోడు దేవవగవియైన నే నొల్లను. అందుచే కృష్ణా ! నీ మం
 దాంతిగ పరుగ వలచు.”

అని ధర్మజ్ఞుడు పలుకగా శ్రీకృష్ణుడు మోమున పలుక గదుర
 నిట్లనియె :

“ను యోధుని నీ కాదు, గృతరాష్ట్రుడు మాత్ర ము వట్టివాడే.
 నీవన్న మాట నిజము. నీతలంపు వాగ్దానమిది. కాని యట్టి శంకను
 విగుప్తము. నేను నిక్క ముగా నలిగివచ్చో యుద్ధమున వన్ను మారొనను
 వాడక్కడ నొక్కడేని కలఁదా ?

వన్ను కొరవసభకుఁ జూనిమ్ము. నేఁ జనుట యెట్లైనను
 మేలే. వానివలన నిధిస్థియైన నగును, లేదా, బంధుజనులతోడి
 యుద్ధమునలనఁ గలుగు పాపమునుండి విముక్తులయైనను నగుదుము. ”

అనిన గృష్ణువకు యుద్ధిష్ఠిరుఁ డిట్లనియె : “శ్రీకృష్ణా ! నీకు
 శంభమగుగాక ! ని యుద్ధమునచ్చివట్ల చేయుము. మాకును కొరపు
 లకును సంధి నొడగూర్పుము. అన్ని విధములను పదియే లెస్స. ఈ
 కార్యమును జక్కఁబెట్టుటకు నీకన్న సమర్థుఁ డెవఁడు ? నీవు మమ్ము

ఋగ్వేదపు, శౌరపుల నెఱుంగుచుపు; అర్థసిగ్గి నెఱి యెఱుంగుచుపు;
మాటలనేర్చు నెఱుంగుచుపు. ఏను మేము చెప్పెడిచాటివారముగాము."

అదివ భర్తృజనకు ముఖంబుఁ డిట్లునియె : "భర్తృజా !
సంజయుని చూటలందు, నీవన్న కలంబులును వింటిని. నీమది భర్తృజ
కృష్ణుడు యృశాశాశో నిష్ఠునై నున్నది. శౌరపులు నైరమును విను
గారపుల నుద్దయను వరు. ద్రోణ భీష్ములు తమ వక్షము మున్నారని
వారు ఏరుడులై యున్నారు. ఇంకెవరు రాజ
న్యులకు యాదించి తినుట తగునా ? బ్రహ్మేష్ట ప్తిని రాజ్యమును
జరిగొన్న వారు ఏరు భాగమేల యిండు ? భారతరాష్ట్ర లధిర్యము
సేయ జంకరు. అందుచే యుద్ధిస్తరా ! దైవ్యమును విరుద్ధము. యుద్ధ
సర్వధృతప్రగము. అవిదగ్గ జయమువలన నిహంసుఖములును, చిర
ఃస్థియును గలుగును.

గురు భీష్ముడును చూచుచుండ నిందుసభను ముమ్మారులై
మీకు వా రెగ్గుచేసి కృత్వాత్రయమును సైతము పొందరు. లట్టి
దురాత్ముల యెవ గృహయును బంధుత్వమును బాటించుట తగగ.
ఈ దురాత్ముల గర్వకౌర్యములను బాచిన నెవ్వరికి గోపము రాదు ?

కపటపు నైతమును నెవముగా మిమ్ము పెడిల నడచు
నప్పుడు దుర్యోధన దుశ్శాసన శత్రుని సూతనందనులు సంకోచించక
రెంకల నవ్వయఁ జలికిన కలుకు లుగ్గడింప వచ్చునే ? వానిని విని
నెమనై జనములు భృతరాష్ట్ర నిందించుచు మీరు బలవంతులరయి

యందును సత్యము వాటించి యేదియు సవక పోవుటను జూచి
యచ్చెరు వాటుతో నుమ్మలించుచుండిరి. తిట్లువాట్లంబోయెనువారు
దైవోపహతులై మున్న చెడియుండుదురు. కావున, వారలను
చెఱచుటయుఁ జాలకప మ్రాణాత్ములగు కొరపులెల్ల వారిని వధ్యురే
యగుదురు; నీకేల యవధ్యులైరి? పాపాత్ములగు హింసకులను
బాములనువలె నిర్విచారముగ వధించుట కర్తవ్యము.

ధృతరాష్ట్రునకును, భీష్మునకును గెతోముదమువలన భక్తి
నేయుట రగును. నేనచ్చటనుఁబోయి వారియెడ నీకుగల వివరము
వధివర్ణింతును. కురుసభలో నిశ్చలం, బుధపులు, రాజన్యులు విను
నట్లు నీ పుణ్యచరిత్రమును, నిభగ్గునిష్ఠయుఁ దెలియఁ బలికెదను.
దానికి దుర్యోధనుఁ డిహ్యకొనుఁ జెఱంగుమాలిన మాటలాడుటయు,
తండ్రి యరని వారించునేరమికిఁ దోడుపెట్టించుటయును జూచి, మీ
నొల్లంటి పాట్లు వలఁచి, యెల్లనారును వారివే గర్హింతురు. ఇంటియ
కాక, మన కొండెమి వలయు? నా యోనిసంతయుఁ బెక్కుభంగుల
సంధియ కావించుఁ జాలెద. అవిధము సిద్ధించిం ములుగాదె? సంధి
కుడురనిచో, నిచ్చటి యుత్సాహము చందమును, వక్కాదివారి వర్త
వములును, వారి కొలఁదులును నెఱింగి, నీకు విజయమగువిధమునఁ
జనుదెంచెదను.

అదుర్యోధను మేనఁ బ్రాణముగనువంతదనుక పుడమికి కీడు
కల్పదు. అందుచే యుద్ధము సిద్ధము. నేను కయ్యపుశకునము లెన్ని

యేని గంటిని. నీవనుత్సాహివిగాకుము చతురంగబలము నాయు-
తము గావించుచు, దొరలను బురిగొల్పికొనుచు, నాలస్యములేక
సమరమునకు సన్నాహము నేయుచుండవలెను."

అని బలికిన విని, వృకోదరులను వామోదరున కిట్లనియె :

"మాధవా! సమరముగలుగునని మమ్ము నెలపికపకును. ఇ-
కునుకీయగు ఛాత్రరాష్ట్రము శమించుకొని రామగారమును దోగిస్య-
ముతో చడవుము. అతులున పాపాత్ములను మదాంధులను. సేవంపు-
నెత్తున కేయలు; వానికెవ్వరును నష్టము నెప్పుడు.

"మాకును వారినిఁ బితామహులగు భీష్ముల విరుచుకం-
గురుకు లేవ్వరు నాస్థానమున నుడొదనుతో నావలకులుగా నిల్చి
చెప్పుము : అప్పుడమ్ములయందు నుపల నొరులు దలయెత్తినాశ
నొంపొరులతోడఁ జెనఁగనేటి ? పెద్దవారిమాటవిని యారాజ్యమును
చంకుకొని యనుభవించుట తగదా ?

"శ్రీకృష్ణ ! శుభముగా నావలకులుగాఁ జెప్పి నీశ్లోచిత
మని తోచునో యట్లు సంభవేయుము. మేమును కొరవులును గలిసి
యుండుట, భూజనులెల్లను హితమును హృద్యమును గలిగించును."

అనిన భీమునిఁ జూచి చిటుపత్స్వ నవ్వి యంబులనాథుఁ డిట్లు
నియె : "ఎన్నడు విక నిలి భీముని కడ కడు వింతలగు మాటలను
వింటిని. ఇతఁ డిచ్చను మాశ్చర్యము నొంచుట యగ్ని చల్లనగుట, భూరి
భూధరము లాధున చెల్లించుటగానె ?" అని సహృదయు యుద్ధ

మున వాయానభద్రుడు కోర్వకయు, గౌరవలను చంపనొల్లకయు, వాక్యైదైన పదపాదైఁ బరిగొల్పఁ దలంచి శ్రీకృష్ణుఁ దడసిపో నిట్లనియె :

“కీచకాంతగా ! యుద్ధము వంటలి నేడకయు, మహోగ్ర విరోధుల ననున బాలిన దర్శింపఁగియు, సుయోధమని యున్నతి నైకని ఏపును, నిజాగ్ర జన్మునకు రాజ్య సంపదైఁ తేయు తలఁపును గలుగు నీ విట్టి యనుభవములైన వాక్యములు కలుగుటొక్కనే ?” అని బానిశో నాగరి “పాపపైగియో యెన్నఁ నెఱుంగని నీ యట్టి వాని! నవ్యకాశో యానిశితనము నింత యలవడి గట్టినాదు.” అనుచు కృష్ణునిఁ భీమునిఁ బొది కలకల నవ్వెను. ౨౨ 13

బాని! దరహాసిత పదముఁ డగుచు భీమునకుఁ బనుడేవ నూనున కిట్లనియె :

“కృష్ణా ! గుంటుకపపు మాటలకుఁ గోవిదు, ‘పాండు వృషాలు పాలు లభించినఁ జాలును.’ అన్న భర్మజమాటలకు నేవడ్డకూడ పను నిడుయము నీ నెఱుంగవా ? నాకప యుద్ధములోఁ బాపెనదు. కృష్ణా ! వాకోలఁది విచారించక నీవును దగునే? భూమ్యాకాశములు కల క్రిందులై పను నేను సుమనాప్రబాషనే ?”

అనిన భీమునకుఁ కృష్ణుఁ తిట్లెను : భీమా ! కవ్యటాల కని వంటనే యిట్లుగదావా ? దుర్యోధవాదల కిచ్చిషములను కలఁచక యిట్లు పిలికెదగుటఁ బొది యిది చందము కాదని యంటినిగాని నీ చేదయు నీవు మును చేసిన భంగులు నే నెఱుంగనే.” అని చెప్పి

మూలపుత్రుడు ముటియూ “పాశ్చాత్యుల గొప్పదనమునకే దన రథమును వదలవలసివచ్చును. నీవు నన్ను గోరి యెంతయో ప్రార్థించెను. కాని నీవేదమును తెలియదు. కాని యుద్ధాస్త్రములను మూలపుత్రుని వల్లగాని వినయమును విజయము నొంటరిగా సంపాదించగలమా ?”

ఇట్లుచివల భీముడు “ఏమిట ? యాపాశ్చాత్యులను నీవును దండియగలై రాజాపుత్రుల కారవ్య సంగ్రామములో భమునకే తెగ్గమునైతి. నాకు దర్పములు తీర్చుచుండగా నే మందఱుమును మిమ్ము మోఁగండి చూచెదముగాక. ఈ సారకు సోయరము. భీముఁ డిట్టి రిత్త మాటలకుఁ గోపించెను” అని యిట్లు నాచునో మెలమోడి యంతః దనినోచక బలమర్థముఁ దలనితో నిల్చునియె. “శ్రీకృష్ణా ! సంధి కుదరక యుద్ధమే ఖటిగ్నివనో గంధగజ ప్రకరము. కుంభములు ప్రహ్వ మిమ్మును తురగకుంతులు భూమి ప్రభువమ్మును, రథములు తుంతునియలగువమ్మును, నీ వాశ్చర్యమమమ్ము రణరంగమున విరవిశారము చేయుదును.”

అని భీముడన దేవతీరవయఁ దలనితో నిల్చునియె : “పావనీ ! ఇట్టిచంతకంబు యెక్కువనీయు కడిందిమిగండపు. నిన్ను తెప్పగా గొని చలువములు లాచదలకు భయముండక మేమెల్లరము చూపువాళ్లం నీదివవారము. ఇదే, కారవనభాగిని సంధికుదర్ప యిట్టింతును.”

అనిన వాసుదేవున కర్జునుఁ డిల్చునియె : “శ్రీకృష్ణా ! చెప్పుదు నీన దంతయు సమాచారముఁదే నీకు తెప్పెను. అదంతయు నీవు వింటవి.

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో
ఈ అభిప్రాయమును
తెల్లము

మీకుఁ జెప్పవలసినది వేరేమి కలదు? అయి
నను వాకుఁ దోచింది చెప్పెదను. 'భృత
కాష్ట్యఁ జతి లోభమాపితుఁడు మా ధాత్రి
భాగము పరిణిచ్చువా? గుర్యోధనుఁడు కూడ దురాత్ముఁడు. సంతి
యేల యగును? కిమిలోడరా! నీవొనింతుఁ బూనిన పనివలనఁ గీడు
పుట్టునా? కానిని నిర్మించిని కార్యము లగుటయుఁ గలదు. ప్రయ
త్నము చేయుట మనవిని; ఫలనీగితి దైవము దోడ్పడవలయును.
నిజముగా లీలామానుష విగ్రహుఁడవని నీ కిపాధ్యమైతి? నైరముతో
ధర్మజాని పరిభవించిని శ్రోహులు వధ్యులన్ని నాశ్వర్య మేమున్నది?
సుజనవత్సలా! గ్రహదార్శిణను నింపింపఁగల వరాధవించినను నైది
యాపివ్రతు నేమిది? విషయములు నిజముగవా! అంబుజాక్ష!
అలవి యెటుగిగ భారతరాష్ట్రలు పొమ్ము పఱచినపాల్లు మా మాని
సమాన చరిత్రనీల వాటిని విస్తరింపఁగల వంతునింతుఁ చెడిపోయెను.
అందుచే నికల్పములు నెమ్మిగా నైనను నొడఁబఱచి మాకును
పారికిని భూమి సగముగాఁగనీ, పొంది పొనఁగి యుండెనునట్టి రెఱుగు
నేయుట కిహమేలు. వానివలన గౌరవమును సుఖమును గలుగును.
ఈ విధము నీకు నచ్చునో? 'ఇట్లు వలదు; మీరీకార్యము నిట్లు
నేయుడని మా కాపఱియుము."

అనిన విని శ్రీకృష్ణుఁడు విజయున కిట్లనియె. "భల్లనా! సమయమునకు వర్తములు కురియనినో? పోయిధముల కృషిసల్పినను ఫలము గల్గునే? మన పోరుషములు ఫలించుకెల్ల ప్రసన్నుమగు

దైవముచేతనే గదా? కావున సంధించుకొని వా యోధిసంకటమును పురుషకారమున దొలుపుచును. దైవశ్రవణమునకును సాక్షాదనుభవమునకును యోధుడు మీ భూభాగమును మీశిష్యు వ్యాసమునే తలచిన వాడైనచో బాల్యమాదిగ వియ్యల సేవిధి నైన చెలుచుట నిం దటి పాపము లాచరించువా?

“ఇవంతయు స్వబుద్ధులమృ. నీకు జ్ఞాపకముండాయుండవచ్చును. దిరాటుని చతురలను విడిచింప నీవు బోయియున్నాడు భీష్ముడు దగ్ధిధనునితో ‘వచ్చినవాడువచ్చినందుట మునునదివిశ్వము గలుగుమని లేమా. రాజ్యలక్ష్మికి పెవలం బలములు లేండును గల్గువా? అయియును గలుగివచ్చును; పరాజయమును కలుగవచ్చును. అయితే యుద్ధము శ్రేయస్కరముగాదు.’ అనియె. వాని కతివి విధముగా నుత్తరముచ్చు ‘మనకును పాండవులకును పొండ్లు కలుగును? నను రాజ్యభాగ మీయను, ఇంక యుద్ధము లేవచ్చు.’

“అ మాటల ఫలము నవ్వుచే పొంగియు నాకష్టాత్ముఁ డింకను విచేకమును పొందడు.

“అతని గుణదోషము లెల్లమును నాకు ధిర్యునిబుద్ధిని బహుత వలయును. అతడు నియోగించివల్లు సంధి చేయుట కేగి వారి బలమును చూచి వత్తును.”

అనిన ముకుందాచార్యో వకులుఁ డిట్లనియె: కృష్ణా! ఒకడు పరకమును నడచివ, మతయొకడు పెయ్య ననుపవలెనే? అ కారవ్రలు

చెడు శత్రువున నిలిచిన నిలుతురు గాక. మనకు క్రార్థమేల? కృష్ణా ! నీ యనుగ్రహమును, ఏ దుష్టహింసల బలమును, భీమాస్థుల బాహు బలమును విలిగిన మమ్ము జూచి వారు గొండల మొండరా? అంతియ గాక నీవు రాయబారినిగా వెళ్లుటయు గార్యము సాధల్యము కాకపోవుటయువా? అనిన నకులుని మాటలు విని సహదేవుడు వాసుదేవుని కిట్టలనియె : “కృష్ణా ! ధర్మరాజును భీమాస్థుని నకులు లును సహింసరాని మాటలాడెదరు. నిత్ర కూడ కాదనక వారన్న ప్రతి మాటకును సుకొట్టట, మఱియు బాగున్నది. అయ్యో ! ఏ మాల్పియ్యని యాచింప జోవుటయా? సుయోధినుఁ డక్కడ? ధూమిలో నగమియ్యు రుక్కడ? ఇంక లేని మహావీరుల్లు దైవ్యమును పొందుట యసూహ్యయు గదా? ఈ దైవ్యమునకు చుట్టాలును మండ్రులును దిట్టరా? ఇతరు రాజులకు ఇచ్చి విభాగము నచ్చునా? ధర్మరాజుని వేడిగా, కృష్ణునిఁడంగఁ జోగా, అథా రరాష్ట్రలు పాలియ్యక చలమున వెనుగుటయు గల్గుటయా? అయ్యో ! కూడింక తీవయ్యనే?

“అయ్యతా ! ఒకసారి ధర్మమార్గమునకు వారియ్యకొనిన నట్టి సంతి పెంపార నేర్చునే? వంకమాటలేల? ఇప్పుడు దురితమొకటి కయ్యము. కొరవసఫయందు నిదే మానిశ్చయముగా చెప్పుము.”

అని సహదేవుడు పలు సార్లకి సంప్రీతుఁడై “ఇతఁడు చెప్పి నది నిజము. దుశ్చరిత్రుఁడైన యా సుయోధినుని జోధింపఁ జోవుట వలనఁ బ్రయోజనమూ లేదు. వైచిత్త్య గౌరవమును తెమను. ఇక్కడ వీరని కాయమునెల్ల సంగ్రామమే ప్రియము.”

అనిన విని రథిశవసులందఱు 'సహజేంద్రుఁడను పాత్యక్షియుఁ
జెప్పిన మాట వాస్తవము. కయ్యమే కర్తవ్యము. భంగము నీరిగొన
వగచా' అనువిని మొదలుగా ఏమే లసిత ప్రకారములఁ దీరా
లాపములఁ గొలువెల్ల నొక్క మ్రోతగాఁ జెలఁగిన యెలుఁగులు నిం
ముట్టె.

తరువాత భర్తృపంథను నిలుపులు తపకు హృదయరాప మొన
నింప, మోమున దైవ్య మొంద పొంచాలి గద్గదకంఠి యగుచు వెల్లుగ
కొరితో నిట్లనియె :

“శ్రీకృష్ణా ! వరమున బుట్టి భరతవంశముఁ జొచ్చి, పాండు
భావనులకు కోతలనై, జనవంశ్యులను జూచి, నితీవిక్రమస్థిరులగు
క్రాంతి కృష్ణునితోఁ పుత్రులను బడసి, సహజమృగ ప్రభుగాంచి
జడ మున్ను చడ యిన్నిటఁ బ్రశస్తి నెక్కి-నదానను. నీవు వచ్చు
భంగపాటుచెప్పుట. సుభద్రకంఠె గాళవముతో సంభావనసేతువు. అట్టి
వచ్చు, ఒక తులువ, రాజసూయాచభ్యధమువఱగు తుచియు పె
పొందిన నేనీచ్చి యీ యేపురుఁ జాడగా సభకీర్ష్యుడు. కులాంగన
నిట్లానదురా ? అసభకు నేకవత్త్రునిగు నిన్నుఁ గొనివచ్చి నొండు
దుశ్శాసనుఁ జాచుచు పతులసంభ్రములై వా యాధుఁ మూని
చిత్తములగతి నున్న వృదు, ముకుందా ! వాచిత్రము విశ్వాసముతో
నిన్నుఁ గొలువవచ్చును.

మాధవా ! నీ ప్రభువు కోతలవక యుహుఁడనిన్ను కాసిగఁ
జేసి నో యమ్మకాపురుషునిపాలికి పతులు పోవగా వీరలతో నేను

కూడ పోయి కోడలికము సేయుదునో, యూషిగము సేయుదునో
నీవే చెప్పుము."

ఇట్లుచిది గ్రామతి బాధురమైన కొమ్ముచీ గ్రమ్మరవిప్పి,
మనమునఁ జొంగు విచారకోషముల నాచికొనలేక, బాష్పములు
గ్రమ్మగ, నిగ్గనలేచి యాత్మనై నల్లని త్రాచోయననొప్పు పెంపుక
లను వలచేకఁబోని గోవిందు ముందటఁబెట్టి యిట్లునియె : "అమ్మటి
ఇది బాష్పసేను వేర్లుడనిలి సగము తెగిపోయి మిగిలినది. కొరవుల
కడ సంధిమాటలు చెప్పుననుయమున విధిని తలచవలయును.

"ఈ పెంపుకలుట్టి యూషిని బాష్పసేనుకనువు పోలిలో నింత
లింతలు తునియతై చెవరి చూచునీయుష్టుఁ గని యుండు కాలుకుగాని
యల్పకార్యములచే పోనునఁబెట్టి చిచ్చాంబది ? ఇట్లు బష్పములు
వడిన భర్తృసంకడుఁడను సేనుకు రాజరాజ పీనుఁడను కన్నారఁ
బూడబాలమైతిమని భీమసేను బాధలులమును, అర్జును విక్రమమును
గాల్పనే ?

"చిచ్చు నూడిగట్టినట్లుగ నింతకాలము రత్నిసతాల్మితో కోడ
మును మనస్సున నిల్పితిని గుచ్చనిగ్రహమువూని జగములఁ గాచునట్టి
తోబుట్టువు నీవును, తేజమునఁ బాల్పిన శక్తలును గల్గి శ్రీకృష్ణా !
దీనికి నాకు పెన్నయఁ బుట్టదు ?"

అనుచు నలుంగు రాలుపడ నేర్పిన యాజ్ఞ సేనిని గృహయత్త
చిత్తుఁడయి నారాయణుఁడు కూరార్చి కూర్చుండ నియమించి, కన్నెరు

దుడవను, చెన్నెటివేణి ముడువను తగువారి వియోగింది, యమ్మాని నితో నిట్లనియె:

“య్యాయీ! నే నుండగా నీ వేల గూఢాంతువు? నాకు వృకోదరుడాయ వివ్వచ్చులను నోచుగాగ ధర్మమతు ననుమతితో నీవు యెచ్చునట్లు శత్రుసంక్షయముఁ లేనెదను. సుధి కాను గుర్రాత్మ లగు కొరపు లంబ్వి యిత్తురా?

“లలనా! ఊరడిలము, నీ యేచ్చల కొలదియె కురువృషాల పుత్రు కళత్రముల యేగ్గులు. ఇది న యేచ్చలను నీవు కలకల నవ్వుచు వినుచు కాలమైనది.

“యనుమహిష ఘంటికానాదము వినుఁ గాగుచున్నము గల కొరవులకు సుధికార్య కాంతవచనము నివ్వమిలగునో? పాంచాలీ! వినుము. కిపుక్షయముఁజేసి యుజ్జ్వల పుష్కలస్మిధమతులైన పాగు కుమారుల యధికవిభవమును నీవు జూచెదవు. నీని కెంతోకాలము పట్టును.”

అని ఊరడిల కురీక్ష విని గ్రాహి కలతఁజేరిన మనోగతి కలదై యేచ్చుడిగెను. అప్పుడు వల్లనూడు గోదించునితో నిట్లనియె: “శ్రీకృష్ణా! పాండవులును భారతరాష్ట్రములను చుట్టుటకమున నీకొని యావ. కావున నుభయపక్షములకు నుదితమగు హితమునొనర్చుము. భర్తాభ్యసంగతముగ ధర్మతనయుడు చెప్పినట్లు వివక దుర్మతులగు నా కొరపు లధర్మకృతత్వమలగునో బాని ఘటమయగునో భగవంతుఁ డెఱుంగును.”

అద విని శ్రీకృష్ణుడు "కారఫలమును మీకును హితమును
 ప్రీతియును చేయఁగోరియే నేమి భృతరాష్ట్రుని కడకుఁ జొవును
 న్నాను." అనెను. అంతఃకర్తృఁడు శ్రీకృష్ణుని యా భర్తృవచనములు
 విని చిత్తమునఁ గాంగి 'అపహం! ఇతి చేయుము. నున నిశ్చయ
 మీదియ' అని శారద్యము నిశ్చయించి, గోశక్తి నిరూపించి, వారాయ
 నుని జూచి "నీ కష్టతనూ రోహితీగదా! ఎన్ని లేవతి. నీకుఁ జంద్ర
 తారాలలములు గలవు. గమనముగఁగి లేవకవలెనా మేలు; కయన
 మగుట లెప్పు' యని చెప్పి, విష్ణునికుల కథఁడు సగౌరవముగా
 నియ్యకొనియె. పాండవాగ్రణ్యం గొంపును గలంగఁజూచి యెల్ల
 వారును మీద 'అది యిట్లుగాక' అని భోగి, తరువాత తానును దమ్ము
 లును, పాంచాలియు, శరీవారగును నుచితప్ర శారముల నిజనివాస
 ములకుఁ బనిరి. గుణువాఁ గడుజోడఁగవున కృష్ణుఁడు కాలోచిత
 కృత్యములు నిర్వహించి, సూక్ష్మోచా ద్విసేసి, లగ్ని సమాగాధన మాచ
 రించి, భరణియరులను ప్ర జామపూర్వముగా ప్రయాణవాసప్రముఖ
 పూజానిశేషములచే గ్రీతుఁ గావించి, వారల యాశీర్వాదములఁ
 బడసెను. తర్వాత వాక్యకిని రావించి: "మన ప్రజలలో మా ద్విపా
 పురికి రావలసిన వారిని సిద్ధము కిమ్మని నియోగించి నీవును కయ
 న్నగా యేతెమ్ము." అని తిరిగి "సాత్యకి! దుర్యోధనుఁడు దుష్టాత్మ
 కుఁడు. అతని అనుయాయులును గుణిలబంధులు. శాపున చక్రగదా
 ద్భాయుధములు రథమునఁ బెట్టెంపవలయును." అని చెప్పి కనిరి,
 సమయజ్ఞతను పొడఁపూపి నిలుచున్న వారుకునిఁ జూచి తేను పూవు

నియోగించె. అతడును మణిగల ప్రభావతల బాలుకును నరకమును వచ్చి తైబ్యమస్త్రివ తేకుపుష్పవరాహకము అవలకు తురిగములఁ బూర్చి, గరుడధ్వజమెత్తి, తెచ్చిన పుంపరీకాక్షులును శుభసూచకముల గైకొనుచు, పుణ్యాంగవలు సేహాలుక రథిగుధిలోహించెను. అప్పుడు ధర్మపంపనుడు హరి కిట్లనియె : “నీవు వచ్చితి వనిన కంటికి ప్రాణము వచ్చివచ్చును. మాయందరి మూలగా నా చరిత్రచరిత్రకు మ్రొక్కి కుందిన యామె చిత్తము నొప్పితియ్యును. మణియు గురుడు బాహ్నికాది కురువృద్ధులును నుహ్వాచ్ఛాంశపులును క్రితిఁ బొంద నుచితమగు రీతిని ప్రణామానులఁ జెప్పితి ననుమఁ. అనఘా ! వినుచుఁడు మధ్యస్థుఁ డగు హితుడు. నారు మూలగా నతని నాలింగనము సేయుము.”

తర్వాత అర్జునుడు : ‘ధర్మజఁ డనిష్టుఁ సగము రాజ్యమును మా కిచ్చుటకు సమ్మతించిన సరియే. శశోయిననో’ ఇ యక్షుని ననున్న యందరిని సపుత్రమిస్త్రీయుగ న్నొచ్చి పాతును.” అనఁగా వృకోదరుఁడు మిగుల సంతసించెను. నకుల సహజేయులను బానిసంతసమంది “నెయ్యమో కయ్యమో ఏదో యొకవిధమును పరిష్కరించి తడయక రమ్మ” అని యయ్యమనితో ననిరి.

ఇద్విధములఁ బాండుపంపను లందఱును గోవిందవకు వలయు మూలలు సెప్పి, అతనిఁ గొంగరించుకొని, యథోచిత ప్రకారమున ఏకొని వలగొని మగిడిరి. కయలవాఁడు గడలిపోయి సూర్యాస్తమయసమయమున కుశస్థలమును విజయవచ్చు డందలి విప్రులెల్ల

రెడురుచచ్చి, నిజనివాసములకుఁ జనుదెంచవ ప్రసన్ను వడమఁ దగును
విశాలరమణీయైన బహిరంగగమన పటకుటీర ప్రకర మెత్తించి
విడిసి, తగువారును బాచును వారల గృహముల కరిగి, యథ్యాగత
పూజలు గైకొని, వారిని సంభావించి విడిచివలకుఁ బోయి సమయ
సముచితవృత్తిఁ బ్రజ్ఞ ర్పిల్లుచుండె.

౨

అంత నక్కడ శారవక్షీతీశ్వరుడు శ్రీ కృష్ణాగమన వార్త
విని యాక్షణము గాంగేయ గురు విచరులను, సుయోధన సంజయ
కర్ణ సైంధవ శకునులను విలువబంచి, నందనునితో నిట్లనియె :

“కృష్ణుడు పాండవ కాశ్వాసముగా మనయొద్దకు వచ్చు
చున్నాఁడు. నేను కుశస్థిలమున విడిసె. లేచిండు వచ్చువని వింటివి.
ఇట్టి యాశ్వుర్యమునకు గలదే ! సర్వలోకాభిగమ్యుడగు నయ్యుజుడు
భావువకు మన సుభిగమ్యులమైతివి. మన శిరశంబును బెంపెయ్యదికి
ఆతఁ జెప్పరివలన సంతృప్తుడయ్యె వారికి శుభమును, ఎవ్వరిచేస
నవాదరము సేసె వారి కశుభమగుటయుఁ దప్పకు. అతనికి వలయు
పూజ లాచరిండుటకు సంవిధానము సేయుము. గృహలంకరగాది
మంగళ ప్రకారము లయ్యింప నియమింపుము. అతని చిత్తమునకు
నీ విభవమును దనమిడి ప్రియమును దోచునట్టి తెలుగున సమస్త
మును సమకట్టింపుము.”

అనిన ధృతరాష్ట్రపలుకులకు గురుదండవ భీష్ములకును సంత
సిల్లి కొనియాడిరి. గుర్రోధినులకును 'బిల్లు అసుగాక' అని పరిచార
కుని పిలిపించి ముదమున "అలుకుడు, గవ్వరమున ప్రస్తావనెట్లుండు,
కుంకుమచూర గోడలు పూయులం, పెచ్చుపొడిమున మణిదాసుకి పూలు
గట్టుడు, నగల్గెలను శోభిల్లు ఎలకారము సేయులం. "వాగుదే
వుడు లేకటికి వచ్చును; అంతకు మున్న గుంజయు గావించవల
యును" అని పనిచి, పురమున నుత్పాదము పోలుడిని నియోగించెను.

అట్టి యెడ వాంచిసేయులం విహారున కిట్లనియె :

"అనభా ! వివిధ మణిగుయ రసములును, జనివాశ్వములును,
భద్రసామజములును, రత్నవిభూషణములును, దాసేనివసాములను
గృహమున నే నిపుడు. మనయుంట నుయోధను గృహమున చొక్కా
నను నిలేవమున నెయ్యది యాతని చూడ్కి- కించునో యదియెల్ల
గౌరవమున నీయవలయు." అ. అని వినురుఁ డిట్లనియె : శ్రీకృష్ణునిఁ
బ్రీతునిఁడేయకంటెను హితకృత్యముగిటి గలదే ? వీ కలఁపు నాకు
తెలిసినది. నేప్పుడో కొటి లంఛమిచ్చి యాతనిని సంప్రీతుని కను
కార్యగత భేదముసేయఁ జూచెదవు. ఎంతటి జేలపు ! నుమేదనకృత
కును భవరాసులఁ జూచియు నాతఁడు పార్థుని వినుచునే ? క్రీడి
భక్తియు, నవ్యుతు పెంపును నీ వెఱుంగవే ? హరి కర్ణుడును ప్రాణ
కుల్యుడు. మీ మాటలును సంభావనయు నీతనిని మచ్చుగాకు-
చునకద కరఁ జేకార్యమునకు వచ్చుచున్నాఁడో యాతని వందించక
చేయుట యాతని వియము కష్టపది చేయునల ?

అనిన విని నుశోభ్యధనుఁడు తండ్రి కిట్లనియె : “వినుదుఁడు చెప్పి నది నిజమే. కృష్ణుఁడు తుదకు పాండవులతో చేరినవా ? ఈవి 113 సమయమా ? పాండవు లడిగినది యిచ్చినచో గౌరవులు పెరిగిన లోకు లనరా? శ్రీకృష్ణుఁడు పూజనీయుఁడగు, అది నే నెఱుంగుచును. అయినను ధనము లిచ్చుటవలన ననవతమము వచ్చును. దానికలన పెరులు గర్వించుదు. ఇట్లు పగయడఁగునా ?”

అంఘా భీష్ముఁడు భృతరాష్ట్రున కిట్లనియె : “మీరిచ్చినచో విధముగాను, నీయకపోయిన మరొకవిధముగాను తలఁచువాఁడా కృష్ణుఁడు ? పుత్రా ! వినుము. అతఁడు సేయఁజూనిన పని తప్పింప రాదు. పాండవులఁ దేర్చుచు కృష్ణుఁడు వెళ్ళుగఁ జొచ్చిన మేలు. అయ్యచోవునును ననువు సేయుము. నారాయణుఁడు వెళ్ళునట్లు మీ రెల్లరు వినిన సమ ప్రకారములును జరిగెనును.”

అనుటయు నుయోధనుఁడు భీష్మున కిట్లనియె : “పాండవులకు రాజ్యమునకును సగముపాలియ్యని వారి యడిగినచో నేనియను. అది యిట్లుండనిమ్ము. నేను మోక కార్యమును సేయవలఁచితిని. అది వినుము. పాండవులకు జనార్దనుఁడే యేడుగడ. అతనిని బట్టి బంధించిన జెక్క-యిదిగిన పులుఁగులఁజోలె వారు నాకు విధేయులగుచును. పాంచాల యాదవాదులైన తడియ బంధుమిత్రులు నావశమున వర్తిల్లుచును. సమ ప్రదేశములను నేన యేలుచును. దీనికి దగినయపాయ సహాయముల ననువు సేసెడ. నీవింక నేనుచెప్పెదవో సుధమూ.”

అనిన విని యతిభోరమగు పవ్వచారమునకు పమాత్యసహితముగా సంతప్తచిత్తుడై వైచిత్ర్యవీర్యుడు కొడుకుని నిట్లనియె
 “పిశూపా! ఇట్లుంటి జగద్దోహము. ఈమాట మిఱపుము. మాతత్యమును, మాహాత్మ్యమును, భర్తృత్వాహమును అబాధ్యతకు కారణములు. అయ్యో! అతని రాక కురువంశమునకు నిదాపాదించునో? ఓరీ పాపాత్మా! శ్రీకృష్ణుడేమి చేసెనని యిట్టి సుర్ముష్టి తలపెట్టితిని?” అని యవచ్చెను.

అప్పుడు గాంగేయుడు భృతరాష్ట్రునితో నిట్లనియె : “సీకొడుకు ప్రాణగోష్ఠమైన కార్యము సేయఁడలఁచె. దామోదరు నిట్లు సేయఁజూచెనని కానుని ప్రధానులును వినాశముఁ జొందాచురు. ఇది సేసినను, సేయకపోయినను, పమ్మహాత్మునికే నీయవకారమును తలపెట్టిన దుష్టాత్ములు పష్టాత్ములే యగుచును.” అని పలికి యేనిట్టిదాని వినఁజాల నయచు యెగము గంటుపెట్టుకొని దిగ్గజలేచిపోయె. భృతరాష్ట్రుడును దుర్భేధునితో “ఇటుంటి కొఱగాములు మనమునఁ దలఁచుటవలన చేటువచ్చు. ఇట్టి విచారములుదుగుము” అనిచెప్పి యాతనిని తక్కినవారిని పోలుచు

అట కుశస్థలమున శ్రీకృష్ణుడు దశ-దీపాదుల సగారవముగ
 ననుచు గజపురికి గడలిరా, ధృతరాష్ట్రుడు క్రోధ భీష్మాది బంధుమిత్రు
 లను, కురుకుమారవర్గము నెదుర్కొని కొనితేరి
 బులైంచెను. ఇట్లు దుర్యోధనుడు తొలగుదుడుదశ-
 ఎల్లవారును మూర్ఖుడి శోభనచంద్రార్థములు ననుకట్టి,
 ధృతరాష్ట్రుడు ననుచు నెదుర్కొనిరి. వాసుదేవుడు
 వారలవందల వయ్యె తెలుగుల సభావించి, నను సైన్యములు దన్ను
 బరివేష్టించ గజపురము పొచ్చి రాజమూర్తమున వరుగు నవసరమున,
 నిరుగిలగుల రమ్యహర్మ్యములపై నిలిచి యాదు సంగవాజవములు
 పుష్పములు సల్లిరి. ఇతలవృద్ధుడును పోరలోక మూలోకన కాతుక
 మున రోసరథము గదిసిన, సంపదబడియు వేత్రహస్తల వారించుచు,
 నారాయణుడు సన్నర్థమందగమనమునఁ బని, మణితోరణమందర
 మగు రాజమందిరద్వారము ప్రవేశించి, కత్కాయంతరములు గడచి,
 యేనుగుల మొగపాలజొచ్చి యభయముజిగ్గి, యెల్లన నడచునప్పుడు,
 ధృతరాష్ట్రుడు ప్రత్యుక్తావమునీది విచార సంజయసహితముగా నెరు
 క్తి నెను. కొరియు వాతనిఁ గొంగిలించి, యచట గల విరురాది శిష్టజను
 లను వాదరాద్రిబంధువృష్టిఁ జూచి చరితంభసంభావనము లొనర్చెను.
 తరువాత కృష్ణుడు సంభాషణములకుఁ జొచ్చి రాజునకుఁ దియ్య
 మొసఁగెడు పూజావరములను, బంధుమిత్రులకు నియ్యంపు నలుగు
 లను కుమారులకు మేలములను నింపుపుట్టించును కొఁబోక పెపు

నిలిచి పుండరీకాక్షుడు “విదూరుపదవమువకుఁ టామెదను” అని పలికి యాంబికేయు ననుమతివదలి యరుగ, విదూరుడు ససంభ్రమమునై మంగళోపచారపహితముగా నెగుర్చొని భయాభక్తివిషయస్థి హాసం దములఁ గందధితుఁ డగుచు, గోవిందువకు దేవోపచారముల వనేక ప్రకారముల నర్చనలొచ్చి, కాంక్షేయులకుల మదిగను, కృష్ణుఁ డత నిఁ పాండవుల వృత్తాంతము ననుసమమును నవి ప్రరముగాఁ బెక్కిన యనంతరము కుంఠిపదవమువకుఁ డనెను. అప్పుడు విదూరుఁడు “పీడిర మొనగించెదను” అని తన్నగుగ, పుట్ల చేయింపుమని యాదరిచ్చెను.

పీదవ శ్రీకృష్ణుడు కుంతిని దర్శించెను. అయినయు మాధవు లోడునీడయుంబోని తన కొడుకులఁ దలంచి యడలుపుట్టు నెఱుంగి యేడ్చిన నతఁడు సంజోధించి యూరార్ప న్నట్టేలకు కుంతి పోయి దీని యాతనికి వాసవవివ్యాసవా న్యుపచారముల సేయించి, శిశువీరాచమున నుచిత పీకమునఁ నూర్చుండి, గర్గదకంఠముతో నిల్లనియె

“మాధవా ! నీకిక్షఁ పెడంగుట పాండుసుతులు నీరియందు లును, పుణ్యవరులును తూరవరులునై ప్రసిద్ధిపెట్టిరి కదా. అనకులు కొలువ నుభయముగా నుండు కుమారులు నిర్భవనైన కాననమున నెట్టి దుమఱుఁ బడిరో ! నన్నిటఁ దెట్టి వా హృదయమును గొనిపోయిరి. నేను వడ్డింప నింపార నుడిచి, మెత్తనికయ్యల నిద్రించి కరిబొంపితముల నైతాళికుల గావరవములకు మేలొందు నట్టివారు కంద సూరియు లాహరముగ, పోదలను పుట్టలను వడియొండి, పులుగు

మేకము లజవ మేల్కొనుచుండిరే అయ్యో ! తండ్రి లేని విద్వలు తల్లిని పైతము జూసి పెద్దకాల మివ్వేధమున భంగపాటుఁ బడిరి. పిదప విరటుపాల దానిపాటును సెంకటపాటును నూడ కలిగెను."

అని తన కుమారుల సేనుమరసి గ్రావడిని తలచి, తన యుమ్మరికము లన్నియుఁ ద్రవ్వకొని శోకము పెల్లగొనఁ గొంపోక దిగ రాజెను చిత్తముతో మణియు నిట్లనియె :

"ఇది యెల్లను నొకతల. ఈకడమూఁదేడులును నాకు రావకొడుకులే నవయునుగు మాడుగుదాచుట యిది యొక తలయయ్యె ! అనఘా ! దుశ్శోధనుని నతని తమ్ములను నాకన్న కొడుకులట్ల తలఁతుఁగూని విభేదమెప్పుడు నానుదిలేదు. దీనికి చైవయ పాక్షి. ఇది నిజమైనను, నీవును పొగడవులును పౌన్యముందఁ జూడఁగోరవను. కృష్ణా ! అర్జునుఁడు పుట్టినప్పుడు 'వీడు శౌరవుల రణమున అయింతును; కురురాజ్యమును పొంగును' అని అశరీరవాణి చలిగెను. ధర్మముకలుగునేని యిది నిశ్చయగును. కృష్ణా ! బానికెల్లను నిర్వాహకుఁడవు నీవు గలవుగాక. నీమన్నియ నెచ్చెలులకుఁ జెప్పడు మాటలు గలవు వియము. యుధిష్ఠిరునితో నిట్లనుము :

'వేడికొని కృపలులై కాను పోడిమి యిదియేల ? రాజపుత్రులు తమపై వాడిమివచ్చిన నిప్పులు వేడిమి సెడికట్లగును.

ధీమార్జునుల కిట్లని చెప్పుము :

‘రాచకూతురు కొడుకు నేలగాయనో యట్టిపనికి నుదిత
మైన సమయం మొదలెను. ఇంకఁ జడయుటొప్పుదు. అట్లు మీలోన
ర్పవితో లోకము విమ్ములను పురుషులనరు’.

‘భుజులమున జేరించుట నిజభర్మము; మెత్తఁబడుట నిం
ద్యము’ అని మాద్రేయులతోఁ జెప్పము. కృష్ణా! పాంసపుత్ర్యము
నీవు చెప్పినట్లు వినువారుకదా? ఎట్లైనను వాయులఁ జూపుము.”

అనినఁ గృష్ణుఁడు గుంతి వదునయించి యిట్లనియె: “జేనీ!
సుగుణపు; పుట్టినింటికి మెట్టిక యింటికిని వేర్చిఁజెచ్చిన ధన్యపు; ధీమతు
అట్టి నీవే ఈవగల వడఁచఁజాలనిచో భవి నవ్వరోర్వఁగలదు? నీ
తనయులును కోడలును సేనుమున నువ్వారు. నీకథితభక్తిపూర్వక
ముగ వదుపాకరము లొచ్చిరి. నీకొడుకులు వీరసుఖమునఁ చిక్త
ముల వాకొండ్లెరురు. ఒండుసుఖములు సేకొనరు. ఉత్సాహముతో
కేత్రకులోత్సాదన మొనర్చి, సామ్రాజ్యము నొంగి పుత్రుల సుఖ
మొను ధూతువుగాక ఊరడియు.”

అన విని మోముచిచ్చుచు మూరారికి గుంతి యిట్లను: “పాండు
నందనులకుఁ దండ్రియును, గురువును, బైదమును నీవేకదా! నీవేది
భర్మమును హితము నని విధింతునో దానివే వారాచరింతును. నిన్నుఁ
తేరినవారి కావడయూహనా? మాధవా! వారలతో యేలగి కొరపు
లకును మఱి సమ సైనికములకు నేడు గడమియి.”

అనిత ప్రపన్న వడఁచుచును నట్టివి గారవించి, ధూమంత్ర

గము సేసి, తదావాసము వెలువడి, తపరాగై యలంకృతమైన
 దుర్యోధను మందిరమువకు కృతమృతి పాత్య! సమేతుఁడై పోవు
 గోవిందునిఁ గని, తడియ ద్వారపాలకులు సంభ్రమమునఁ బఱచి
 యతని వెలఁగించి, తపినుమతమునఁ బఱకెంచి రాసుకొని కన్యైం
 తరముల సంతిచి నెడగలుగ బడియును, పుయమునఁ దోడ్కొని
 వనిది ఇచ్చునుబవిధుఁడను, కైలాసశిఖరాకారమగు సౌధమున
 బాష్ణిక భీష్మ క్రొని ప్రభువులు, కర్ణ కనుని సైంధవాచులును,
 దుశ్శాసన వికర్ణ దుర్యుధ్రముఖులును, మఱియు ననేక దేశాధీశు
 లును పరివేష్టించఁ జేరిరిగదా నని హాసవాసీనుఁడై యున్న యెడకు
 బనునప్పు డా సుయోధనుఁడు సహచారముగాఁ బ్రత్యుత్థానము
 సేయఁ జేరవదిలి, యాలింగవాచ్యపచారముల వాచించెను. తర్వాత
 మాధవుఁడతఁ డనుచుఁగఁ గనకమయోష్మత పర్యంకమునం దధి
 స్థించెను.

తపసంతరము నిశాసవాసీనులయి తప యుగమున చూడ్పి-
 నిలిపియున్న దుర్యోధనానులతో మాధవుఁడు మధురసంభాషణములు

శ్రీకృష్ణుడు సేయఁచుండెను. అట్టియెడ భోజనాది సవర్యులను
 దుర్యోధనులతో గుఱించి చెప్పుచు సుయోధనునితోఁ గృష్ణుఁడు తా
 సంభాషించుట పక్కతో గుఱువనొల్లనని చెప్పుటయు, నతఁడు

కృష్ణా! నలుదెఱుఁగులగు నన్న పాపములకు మే యెడఁగూర్చియుంటి
 నీ పుతయోగింప నొల్లకుండుట తాంధవమువకు నీతికిని బాహిరము.
 కారవులకును పాండవులకును నీహక్కుచూచు నీననెప్పుక ధర్మా

చారుడపు. ధృతరాష్ట్రపతుడు ప్రియమైవవాడవు. ఇట్లయ్యి కుడవ ననుటకుఁ గారణమేమిది ?”

అనిన సుయోధనున కుపేక్షఁజిట్లనియె : “రాయబాళు లక్కడని, వచ్చినవని కాక మునుపెదిరియుంటఁ దినుటకుగాని, కొనుటకుగాని, వస్త్రములు గట్టుకొనుటకు గాని గడఁగుదురా ? ముందువచ్చిన కార్యమును తీర్చి పిదిప నన్నియుఁ జేయవచ్చును.”

అనిన సుయోధనుడు కృష్ణున కిట్లనియె : “కమలనాభా ! చేగవడుట మేలా ? కార్యము తీయును, తీరకుండును. వాని నెఱఁగు తగిన యుత్పదాదవలెను. నీవు వచ్చిన వాడవు మాయుంటఁ గుడిచి కూర్చుండి యెల్లవనులుఁ జెప్పుట యొప్పుగాక, కుడువనొల్ల నఁ జగువా ? దీనికి కారణము నాకు నెలియదు. విచారింపక పలికితిని” అనిన కృష్ణుడు మందస్మితముతో నందఱును శలయఁ జూచి భాగ రాష్ట్ర కరము నల్లన కేల నమర్చి “ఇట్లమాటలు నేటపరుపవలయు నేని వినుము” అని యతని కిట్లనియె :

“ప్రియముతోఁ దిలిచి పెట్టెను కూడు తివఁడగినది. అట్లుగాఁ జేయను గౌరవమును బాటించక యాపదయందుఁ జక్కువడిన కష్టమ బాగోగుల నారయ నిలులేవప్పుడు తొరకు కూడయినను నొక విధముగా మంచిదే. కాని నీవు మామొదఁ ద్రియుండవు కావున మాకో ధైర్యము కోల్పోయి యాదించు నంతటి యాపదయు నే మాత్రములేదు. అంతియకాక పగవారియందు నమ్మకము తిన్నను ననుమాన మగును. తాదనుఁ బగతురకుఁ గుమివఁ జెప్పఁగఁ జగదు.

శరీరమునకు నెప్పు డెట్టి వికారము కల్గునో? పాండవులు నాకు ప్రాణములు. నీవు వారికి పగతుఁడవు నిష్కారణముగ బాల్కము వాటినుండియు కొంతయులకు కీడ యాచరింతువు. వారు పుణ్య కరులు; నీతోడిఁ బుష్టువులు. వారితో నీకు వైరము లేకునా? ఇట్లున్న మీ యందఱ యన్నములును దుష్టాన్నములు. విదురునియన్న మొక్కటియ భోక్తవ్యమని నిశ్చయించితిని. కావున నందు భోయె దను అని చెప్పి యజ్ఞపతి యనుమతి నేయ, నందఱను సంభావించి విదురుగృహమునకుఁ జొరయెను. విదురుఁడును సంక్రమింపి హ నిశ్చల భక్తియుఁ ది హరికి మిశ్ల నము గావించి, భవవిచారముగ పుండరీ కాక్షుఁడును, దమ్ముఁడనుఁ దానును చతుర్విధపృథ్యాన్నముల నాక గించిరి. ఇట్లు కృతాచారుఁడైన హరికి విచారుఁడు అందఱ చర్చావ్యర్థ నములాచరించెను. అంత రాత్రియగుటయుఁ దగిన యభ్యంతరముగిర మున హంసమాలికాశల్పమున కృష్ణునినిది యతనికడి నుచితా సవముననుండి విదురుఁ డిట్లనియె :

"కృష్ణా! ఇదియొక పెద్దకార్యముగాఁ బూనివచ్చితివా? దుర్యోధనుఁడు దుష్టబుద్ధి; నీచుఁడు; దురభిమానధనుఁడు. అతఁడు నీమాట వినునె? భీష్మశ్రోణుల లావుఁ జూచి యతఁడు గర్హించి యున్నాఁడు. కర్ణుఁడ శక్తిఁడై తనకు విజయము నిచ్చునని యెంతయుఁ బొందుచున్నాఁడు. నీదిట వచ్చుట వినివచ్చును భారతరాష్ట్రంబందఱుఁ గూడబాటి తమలో యుద్ధమున నిశ్చయించుకొనిరి. దిగ్విజయము నాఁడు పాండవులచేత భంగపడిన రాజశిల్పరు వారిని నూడిది అట్లు

గుట దుర్యోధనుఁ గండుమిగిలియున్నవాఁడు. సంతి కానేగదు. వారల కండఱకు ప్రాప్తకాలమయియున్నది. ఇట్లు తమెఱుఁగని దుష్టాత్ముల వడుమఁ గూర్చుంటయు, ఎవ్వరిగలి విత్తులఱచు నీటిది యుటపులకు ఎంతగొత్తి మూలుసెత్తుటయును నొప్పును. వెదగు లగుటచేఁ గార్యవచనము తెలుంగరు. మొఱియగుటచేఁ గ్రతాప భాషణములకు నెఱవరు. వారిలరలఁపుఁగింను సీనుహాసీలగుప్రభావ బుద్ధి పోరుషములను నే నెఱుఁగుచును. అయినను వాంఛకేయులుప్రప్ర స్నేహమునకు నీమీఁదిభక్తిచి 'వృషభుఁడ పచ్చెద; అండుబోవలదగు.'"

అనిన వాసుదేవుఁడతని కిట్లనియె :

"నీవు నీ వివేకమును, వాక్రియు నెఱవీరివి. శక్తిదంష్ట్రులవలె హితము నెప్పిరివి. వారాక తెలుగుఁ జెప్పెద, దాని నాలకించి యేమిసేయనగునో నెఱవము. నీవు చెప్పింట్లు చేయుచును. మహాగృహ సుయోధను కొఱగమియు, వాతనితోఁ గూడివి బృహద్రథులవఱుఁ బగ మనమున నిడికొని యుటయును, సంతి పోసఁగదనియు నే నెఱుఁగుచును. అపభుచరిత్ర! భూమివంతను తలక్రింగునేయు మరల సంగ్రామ ధోళమును మూర్చుట పుణ్యములేదా! చుట్టములలో నొప్పుమి పుట్టవపు డడ్డవడి, వారితోఁ గొట్టుచియును దాని యుడుఁ పఁగఁ జూరకొన్న వానిని కర్మకాండవిదూరు స్మరకవృక్షని చెప్పు చును. కావున నీ రెండు తెఱంగుల వారికి కాలి గావించుఁ బ్రయత్నము సేయుచును. ధర్మార్థపహితమైన మాటలు మెల్లలిపవ సహితముదగు

నుయోగమునకుఁ జెప్పెదను. తనకును, పాంశవందనులకును, లోకము నకును, హితమైన విధమాన మంచవలెక చెప్పెడి పన్నుఁ బొందవల వాఁడని శంకించి యాతఁడు వామూట విమోచయ్యనేనియు మేలకాక, ఇట్లు పొచ్చి చెప్పకున్న 'లాష్ట్రదమ్ములు దమలోపంబారఁ గృష్ణుఁడు వారించక యుపేక్షించె. తనచేతఁ జక్కఁబడదా' యని యజ్ఞులైన జనులొడుమరు. ఎల్లభంగులఁ గాగ్య మాత్య లియ్యకొనువట్లు చెప్పె దని. ధార్తరాష్ట్రులును దమకు గ్రతుకు నేరునైన నావలుకులు విందురు. వినఁ నీవు తలఁచి. చంపమాఁ గుణువలై కలఁగఁబాటివ వారు నా మందఱ నిలువఁ జాలునలై శి' అని పలికిన, విడుదుఁడు 'అట్లుకాక' యని సమ్మతించి, యామంత్రముసేసి నిజశయన స్థానమునకుఁ జనియె :

మఱునాంపదయమా కర్ణ శకుని నుశ్వాసన సహితముగా నుయోగముఁ జేప్పని దోర్నయెను. ఇట్లు కొంతసేపు సల్లాపములాడి భృగరాష్ట్రుఁడు బంధుఁడై పరువ పరిజన సమన్వితుఁడై. చేరోల గమున నుంట నెఁగించి, ప్రయమున స్కంధులైన తేరెక్కి, భేరి శంఖచామర క్రముఖ శర్ర చిహ్నములతో వెడలి గరుడ భస్మము గ్రాల, కృతవన్ని పాశ్యకులక రథమువను, దుర్యోధవాది చతుష్టయము నొక రథమువను, బాహ్వముల రాగా పాదు లకుఁ గన్నుల పండువనురు రాజమందిరద్వారముసేర పరుగు నప్పుటి యులివునకుఁ గొలుపువారెల్లరు సత్యత్సుకులై యెదురు చూడ, రథోత్తము నవతరించి, యరవిఃకవాఖఁ జెరురువచ్చిన విషు

రుని కరమును, తమ్మునిచేయును తన రెండు హస్తములఁ బట్టి వదలును. అప్పు డతని సమీపమునఁ గొరవులు రవిస్పర్శిఁ బారాగ్రహముల చందమగుచుండ, తేజోరాశియగు రాజీవాక్షుఁడు సని, తనకుఁ బ్రత్యుద్భావము సేసిన కురురాజును దొరఁడును పథిసందించుచు తనకై పెట్టిన మణిమయ కవకోష్ఠకవితమున నిల్చెను. అంత సంగతి మమున నుజ్జ్వలములై వారచాది మహామునులు తోఁచిరి. ఇద్విధమున సన్నిహితులైన యయ్యభామునులఁ గురువితామహావకుఁ డాచి వారాయుఁ డిట్లనియె :

“మనలఁ జూచు చేడ్కును మహాత్ములైన వారచాది మునులరుడెందినారు. వీరి కర్మచాడ్య విధు లొనరింపుము; సత్వగముగ వాసనము లిడఁగఁ బురువుమా. వీరలు సముదితాసనముల నుండక మనము కూర్చుండుట దగవుగాదు.” అనిన కొలువువారెల్ల సంక్రమాక్షర్యములతో మునులను చూచుచుండ, భీష్ముఁడు పరిచారకుఁ డనిచి కవకమణిమయాసము లనేకములు తెల్పింప, వార లరుగుడెందిన, వారలకు నిమగ్నిఁగిరి, యాసనాస్థి పాద్యాది విధులఁ బూజలంఘయిరి, కృష్ణుఁడు కూర్చున్న పీఠప, భృతరాష్ట్రుఁడును తగ్గిటివారును మచిత ప్రకారముల నమ్మునింపులకు పథిసందాము సేసి నిజాచీనులైరి. చాళాసరుఁడును వివింశతియును గడ్డియ లిడ పాత్యకియును కృతవర్మయును కృష్ణుని యరువంజలను కూర్చుండిరి. కర్ణ దుర్యోధనులు చేరువ నొక గడ్డియ నుండిరి. నిదురుఁడును మణిపీఠమున కృష్ణుని పెనుకదెన నుండెను.

గాంధారరాజ నిజవృత్త పరివృత్తుడై యొక విక్రూప నుచిత పీఠా
సీనుడయ్యె.

అట్టి సమయమున వాళొలుపువాడు నిశ్చలముగ కృష్ణుఁ
జూచుచు సవశముదాశాంతచిత్తవృత్తులై యుండిరి. అంత ముకుం
దుడు జలదన్వనగంధీత వెలుగొప్పుగ ధృతరాష్ట్ర భూవిభవ

శ్రీకృష్ణుడు	క్లిగ్నియె: "జననాథా! నీవెఱుంగని ధర్మములు
ధృతరాష్ట్రుతో	గలవె? భారతానందయము ప్రియమెంప తగవును
సంభాషించుట	సీతమును తనవారికిఁ జెప్పునగునని వచ్చితిని.

పాండవ శౌరవులు క్షిరోదకముల గతి నొడగూడి మనుట చుండితి.
కురుమూర్ఖ! నీకు వారును వీరును నొక్కమాట కాదె? భరతకులము
ధర్మమును, పాడియును, సత్యమును, పాత్రును, పెంపును, కరుణయు
గర్వియుండువనగా నుతిఁ గన్పడి. అంగలో నీవును సీతమ్ముడును
సంగ్గోత్తరులరు; ఏతవయులు యశోదురంధరులు; శుభశీలురు.
ఇప్పుడే సుచరిత్ర క్రమమును తప్పకుచే? కురువంశాగ్రణి! ఈ
సంశమునకెల్ల నీవ కురువపు. ఇందెవ్వరెల్లించినను, కీదైనను మేలైనను
తుదకు నిన్నే చెందును కాన సద్భావ మరసి యెవ్వధమునైనను
లోనిపాత్రును, పరివృత్తమును జనన్త్యమగునట్లు కారించుట నీవిధి.
సుయోధనాదులు సభద్రులు కాక, సంధివలననే తమకు మహార్థ
సిద్ధియగునని తలచక, తమ మంశవర్తన మిది కాదనియైన సందో
బంధుకోటి మనసులు నొప్పించుటకు చెనుడియరు. శౌరవపాండవులు
శౌరత బొందియుండుట నీకును, వాకును, కులమంతకును, నీ కృత

కోటిని, వేయేల యుద్ధయంత్రము మేలు. యుద్ధమొనచో జగత్తు తడిసి మహాపద వాటిల్లును. అంగుచే, రాజా ! ఎత్తునను తప్పు పొందొనర్చుము. నీవు తలచినచో వీరివయేల యుద్ధజనుల సంద అను తీర్పు చెమర్చుడవు.

ఇక పరస్పరజలములంగవా : పాండవుల పక్షమున భీమా ర్జునుల వంటి వరాక్రమకాలు రెండరో యున్నారు. ఇకగ భీష్మ క్రోలులను మించిన మరియొక వీరుని చూపుమా ! ఇంతగును, వీరం దలు యుద్ధమున చచ్చుటకంటె నీ జలములై యందఱును నూడి యుండుట తగదా. జవాధిపా ! ఎత్తునను శాంతిగొనవచ్చును.

“జగతింగల జవవతులు నీ చరణపీఠమును గొలువ నయ్యు వేలా వృతోర్వియెల్ల నేలుట యొప్పుదే ? సరవాధా ! అట్లుగాని నీ వుచేక్షాచరుడవై చచ్చోఁ గారవులకును పాండవులకును మౌనమే కాదు, నమస్త భూప్రజలకును గురత మొనగించినవాడనగుగల్గు రాజా ! కొరవపాండవులలో నెవరు చచ్చినను నీగే గుఱుమగును కదా వీరును వారును వండితులు, విక్రమవంతులు, బాహుగర్వ ముర్యులు. ఇట్టివారు వట్టి రోరాలములతో వ్యర్థముగాఁ జావఁ బోవ నూరక ఎట్లుండవగును ? రాజా ! అట్టి దురంతము గలుగకుండ నీవు రెండుపక్షములవారినిఁ గూడికొనుము.

పాండవులు తండ్రి లేని వీర్డులు. కైకవమాదిగా నీవు వారినిఁ బోషించితిది. నమని నిపాకరణముగ నిగనిడుచుడగునె ? తుఫి

వలకు వారిని రక్షింపుము—పాపముకూడులు నీకుఁ బరమభక్తులు. అందఱు నొక్క-మాటగా నీతోఁ జెప్పుమని నాకుఁ జెప్పిన విధము వినము : “తనవెంపునఁ బండ్రియొక వత్సరములు వివమున వసించి తిమి. కనఁమూడగు నేను జనకదమున వర్ణారవాసము సరిపిరితిమి. మూరండ్రి సమయము పరిపాలించి యేమిద్రాజ్య మెల్లఁదుఁ బడయు దుమని కృతనిశ్చయములపై పడరానిపాపెల్ల విడిచితిమి. తల్లియుఁ దండ్రీయు నెల్ల కుట్టులులును, నేనుగడయును మాకు రాన. మాచలన నేరమి గల్గినఁ గనినీ ‘ఘ్నాకాను, ఘ్నా’ అని చక్కఁబెట్టినది. మేమెట్టి వారమైనను మమ్మును కుశోద్ధవారాలు తలఁచరు. తనయందుఁ జెఱంగు గలిగిన నెవ్వరు గొఱగాకున్నను కులము పాడి నెడక చెల్లదు” అనిరి.

అంతే కాక సభ్యుల మధ్యకించి వారు చెప్పుచున్న మాటలు : “పవిత్రమగు ధర్మమును, దిగులుగను సభ్యమును పాపముచేరకు జాగకుచేరకు నెవ్వరు ఎవ్వరు ధర్మమార్గమును విడనఁజాకురో వానికిఁ జీలు తప్పును. ఇంక ధర్మమును తరింపఁజేయుటకును, సభ్యమును శుభావహముగఁ జేయుటకును నైవమే కలదు.”

ఇప్పుడు దీనికి నీవును సభాసమైన రాజులు నేనునిమొదలో యందును. నేను ధర్మమును నీతియును మున్నియొని మనోవాక్పరకారము లేక సూచించిన సభ్యులకాఁ చెప్పితిని. ఈ తెఱఁగు మీకు మేలు. శ్రోధమాన వత్సరములు విడిచి యిట్లు నేయుండు పాపభక్తు

లకుఁ దగినపాలు మేదినిఁ బంచి యిచ్చుటగఁకు ధర్మమెన్ని కలదో
మీరే చెప్పుము”

అని శ్రీకృష్ణుడు తిరిగి ధృతరాష్ట్ర నుద్దేశించి యిట్లనియె :
“మహారాజా! వారి తండ్రి పాలు వారికిచ్చి నీపాలు నీవును
నీ పుత్ర పౌత్ర వయమును ననుభవించి నుఖులరై యుండును.
ఇది బంధుమిత్ర, సుజనకోటి మెచ్చు విధము. అధిపా! అజాత
శత్రుని ధర్మబుద్ధియు, సత్యనిష్ఠయు నీమొంగవా? మిమ్ముల నెట్లను
వర్తించెనో మొంగువే? అతనికి తగు చేప గలిగియు నిల్లు చేసెను
కదా. ఇదంతయు నీమొంగుచువు. వివను చెప్పెద వినుము. ఇంద్ర
వ్రష్ఠపురము నందుండి పాండవాగ్రజుడు నీకుఁ సెంపునుఁ బోవునుఁ
తేయిగోరి దిగ్విజయ మొనర్చెను. అల్లు మహావిభవముగో నున్న
ధర్మజుని నీనుతుఁడును, మంత్రులును జూడమున నోడించి యతని
సంకుచ నంతటిని గొని యంతఁజూపక సేథలో ద్రుపదాత్మజును
భంగపెట్టరా? బానికి నీహదంబుదీరితి. ధర్మజుడంతయుఁ జూచి
సత్యమును పూని, పదుమూఁడేను లుగ్రదనములఁ గడపియు మీగో
న్నేపాథావమున మెలంగఁ జూచుచున్నాడు. సౌజన్యనిధి! అజాత
శత్రు వతి కాంతరయును, వివయమును, గౌరవమును నేజవవతులకు
గలవో చెప్పుము! అతని కతఁడపాలి.

“మహారాజా! నీసంతానము హితముఁ గోరి నేనింతగా చెప్పి
తిని. నీహనుని యతి లోభమును మాన్చి పాండవులను తెమ్ము.
వారు కాంతశూరులు. నీ చరణ సేవను సేయఁ బూనియున్నాడు.

వారితో సంధి చేసుకొన నిశ్చయింపవేని వారును యుద్ధమునకు సిద్ధము గనే యున్నారు. భూవరా ! రెండుపక్షముల వారికిని నేది శుభా వహమో చానిది నీవే నిశ్చయింపుము."

అన నభ్యులంబఱును శ్రీకృష్ణుని వ్యాఘ్రబుద్ధిని భీరత్వ మును మెచ్చిరి. అప్పుడు బానుదగ్గర్న మహాముని సుయోధనునితో నిట్లనియె :

"పూర్వము దంభోద్భవుడను రాజు తన వీరు వారెవ్వరును లేని కొద్ది, నరనారాయణులనువారు గంధమావన పర్వతముపైఁ దనము సేయుచుండ, వారిపైఁ జని యాహవమునకుఁ విలిచిన నమ్ము సింహులు వలదని యనేకవిధములఁ జెప్ప తిరిసిపోకున్న వారు దర్ప విశికిలితో దీప్రతమనుగు సంపవాన గురిపించిరి. చానితో నతనిసేన హతయయ్యెను. ఆమహాత్ములిప్పుడు శ్రీకృష్ణార్జునులై లీలాత్మకలిత జన్ములైరి. కావున నాదంభోద్భవు చందమున నుద్ధతి వాటించుటయు నరనారాయణుల తోడఁ పోదరుటయు మూడమెలయి యుండను. పాండవులతోడి పొందుపీలు." అనిన యనంతరము కన్వయ దుర్యోధనున కిట్లనియె. తనబలమును, నెదిరిబలమును నెఱుంగక విగ్రహించి మదమెత్తుట యొప్పుడు, అహంకారము పోరుషనాని యొనర్చును " అని గరుత్మాంతుని వృత్తాంతమును చెప్పి మరియు "దుర్యోధనా ! ఎట్టివారికిని నిర్బంధము తగదు. దుర్మావము దుర్దశ నాపాదించును. అందుచేఁ గృష్ణునిమాట విని సంధిగావించుకొనుము. కొరవాన్వయ మును రక్షింపుము " అని యూరకుండెను.

ఇద్విధమున వమ్ముసీంప్రలు పెప్పిన హితోపదేశములదెస వనా
 దరమునెసి, గాంధారీయుడు రాధేయుఁ గనుగొని చేయవ్వరించి,
 బద్ధు " ఏర లింత చెట్టులగుదురే ! " అని చరికి వారల నవలోకించి,
 " మునులార ! మున్ను నిధి యేమని పుట్టించెనో యట్లయ్యెనును;
 గాని యిట్టిమాటలతో నేమిచని ? " అని నని భృతరాష్ట్రుఁ దమ్ముల
 మునులతో నిట్లనియె: " మీరు పెప్పిన బంధుల ననుసరించు పుణ్యము
 నకు నేను నోచుకొనలేదు. నే నేమిసేయుదును ? నా ముఖమునఁ
 గార్యము నడువదు. ఏమి సేయువాఁడను ? " అని తిరిగి కృష్ణుడుదేశించి
 " అథభా ! నీవు చెప్పిందీ యిహాచరములు గలుగునట్టి విధము. కాని
 నా నందనుడు మంతబుద్ధి. నీవో చుట్టచువు; మహాబుధావుఁడవు;
 దయాహృదితుఁడవు కృష్ణ ! ఎట్లైన ననునయింది ఏనిచేర్చనే ? "

అనిన మునుండుడు దుర్యోధనునితో నిట్లనియె: సుయో
 ధనా ! విదులతరమగు వంశమున జన్మించితిని. ఎల్లగుణముల పెను
 నుఁడవు. ఏ కి మరాగ్రహముచిరమే ? ఇట్టి దుర్జయవృత్తి కలువ
 లకు తగునుగాని ఏ కుచిరమా ? పుత్రులు, పనుకలు, కలులు
 ముష్కభమునఁ బోవకుండఁ దండ్రియు బంధువులు నొడఁబడునట్లు
 ప్రవర్తించుము - అల్పబుద్ధుల దెడమాటల హాసించుము. అట్లు
 చేయుటవలన దోషము సంభవించును. పాండుపుత్రులు పాండిత్య
 కార్యుద్యమము, భృతరాష్ట్ర బాహ్లిక భీష్మ ద్రోణులు పాండవులఁగూడి
 బ్రదుకుటయ దేలని కలఁచువారు. సుయోధనా ! అసత్యలోభమున
 నీరియగునే ? అఁ గొని మిసింగినిన అలమువచ్చునే ? శకుని కర్ణ

దుశ్శాస్త్రము ముక్తితము గార్యతంత్రమునె ? తోడబుట్టిన భీమపాత్రుల
 పరాక్రమము నొల్లక బలహీనులగు నితరుల తోడ్పాటు నధింతువు.
 పాండునుతులఁ బీడించుచున్నావు, సుయోధనా ! వినుము. నీ వేమి
 చేసినను వారు సత్యమును ధర్మమును తప్పురు. ఒకప్పుడుఁ గనియెడు,
 నీవు వారిబంధుత్వము నేల నొల్లవో ? వారును మీరును ధీరసీక
 ములవలె కలసికలసి యుండుట నిష్ప్రయోజకమిది కీర్త్యరేకునట్లు నేర్చి
 యిప్పుడు పాండుపాతును తప్పింపఁజూచుచు యుద్ధమునచ్చినప్పు
 డెదిరించి నిలువగలంతటి సమర్థులా ? వీరేశారు - పాండవులను
 యుద్ధమున మాల్కిన సురారులకును సాధ్యముగాదు - సుయోధనా !
 అందుచే వారితో కయ్యమునకుఁ గాలుఁద్రవ్వకుము. సంతి యొడ
 గూర్చుము.

“జ్ఞానకముంచుకొనుము. ఈ రాజులెల్లరును వాయునుతున
 కొక్కయెత్తు. అతఁడలిగిన కూలాయుధుఁడునైతము నడఁకును
 నీవు భీరవిచారుఁడవు, సుయోధనా ! పాండవులతోడి యైరమును
 గుము-

“ఒక్కమాట చెప్పెదను - మీ నకలబలములందును సవ్య
 పాది తెనురుగా నొకఁడుగల్గిన యుద్ధమునకుఁ బంపుడు. రిక్త బహుజన
 క్షయమేల ?

“పెక్కుండు గోవులఁగొని యుక్కు-మిగిలి నడచుచుండగా
 నరుణాకృతుడవచ్చి యాలను విడిపింపఁజా ? ఇది క్రుశ్ణమేగదా ?

"తోడులేనప్పుడు నవ్వుపొది సామర్థ్యమట్టిది. సుయోధనా ! కినియకవినుము. నే నరసింజిత్తోడై రా నెదుర్కొనుట కనిరి సాధ్యము. అందుచే యుద్ధము నుడుగుము. జయము నర్జునము. అనుజతనూజలు మిత్రబాంధవులు నీకై వశించిపోవును. రాజు కులనాశనందవిహించు కొనరాదు. సుయోధనా ! అందుచే బాంధవులతో నొడఁగూడి బ్రదుకుము.

"రాజ్యధారము ధృతరాష్ట్రభూపతి యుండ వెలుఁగుచుండ నీవు యువరాజై యుండఁ బాంధవులు తండ్రిచిత్తముననుసరింప నేమిచుచుండుటయే పాపరాజ్యముగాఁ దలతురు.

"కారవనాయకా ! పాండుకుమారులు నీతోడు పొత్తును బాంధింపుచుండ నీవు నలననుట నీరి రా మోకాల్పాద్ధుటగాదో"

అదివిని సుయోధనునితో భిష్ముఁజిల్లనియె :

"సుయోధనా ! నీతండ్రిమాట వినుము. బంధవత్సలుఁడగు నారి వ్రనన్న మతియై యిటుకువచ్చి యిట్లుసెప్పుగా వివకపోవుట భిష్ములము మించితిరాదు. పెద్దలమాటవినుము. ధృతరాష్ట్రభూపతి యుద్ధమును బ్రతికియింపగా బంధునాశము, రాజ్యస్త్రి నాశము, పితమహిమలు యశోనాశముఁ జేయఁ జూచెదవేలఁ కృష్ణార్జునులతోడి విరోధ మీ బంధులోకమునకెఱుఁగ, లోకమునఁ నెవ్వరికినిఁ జూడఁ జొరవదు. లోకహినిఁ గాసేయక నూడి బ్రదుకుటయేలు." అనినఁ దద సంతరము వ్రోగారాధ్యుడు సుయోధనున కిల్లనియె : "కుమార !

పితృపితామహులను మై శ్రీతిః శోదయన్తు యట్టి మా పరమహితోప
దేశవాశ్యములు విసి, దశమల మాటలు వివర, బంధువులతో
నొడఁగూడి మనుషు పెన్నుడు శ్రీతిఁజెప్పిన త్రోవఁజూయిన సీతాయు
వును శ్రీయఁడక్కఱను. మాతన్నులు చల్లగా విన్నులఁ జూచు
కొందుము. ఇంకపైన నీయిష్టము నిండుకొల్పిన నిన్ను మరేమియు
ననఁజాలము."

పితవ ధృతరాష్ట్రుడు నిజాత్ము వివర-యెఱఁగఁజూపిసి యిట్లు
నెను : "పుత్రా! పారివాక్రయించి నీయగ్రజాడగు నజాతకేత్రునిఁ
జూడుము. దాన మనకాశ్యములన్నియు సిద్ధికొందును. శ్రీకృష్ణుని
పలుకాడరింపనివోఁ బడంపడి యెల్ల చేతులును వాటిల్లును."

అట్టియెడ గురుభీష్ములొత్తి చెప్పుడలఁచి గాంధారియునట్లు
నిరి : "మహారాజా! ఈ కురువంశమును కాపుము. వారును మీరును
పాంధవమునఁజూడలి, తామరతంపరై, తెలులను, చుట్టములును కలసి
యెలసియుండ నెంతపొగుండును? సమరమునకువచ్చిన భూపతులు
తమతమపురములకు సుఖముగాబోయిన మహిళా లెట్టియొక్కనముఁ
బొందుదురో?" అని వెండియు ననేకవిధములఁజెప్పి "ఈ రెండు
తెలుఁగులవారును బందికొని కడకు సుఖమున్న నఖిలభూప్రజకును
బ్రహ్మదమగు. కావున నట్లునీసి నీవందలచేత పీఠపలు పడయవయ్యి."
అనిన విని దుర్యోధనుఁ దవ్వందరికాళ్లు విక్షించి యిట్లనియె :

"గూడఁడును, పితామహుఁడును, పీ నరభువాయును నెల్ల ప్రొద్దు
నను చూయుదువు. ఇప్పుడునున, వామోదర! నీవును కూడెదవు

కాని తగవుడలచవు. 'వనితను భంగపాఁగొనర్పిరి. అగణ్యముల నిమ
మలనుడితిను' అనుచుఁ జాగ్రత్తలై చంపచుఁ గెలుగు దుఁది
యకారణముగ నచ్చించుచుండులు మాదెవఁగలందురు. నా నలన
నొకయింతయుఁ దప్ప లేదు. ఇ భర్తగాఁడు జూచెనెఱుఁ దనుపించి,
సౌలలుచలన రాజ్యముఁ జాగ్రత్తుకొని ముమ్మఁదఁజేసి పెండియు
సొత్తగా నరదక్షప్రాధీపైగల్పెను. ఏ తెరువైననుఁ దనయిచ్చతోఁ
బడియెను. నీని! నేనారాధ్యుడను ? మాత్ర్యుపాంచాల పాంచాది
మనుజువతులఁ గూర్చికొని కామ కయ్యములొరి విడిసిరి. ఇంతియే
కాని యిద్విధమున మృగకర్మమున నేము బాదలకుటలదె ? అక్కఱి
సురచతికైనను మ్రొక్కఁము. క్షత్రియభర్తమహాది యుద్ధమునర్పింప
నిక్కఁదయింతును, పరలోకమున స్వర్గమును గలుగును. ఉపేంద్రా !
చిన్న నాఁడుచితాదుచిత్రజ్ఞతలేక యల్లు పాగనిచ్చితినిగాక ! ఇప్పుడు
కారయఁదండ్రియు నాబలమునెఱుఁగక, పగఁగెనుటకై పాంచవులకు
రాజ్యము సగమువంచి యియ్యఁదలఁచిన పది నేనెటి! సమ్మతించును?
మేమును వారునుఁ బంచికొని యేలుటగల్గును. ఇంకేమియు బలం
కుండుము. నాఁటి సూది మొనమోసివలె మాత్రము భూమియేని
పాంచవుల నేయ్యను. ఎవ్వ రెననునరియె, సంగ్రహమునఁ జయముఁ
గొని రాజ్యము సేయవలెనని నిశ్చయించితిని."

అనిన విని కిమి-బూనిన యలఁచినగవు చెలువు ముగమున
నొక శ్రాత్రపాలుపావర్పఁ బుండరీకాక్షుఁ దతుకొనమలాక్షుఁదగుచు
నిట్లనియె : "నీచెప్పిన యట్లుల యుద్ధమునర్తుము; తదవులేదు. విరు

దులై నీవును నీకును నిలువుడు; యుద్ధము రేపయగును. అది యట్టులంటి నీవలన నేమియుఁ జచ్చు లేదంటిది. నీవొకనాఁడు కీడు నేని యొకనాఁడొకప్పుడే? నీవు జనించినయాదిగాఁ బాంచవేయు లకుఁ జాల నెక్కునేసితిది. మఱియు పెనుదాముల గఱపించి, నీటిలోఁ గట్టికోడి లక్కయిలుగాల్చి, పెక్కువిధములఁ జంపవలచితిది. కాని వారు ధర్మరక్షవలనఁ జాతక నిలిచిరి. తర్వాత వారు రాజ్యముఁ జొందియుండఁగాఁ జాపొదక తీవ్రపాదబుద్ధి జాత యొకటికల్పించి కపటమునేయ చాననెల్ల చేటుఁ బుట్టె.

అన్నకమ్మలు నెత్తములాడి, సతుల తలలు చట్టి సభాస్థలము లకు నీడ్చి చీకలొలిపింతురే? నీవొకఁడీవు తప్పు నిట్టి వారెందైన నుండురా? నాఁడు నీవునుఁ గర్ణుఁడును నాడినమాటలు కొల్లులో పెట్టుదు నట్టివా? దులయును కీలయును గలిగిన పుణ్యకాంత నిట్లు చేసియు 'నాడిన తక్కిమియులేదు' అనుట నీకదనును. పైపెచ్చ త్తిరిడిసినవారని యెల్లతప్పు పాంచపులమీఁదఁ బెట్టుచున్నావు. అంతియే కాని భీష్మవ్రాణులునుఁ జంద్రియుఁ జెప్పు మాటలు చెవి గొప్పవు కుమారా! వినుము. కాంతిఁ జొంచుట నీకును కంటి పుశ్రులకును మేలగును. నీకీ మాటలును దుచింకవని తెలిసియు మీ సేమముఁ గోరియే నేనుతగా మాటలాడితిని."

అని యిట్లు వారాయులును వానాశ్రమములఁ జెప్పుటకుఁ గటకటంటియెడి మర్యాదనునకు దుష్కృతమిడిట్లనియె;

“జనకుఁడును గురుభిష్యులును నిమగ్నీతిసేయురు. ఇచ్చట నీవుండుట తగదు” అనగానే, దుశ్యోధనుఁడు కురవృద్ధులను, జనకునిఁ గృష్ణుని సైత మాచరింపక రాజసమున దిగ్గవలేదిపోయె. కొలువు సంపదించెను. అతనివెనుకనే కర్ణుఁడునుఁ దక్కిన కొరవులును, శకునియు వారి పొందైన జనపతులునుఁ జోయిరి. అల్లుపోయి బాఠందరును నొక్క ప్రోవుఁగట్టి పరిహాసప్రసంగమున నుండిరి.

ఇట్లున్న గురుంగొని గాంగేయుఁడు “దుశ్యోధనుఁడు చాను రాజని క్రొవ్వి, వృథాభిమానియై, మతిపెడి, లోభమోహమున మత్సరములు వదుఁదిచ్చ నిట్లసంగతముగ నేలపోయె? ఏమిదలఁచియో మహీపతులునుఁ గొంద అతనివెనుకఁజరిగి. వీరిలోఁ గొందఁలు పెద్దమనుష్యులు ఏమిచేయుదును?” అని ప్రశ్నాశముగ జవాబునుఁ గనుంగొని “అకట ! ఈ పరపతులందఱుఁ గాలవక్ష్వమయ్యై” ననుచు, శ్రీకృష్ణుఁడు తగువారి దెసఁగలయఁజూచి యిట్లనియె : “ఈ దుశ్యోధనుఁ డింతగర్వియా? ఈ యున్న వారెల్ల నాచే దైవ్యమును బొందుటావుదని యూహించుచు. ఈతని మనోకోగము మాన్చు మందులేదా? ఈ జాతికి లేదమింకపోదా? కురువీరులారా ! సతులముఁ బారించుటకు దుష్టాత్మకుఁడును నీచుఁడును నగు నొక్కని వర్ణింపరాదే? నేనును ముప్పు ప్లేచేసితిని. మా మామయగు కంఠుఁడు నితనియట్ల మా తండ్రిమది గుండెను చంపఁమునని భర్మవిధ్వంసముఁ చేయగాఁ గులమువారలు నా వెఱిఁగింప, నేను దుర్మాంసముఁగోయు వైద్యునివలె, వాతనిఁద్రుంచి, జనకుని నవ్వయోత్తంపముఁ చేయనే ?

మీరుపట్టు చేయకుమొప్పురా ? దానితో వెల్లయావడలును తీయును; వంశము గౌరవమునొందును; తురుపాండవులకుఁగూడ మనుటగల్గును.”

అనినది ధృతరాష్ట్రుఁ డచరించు విసురున ట్లనియె : “గాంధారి బుద్ధిమంతురాలు; పొంగుగఁ బలవనేర్చును; ఆమె వచ్చి కొడుకును చేర్చి సోత్రము కాన సిపాఁడున వేగఁ దోడి తెన్ను.” ధృతరాష్ట్రుని యాజ్ఞ ననుసరించి విసురుఁడున పట్ల చేసె. అట్లేవియు నరుదెంచి యుచితరీతిమున నుండఁ గురువిభుఁ డామెతో నిట్లనియె : “నితనూభ పుఁడు దుర్విషయమున అనియె ఇట్టి సంగతి యెందైనఁ గలఁదే? నిజెనె నతనిని నచ్చెప్పి కాంకింపఁజేతుమేని గౌరవకులము గోవిందు కాన వము సంధానింప గాంచి చెడిక బ్రతుకును.”

ఇదిని గాంధారి “అధిపా ! నీవుత్త్రుఁడవింతుడగుట యెఱిఁగి యెఱిఁగి వారి వశమున నెలపోయెదవు ? నీవు పాండవులతోను యిచ్చినను నడ్డపడ నెవ్వగి వచ్చును ?” అని చెప్పి గాంధారి నందను విలువ విదురని నంపెను. దుర్యోధనుఁడును యుగము జేత్రజేంప విదుర సంప్రార్థితుఁడై నభకుఁ జనుడెంచెను. మున్ను దనతోఁ అనిన వార లందఱు నచ్చోటన నిలువ, నిట్లువచ్చి సుయోధనుఁడు నిజాననా నీకుఁడై యున్న జూచి, తల్లి చిత్తమున గర్హించుచు, నతనికి ధర్మమును, నీతియునుఁ జాట్టతీకమును, బ్రతుకుఁదెరువును, నిజక్షియ, సహాయము కొలంపియుఁ గులజవచిత్ర ప్రకారమునుఁ బొందుపుత్త్రుల బల పరాక్రమములునుఁ దెలియు నట్లుగాఁ జెప్పి బుద్ధగిందియు, గిదిసియు ననేకవిధములఁ జెప్పెను. సుయోధనుఁడామాటలదెస చనాదరము

నేనీ యుద్ధకింగ్రమ్ముటఁ బని యతఁడు క్షణాదముఁ గలసి, పాదునుఁ బాదును దుశ్శంక్రమువకుఁ జొచ్చి యిట్లు తలపొసికొనిరి.

“హరి తలఁపొప్పును. అతఁడు భీష్ముని, గురునిఁ గుఱుకొని మిదిలఁ గ్రొవ్వటఁ బట్టి మత్సరహింసచున్నాఁడు. నాను నున్న గంధుఁ బరిహార్జిత విధము వారికిఁ జెప్పఁచున్నాఁడు. ఇది మనము కృష్ణుని బంధించితిమా మన కార్యమును. ఈనిఁ గట్టి పొందెదమను దిగులు పుట్టించెను. అంతకునుఁ దెగక యెత్తివచ్చి యీ ము నిర్లంఘనమును. కొరలు తీసిన పామిలు చేయును ?” ఇట్లు సమాధి రాజ్య లోచనమునేసి మర్యాదక గుహ్యవన భతుని కన్నలను గుప్పించుకొని యిటు యెడలుగాఁగల యవిసీకులు బై నేనానెట్టిను న్నాంధ నిశ్చయించిరి.

అయ్యవిధరమున సాత్యకి హరిని బట్టి పంతులముఁ గాంచి యావడఁ బరిగట్టి కృతవర్తను బలగముతో వాకిటు నిలువబంచెను. వీరవ సాత్యకి జవార్తనున కక్షయగెల్ల నెఱింగించి, యతని యనుమతిఁ గొని కారవశ్యక బాహ్యక భీష్మ విదురులతో నిట్లునియె :

“అదై కారత్రు లక్ష క్రదగ్ధత నేయఁబూని పైఁబాటబూచె దను. శ్రీకృష్ణు నెదురొకఁడుట యవలమునుఁ బరి బంధించఁబూచుట కాదె ?”

అనిన విదురుఁ దదరిచి బై చిక్రవీర్యుక క్లింపియె :

“మహారాజా ! నీ కుమారత్రులు పుణ్యుఁడగు హరిని శేఖము ముక్కుఁడని యెంచి సహించిన మంటపైఁ గ్రమ్ము కలభములవలె

ప్రందిపోరె ? అక్కట ! వారిని వారివారికిని గాలావధియయ్యె
గాఁజోలు.”

అనుటయు గోవిందుఁ డందఱుమీన పంచితాపందనున స్మరియె:

“భూవరా ! నావైరోషముగల్గి క్రూరతఁ గారపు లింతసేయఁ
జోవుట సంతోషమే ! వా కమృతవౌసంగము మీ విద్యేషముఁ జక్కఁ
జెప్పి పోయివచ్చెద.”

అనుగు భృతరాష్ట్రుఁడు సపంశ్రమముగ దుశ్శాసనాది సకల
వరిజనమును వా నుగ్ధునిఁ దోచొందర మ్మని విడుదునిఁ బనిచెను.
విగురుఁజేల్లు వారి నెల్లరినిఁ దోచెచ్చిన భృతరాష్ట్రుఁడు దుర్యోధనున
స్మరియె :

“దుర్మంగలార ! నీవును, నీతులుమీముఁ గొలఁది యెఱుంగ
దనుబారిల్లు నీవొసరింప నుత్సహించితిరి. గానినిఁ బట్టంగలరా ?
దురహద్రీఁ గదల్చుగఁజోలువే ? దవాచలుఁ జనురంగ శక్యమే ?
ఏదింసేయుదో, నిూరందఱు నశింతురు.”

అనిన విడుదుఁడు సుయోధనుతో నిట్లనియె : “బాలశ్రీః
దొడఁగి గృష్ణుఁడెవఁబుతట నెవ్వరెవ్వరి నేమిమీసేసి విసవే ?
ఇట్లెల చెడియెను.”

అట్టియెడఁ గట్టెనార మమ్మ యిక్కురుపతికుమారుఁ జక్కఁ
బాది “ఏ నొక్కరుఁడవయని తలఁచియే దుర్మదమునఁ బట్టనుత్సా
హమునీసితి” ననుచు దరహసముసేయు వానిదేవుని ఛాలప్రదేశ
మున బ్రహ్మయు, వక్షమున విరాపాక్షుఁడను నదనమృగ వహ్నియు,

పార్శ్వముల నింక యదువరుణ కుచేరులు నుచ్చువించిరి. హలగాం
 దీప మండితవాహులగు బలదేవావృణులు సమృద్ధి దక్షిణభుజములను,
 నిజాయుధహస్తులగు యుధిష్ఠిర భీమ వకల సహదేవులు వీపువను,
 వివిధ ప్రహరణపాణులగు యదువృష్టి భోజాంభోవీరు బూతులనుఁ
 బ్రభవించిరి. జనితనానాహస్త వివృతములయి శంఖచక్ర గదాఖిగ్గ
 శక్తి కార్ణప్రముఖవిభల సాధవములు పోఁగె. నేత్రశ్రోత్రవాసావచర
 ముల సభాచు భూచు కేతు వ్యాలాజాలములు నిగిడె. రోమకూట
 కలాపములఁ దరణి కిరణప్రభలు వెడలె. ఇల్లు దుర్బిరీక్ష్యుడుగు ననేతో
 రూపముఁ గనుఁగొనఁజాలక సకలజనములు పయనములు మొగిల్చి
 కదలకుండనుండె. కృష్ణుఁడు వారదాది మహామునులకును, భీష్మ
 ద్రోణ విదురులకును దివ్యదృష్టియొనఁగె. ఆ పుణ్యపురుషులు సాంధ్రా
 నందమునఁ జేలుచుండిరి. దేవతలు పూలవానఁ గురిపించిరి. జయ జయ
 శబ్దములు దిక్కులనిండెను. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుఁ డమ్మహాసంకులము
 నివ్వుని దివ్యవిజృంభణముగా నెఱిగె

“కరుణింపుము, సంత్రీకళయహరణ భరణ! అజ్ఞానమును
 సహింపుము. శరణము చేడెదను. భవచ్చరణము గనుఁగొనఁ గన్నులఁ
 బ్రసాదించవే”

అని వేడుటయు, దయార్ద్రచిత్తుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడృగ్గనవతికి దృష్టి
 నిచ్చెను. ధృతరాష్ట్రజనపతియు శ్రీకృష్ణుఁడని భక్తిఘోషి- “పురు
 షోత్తమా! నిన్నుఁగని కృతార్థుఁడనైతిని. ఇంకనొరులఁ జూడనొల్లను.
 లోచనముల నుపసంహరింపవే” యని ప్రార్థించెను. సితనికాలాత్ముఁడగు

ధృతరాష్ట్రఃజూచి సభ్యులెల్లఁడు నాశ్చర్య నిమగ్నమానసులైరి. తద
సంతరము ధృతరాష్ట్ర నభిమతమున నతని కన్ను లెప్పుటియట్ల కావించి
నిజవిశ్వరూప ప్రపంచము నుపసంహరించి మునీంద్రుల నామంత్రణము
సేసె. అచ్యుతాత్ములంతర్థానమొందిరి. తానను సముత్థానంబుసేసి
యంతకుముగ్గు సన్నిహితులై యున్న కృతవర్మకరమును, సాత్యకి
హస్తమును నవలంబించి శ్రీకృష్ణుఁడు సభాస్థలమును విడిచి నిజనివాస
మున కరిగెను.

—————

రా య బా ర ము

చ తు ర్థా శ్వా స ము

కృష్ణుడైతెలుగన పెడలిన విష్ణులేయై గాంధారి యభ్యంత
మందిరమున కరిగను. కాగపుల్లెనును బంధుమిత్ర సహితముగాఁ
జనతోడన పెడల, యుగము గంటుబెప్పకొని ఓత్పాంతరములు
గడచినప్పుడు, చారకుండు తేరినొగలపైనుండి పొడిసూతి కేలు
యిగిచ్చి ఫలభాగమున గదియించికఁ దర్పిదేశమున నిలిచి యాంచి
కేయుండు పుండరీకాక్షుఁ డేరి నిజతనూజుల మహుఁడైనది :

“శ్రీకృష్ణా ! ఏరునుఁ బాంసుపుత్రులును వైరముఁ దక్కి-
పొసగియుండుటకై నాపన్నిధిని నేదెప్పిని హేతవననూలు విడిచి
కదా ! నేను నిర్దోషుడనని నీవెఱిగిన నాకంగియధాలు.”

అనిన విని యయ్యతుండు బాహిక భీష్మగ్రోణ కృపప్రముఖ
నిధుల విశిష్టజనముల నాలోకించి,

“ఇప్పుడి సభను జరిగినదంతయు మీకుఁ దెల్లమేకదా ! ధృత
రాష్ట్ర భూపతియుఁ దన కేమియుఁ బ్రాముఖ్యము లేదనియుఁ, దనదేస
నెట్టి రత్నము లేదనియుఁ బెప్పి విడిచి పుచ్చెను. కావున నాకు
నియ్యకఁ దడయఁ బనిలేకు, పోయినవృద్ధను. ధర్మపుత్రునకు
వృత్తాంత తెలిసింపవలయును.” అని చరికి వారల నాదుండ్రినము
సేసినవాడై రథారోహణము సేసెను. ధృతరాష్ట్రుండును నచటి

జనములను పెరుగకు మనలివి. శ్రీకృష్ణుడును కుంతీగృహని
ముఖుడై యుండి, కుంతీ గృహవ్యవహారమున పరదముదగ్గి వారందఱు
దనితోడను గాఢముగా నిలుగుచేరి గృహముఁ బ్రశంసించి విషయ
భూషణులగుట కుంతీ చరణాబజయింప తెలిగెను. పిదపఁ గుంతీ
జేమితోఁ గొరివిపథఁ బాపాడిని గెలిపవాక్యములను, దుర్యోధనుఁ
పల్లవచంపద్యతీయుఁ బొందిరానిపాపిని తెలిగించి మాధవుడు
మోక్షియు నిట్లనియె :

“కురుకుమారలు తుల్యులునుఁ దమయంత సదుభయించి క్రొవ్వి
శ్రీంగయీ వెలుంగువన్నగు. బానిసలన మాకు కల్గు పట్ట మేమి ?
ఒకవిధముగి మా నీది మేలె యగును. అర్జునావలయు వారిని దగ్ధ
యొనర్చును. ఇంక పొంగుకుమారులచే లికిఁ జోటువచ్చెదను. వారి
కుదితహితవిచారము లానగియు” అనిన నట్లని విక్రమోపశాసనైక
మునుకుంగుడను స్పృహయుడను నను తొంటి పరకతుల చరిత్ర
ములు చెప్పి యెల్లవారును వినుచుండ నెంచెయి నిట్లనియె :

“రాజులకు బరాక్రమజీవవృత్తి దక్క- మతోకవృత్తి నిష్కర్ష
మని మును లంగురు. ఉత్తమవక్త్రులు మోక్షధర్మములను పూజింతును
దీనిని నిర్వహింతురు. బుద్ధిహీనులు వారిని విడిచి నిస్తేజవులగుట
నియ్యకొని దీవతఁ జొంగుగరు. కృష్ణా! కారవ పాండవులకు
నియ్యకొని జాడనిచ్చుట శిష్టము. నెను గామోదయ మెలయ్యె.
నియ్యకొని నిజమిశోచింతుగు పరవృత్తమున నున్ననుఁ దుత్సా
హముఁ బాపిపోయి యెప్పుడు ఎట్టిల్లక యేమగును ? సర్వజగ

వ్యామ్యదవగు నీ విందు రాఁ దగునె ? ఐనను విధివశంబు నెవ్వరు
దప్పించుగలదు ?

అని యంత నిలువక కుంతి యిట్లునియె :

“కొలుపున గ్రావడిఁ బఱపిన బండ్లుమును మఱచిరె ? ధన్వి
పథముఁ దప్పకుండుట కప్పుటి కపి తగును. ఇత్తుడైనను నాపముకట్ట
వలదా ?” అని తలికి, పుండరీకాక్షుఁ గాగిలిండుకొని యమ్యత్తుఁడు
యైక్కిన దీవించి, “నేను ముఖముగ నున్నదాననని పాండవులకుఁ
జెప్పుము. వీరోచితమగునవనమున బ్రదుకుఁ దనుము. పోయిరిచ్చు.”
అని వీడుకొల్పిన రథారోహణమునేమి గోచించుచు కన్గవెడఁ గను
గొని “న వ్వునిదివత్తుగాని రమ్ము”ని కరంబు సాచి, “యె ట్టి తన
యరవం చెప్పించుకొని, సాత్యకి వేసరమునెక్కి వెంట పచ్చుచుండి,
యదువపచ్చిన కృతవర్మ మదితప్రకారమున నశ్వేపాముగా నిలిచి
పుండరీకాక్షుఁడు పురంబు నిర్గమించెను.

ఇట భృతరాష్ట్రుఁడును మిగిలి కొలుపుకూటమునకువచ్చి మాట
బిడ్డల్గఱు లాడుచున్న సమయమున మయోధనుతో భీష్మద్రోణు
నీశు లిట్లునిరః

“కుంతిమాటలు విని మేము బయ్యెరపోతిమి. కుంతియుఁ
బుగ్యుడగు కృష్ణుఁడును శాంతివాక్యములు కలుకావారెల్ల కలుకా-
చిత్రమే । దీనివలన ధర్మజవారిరాశిఁ జెలియలికట్ట తెగినది. మన
మిచ్చను చేయఁదగిన దెట్టి ? ”

అని పలికి వెంటియు,

“మాకుచితుమగు కార్య మిది: భర్తృప్రీతిని వీరేగి ముక్తిఁ
జై నయభివృద్ధుఁ గని జనస్తుత్యముగ కాంతిమై నీ కొరవులఁ గాది
కొనుము. ఎందును వర్చ మొప్పును. సుయోధవా! తుదని శోకముఁ
బొందక భేగముగఁ గృష్ణుఁ నూడఁబొమ్ము.”

అనిన విని దుర్యోధనుఁడు మొగము రాజుచుండ నూరకుం
డెను. గాంగేయుఁడును గురుఁడును దిగ్గవలేచి యతని వనలోకించి:

“కురువృష! వినుము. మేము సంపారము పరిత్రాక్తి-
వారము. ఇంకను సంగరమునకుఁ దలఁకెదన్. మేము నీ కోసము
నీ బుద్ధుమున కొరగితిమి. ఎట్టి న వసుగాక. మేము పోయెదము.”
అనుచు పరిగిరి - రాజును పథ్యంతరమునకుఁ జనియె. సుయోధనుఁడు
బహిఃపరివారముఁ బొమ్మని మితపరిజనులై యాత్మభవనమున
గేఁగెను.

* * *

అయ్యును డల్లు పురము నిగ్గమించి యధికసంక్రీతి దలఁకొన
వర్క-జ నాననం బవలోకించి, యయ్యు లెవ్వరి విసకుండ నతనితో
నిట్లనియె :

శ్రీకృష్ణుఁడు గురు
పాదపద్మమునకుఁ
దిలుచును.

“కర్ణ! నీవు వృద్ధజనోపసేమిని, భర్తృ సంజేదిని.
నీకొక్క రహస్యముఁ తెప్పెద వినుము. సిద్ధపంక్త
బలమున మూర్తాంకురమునఁ గుంతి కన్దియగా

నుండినపుడు నీవామెకుదయించితివి. కాన నీవు పాండువృషాలు వగ్గ

సుతాండ్రు. ఇందధర్మమిచ్చియు నేను. ధర్మలేనయాచలగు నీ తిమ్మూరి
 నీయముల తెలిసి నెకల పుత్రు మిచ్చి బంధుసేనాస మితముగఁ
 గొలిచి నీకుఁ బట్టముఁ గట్టి మట్టలులు విడుగులగాని రమ్ము. ఏమి
 నిన్ను సామ్రాజ్యమునకుఁ బిలిపిస్తేఁ బోయితిమి. నీవు నీకుంక తెలియ
 వత్తుటి మి పోయితిమి. నీకుంక యువరాజై యుద్ధిష్ఠిరుఁడు నిగ్రహముని
 నుండి నీకు ధవళచామరులు వైచును. వాయుపుత్రుఁడు సతిచ్చిన,
 ముఱ్ఱును. సవ్యసాచి సారథ్యము సేయును. మోక్షయుఁ బాంచాల
 యాచన పాంశ్యమాత్యులులోడుగాఁగల రాజలోకి ముతోడఁ గవలు
 నధికున్య ప్రభులికుమారులును మే మెల్లరమును నిరవేష్టించి
 వత్తుము. ఇట్టి మి పోయి విభవమున మహానీయుఁడగును నిరవేష్ట
 మేలుము." అని చెప్పి మఱియు,

"పాంచాల రాజపుత్రులు నిన్నుఁజూచును. నీవొక సందే
 హింకర పాండవ వక్షమునకు రమ్ము. అర్జునఁ గుంతికిని సమస్తబంధు
 మిత్త్రులగునుఁ బ్రియమగును."

అనిన విని రహస్యముగ రాధేయుఁడు మాధవున కిట్లనియె :

"నాజన్మ పృథ్వింతముంకను మున్నేను వింటిని. ననుఁగని
 కుంతి నదిలో పారబైచిపోయెను. తనకుఁ గొడుగులు లేకపోవుటచే
 సూతుఁడు నన్నుఁ దెచ్చి తనభార్య కిచ్చెను. అమెయు నన్నుఁ బ్రియ
 త్వముతోఁజెంచి పెద్దగావించెను. ఇంతకాలము వాడు మూత్రపురీ
 పాదులు వడు గోత్రములందింక గారవముతోఁ బుత్రునిగా

నన్నుఁ చెందిరి. నే నిప్పుడు వారిని విడుచుట తగునే? పృథ్వివసేవ నమును ధర్మసంపేదనమును వాకుఁ గలవని నీవ చెప్పితివి. రాధయు భర్తయు నాకు జాతకర్మాది సమస్త సంహారములు నిజములో చిరముగ వాచరించిరి. అట్టి తల్లిదండ్రులకుఁ బుత్రకృత్యములు నిర్వర్తింపక, వారలఁ బాసి యేను వచ్చుట ధర్మమగునే?"

అని పలికి వెండియు,

“వాకుఁ జెకుట పోదకులును బ్రియులును ననుజాలునుఁ గలరు. వారి నందరిని విడుచుట తగదని చెప్పుక నన్నిట్లు పిలుచుట, కృష్ణా! నీ కుచితమే? అరియఁగాక వీడు సూతసుతుఁడనక, తన తమ్ముల కంటెను, తన సూనులకంటెను నెక్కువ సుప్రీతి న ప్నాద రించి, నన్నుఁ దనయంతవానిగఁ జేసివ కుదుట చేశ్యమనిఁ బాయగలనే?

“నే నర్జునువ కాగరని సుయోధనుఁడెంతయు నన్నియున్నాఁడు. అతని నమ్మకమును విన్నవన్పి పొందెదలఁ జేరుట నా కుచితమే?

“నే నర్జునుని యుద్ధమునఁ దలచడకపోయిన జనులు నన్ని పోర? ఇది మా యిద్దరిని యుపకరికరము.

“శ్రీకృష్ణా! నీ పతి నిర్మలబుద్ధివగుట హిత ముపదేశించితిని. ఐనను నీని నా బుద్ధి తెకుచు. కాని నీవు రహస్యమును రక్షితముగఁ బాటించవలెను. ఎందుకన ధర్మతనయుఁడు బాను నా తమ్ము డగుట యెఱిగినని పాత్రాజ్యము నొల్లఁడు. ధర్మజాడబ్ది భార్మికుడు కాశ్యప ముగ వసుధ నేలుట భాష్యముకాదె ?

“అనుజాలు బుద్ధిజాలంగ నీ పువ్వువచ్చగ రణయ్యమువం
దతఁడు కుదుకుమార పశువిశేషముఁ నేయగలఁడు. దావం బుణ్ణ
భూమి యగు కుదుక్షేత్రమున విముఁగొని స్త్రీయను సద్గతి వద
యదురు.”

అనిత విని వాసుదేవుఁడు సూతపంథనున కిట్లనియె:

“వామాం కియ్యకొనకుంటివి. గర్వమా తుదకు సంతాపముఁ
దెచ్చును. అర్జునునితో మాత్సర్యమునఁ బరాజయమొ న్నుతియొ
తప్పుదు. పెరిగింద్ర కట్టి గతికల్గిన గాని నీ శుశస్సు శాంతించును.

“గాంధీవాది యఖండ దివ్యాత్మయులు ఏరించి నే నొగలనై
నుండ నీకు పరు నెవరఁ దరమి ?

“జ్ఞానకముందుకొనుము. ఎట్లు పరు పాండవులకు విజయము
తప్పుదు. నీ దిక్ పొమ్ము. సుతొధనుండును, గురుభీష్ములకును,
మిత్రుఁ డొడువచ్చిన రాజుల కందరకునుఁ జక్కము. ఈ మాసము
సామ్యమై శీతోష్ణములు లేక పుష్పఫలోదేతమును, సమగ్రభాగ్య
మును, సులభయవనై యవంతును పగులు నొచ్చి యున్నయది. నీ శని
మిడి దివములకు నమావాస్య వచ్చును. అది పుణ్యదినము. వాడు
భండనము కావలయును.”

అనితఁ గానీనుఁడు కమలవాభాన కిట్లనియె:

“కొరవపాండవులకు యుద్ధము తప్పుదు. యుద్ధిస్తురువకీ గెలు
చును పనియు నెఱుంగుదును. నీవు చెప్పవలెకర లేదు. అందుచేతనే
నే నందు యా సంతిని.”

అని చరికి మఱియును,

“దీనినిమూలము నేమను శేనుయు, మశ్వాసనుఁడును. వారు
పాండవులఁ గలనీవగాని వాకు రారాదు.

“కృష్ణా ! ఈ సమర్థసముద్రము వజ్రియునీఁడి నిర్ముగనియొక.
కాదేని యూర్ధ్వలోకమనఁ గాంచక, నీదెంక నేనియుఁ బలుకకుము.
వనిదినియొక” నని కాఁగిలించుకొనిన “అల్లకాళి పొమ్ము” అని
కృష్ణుడు వీడుకొలిపెను. రాధేయుఁడు రథావతరణమునీసి కనకరత్న
మయముగు తన యరవమెక్కి కరిపురమున కరిగెను. అచ్యుతుఁడును
సార్యకినిఁ దన రథ మెక్కించుకొని వారుకుఁజూచి “వడవడ,
పోనిమ్ము పోనిమ్ము”ని చరికి లలికాటాచకలితుండగుఁడఁ జనెను.

వాసుదేవుఁ డిట్లుచితప్రయోగాముల నుపపాద్యమునకుఁ జని
శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మశనియుచేతఁ బూజితుండయి, భీమసేవాదులు
రాజాదుఁ కారత విరాట గ్రువక ముఖ్యులగు తగువారుఁ దన్నుఁ
పథం బుట్టిన కౌ గాంచిన వారి నెల్ల నభినందించి కొలువుననుండి
పములు తెల్పుట. యుధిష్ఠిరునితో నిట్లునియె :

“థా ర్రరాష్ట్రలున్నతులు. తగిన పలుకులు విని సంధిసేయుట
కేల యిచ్చుగింతును. తమ కిక్తియు, నెదిరిబలమును నెఱిగిన వారై
నరొ నాఁడు వారంతలంతలు చేసియుండురే ?”

అని వారందఱును వివఁ దనపోయివచ్చిన కార్యము తెలుఁ
గఱిఁగింది వధి క్రమము పుచ్చువాడై నిజమందిరమున కరిగెను.

నాటి రాత్రి భర్తవంతుడగుచును సహితముగ నుండి ప్రత్యేకమున నుండి నోపించుచు రావించి,

“నీవు నుయోధముతో నెట్లు బలిగిసితి? భార్యగారిగం దిచ్చాడు?” అని యడిగిన నచ్యుతుఁ డిట్లునెఱుఁ :

“యుద్ధము కానివిధమున నెయ్యమునుకల్లు కలిగిసితి. నీది యుచితమో, యేది యదుచితమో యేర్పడఁజెప్పితి. బహువిధములఁ బలుకు నా ముకులెల్ల దుర్యోధనుఁడు పెడఁజెప్పుటగెల్ల యీతఁడొఱు మఱుమోటలిచ్చి యతపాసించెను. ఇతఁ పోయ్యమాట లేద?”

అనిన విని భర్తవంతుఁ డిట్లుఁ :

“అప్పుడు భృతరాష్ట్రభూపతి యుచితమగుమాటలఁ బ్రకటించె? శీఘ్ర వ్రోగ విమరులను, నితరులగు పెద్దలును బుద్ధివెచ్చులే?”

చానికి శ్రీకృష్ణుఁడు,

“భృతరాష్ట్రుఁడు సత్కావమున వానావిధములఁ జెప్పెను. కాని దుర్యోధనుఁడు వినఁజాడెను. భృతరాష్ట్రుఁడు బాల్యంధు డగుటయు, సామ్రాజ్యమునంతయుఁ బాలించి పాండువృథాబులుఁడును, గొలిచియుండుటయు, గురుకులమునఁజెల్ల లేటముగా మీరు దిగ్విజయమునెసఁపంగఁగించిన నీది వాని వంచనమెయి; గొనుటయు, సత్య మకుంత మన నీవు సమయంబు వడచిన విధమును, నన్యాయమునఁ గొరవులు పెనుదుర్నియు పెనుగమోట పెంతమాత్రమును లేకుండఁ పెద్దలెల్లఁ జెప్పిరి. ఆ మాటలు దుర్యోధనుఁడు నుచించక యతఁడనుట గర్హపాత

ముగ నభ వివీచి పోయెను. ఇట్లు కొడుకు ముమ్మారుడై యరిగిన
 భృతరాష్ట్రము గాంధారి రావించి విడుదుఁ బంచి దుర్యోధను రక్షిం
 చెను. గాంధారియుఁ బుత్రున కుపదేశించెను. ఎవ రెంత సెప్పిననుఁ
 గ్రహాసక దుర్యోధనుఁ డనవారిసెల్ల గురుక్షేత్రమునకు నడువఁడని
 చెప్పించెను. భీష్ముఁడు సేవాధిపతిగ నెత్తివీడియును. ఇది భార
 రాష్ట్రుల నిశ్చయము. ననున నా యోచనకుఁబట్టుకు పాపవాడము
 లావీతిని. వారబాచి మహామునులచేఁ జెప్పించితిని. ఏమి చెప్పినను
 నెంతట పోకున్నఁజూచి సినుకఁ జెచ్చికొని, జంకించియు, భంగిం
 చియు, ధిక్కరించియు, దృఢీకరించియుఁ జూచితిని. కార్యము భగ్ను
 మగుట నెంచీయు శాంతవచనములు బల్కితిని. అతఁ డతః క్రి దుర్జవతః
 తేయఁజూచిన నమానుషుడు లగువానిఁ గొని వెడమాయలఁ డలఁ
 చినఁ జెక్కుపోకలఁ పోయితిని. ఎన్నిభంగుల సందియ కావలయు
 నని పొరలంగల యంతయుఁ పొరలితిని. ఆ పృపాత్కుఁ డెట్లునోఁ
 జక్కింబడక తన చలంబుతోన పొప్పుపొరలయ్యుఁ గయ్యెముఁ తేయును
 గాని యెంతమాత్రమును రాజ్యము పాలిచ్చువాఁడు గాఁడు. కొరవుల
 యెడ దండములప్పు వేరుపాయాము లేదు. ఇతఁ వివాకు నచ్చిన
 తెలుఁ గొనరింపుడు. "

అనియె. ధర్మతనయుఁడు దమ్ములఁ గనుఁగొని యిట్లునియె

"కురుసభ జరిగిన దంతయు కృష్ణుఁడు చెప్పెను. ఇతఁ నను
 మానిండుక యుద్ధమునకు సన్నద్ధులు గెను. "

అని పలికి యబాలశక్త్రుఁడు కరుణాయ క్తదిత్తుఁడై యచ్చుకు నాలోకించి :

"కురుపంశమునుఁ ద్రుంచుటకు నా మనస్సొప్పుకున్నది. పొంకు సంపాదించ వేరొక యుపాయము లేదే? కృష్ణా! నా మనమునుఁ దమ్ముల కలఁపును నీ వెఱుంగుచువు. ఛార్తరావృల చందమును, భీష్మద్రోణవిదురాదుల చిత్తములును నెఱింగి వచ్చితివి. మాకు ధర్మ య్యతి లేకుండునట్టి కార్యము నిష్ప్రయింపుము. "

అనక శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లనియె :

"యథముతక- వేరొక యుపాయము లేదు. మర్యాదనుఁబొ పొతవచనములు వివశపోవుటయగాక, నన్ను బద్ధునిఁ జేయు జూచెను. అట్టి యసంబద్ధునితో సంధికి నుపాయము వా నెద్దియుఁ జోరదు. " అని చెప్పి విదురుఁడేకాంతమున వాణీనమాటలును, భీష్మ ద్రోణబాహ్లికాదు లగు పెద్దలకు ఛార్తరావృలదెసఁ బట్టిన మనుషోళ మును, కుంతి కారవ్రలు వివఁ బలికిన పలుకులునుఁ బ్రకటించి, ధర్మ పుత్రుడు కల్మషుఁ దగుటఁ దెలిపి మరురం బబళ్యకర్తవ్యముగ నిష్ప్ర యించెను. అట్టియెడఁ దమ్ము లన్న వెలుగమునఁ జూడ్చినిలిపి యూరకుండిరి. అప్పుడు ధర్మజుడు దమ్ములఁజూచి :

"హితమును ధర్మమును నెద్దియో మీరింక నిర్ధారణ సేయుఁడు"

అనక విని యర్జునుఁ డతని డిట్లనియె :

"హితమును ధర్మమును నిధియని యే మెఱుఁగుచోదము ?

అచ్యుతుఁడు నెచు సైధర్మపరిశోధకుఁడు. విదురుఁడును గుంతియుఁ
బలికన వలుకల సర్వసందేహములునుఁ జూయినది, శ్రీకృష్ణుఁడు
‘రణము సేయుఁడు’ అని యాజ్ఞాపించిన సంగ వేరు విచారముల ?”

అనిన ధర్మజుఁడు :

“అట్లుకాక, కౌరి యథాలధర్మజ్ఞానభుక్తుఁడు. మనశీకుగడ,
అతఁడు నిశ్చయింప సంశయమేటి? ఇంక యుద్ధమునకు సర్వము
సన్నిధి మొనర్చుఁడు.”

అని యుత్తిష్ఠితుఁడు యుద్ధము కరవృత్తుని నిశ్చయించెను.

